

Академія наук вищої освіти України

Науково-інформаційний вісник

*№ 5(76)
листопад-грудень*

В номері:

- * Офіційні матеріали
- * 3 подій сьогодення
- * Нові публікації
- * Постаті
- * Правда історії
- * Хроніка
- * 3 мандрів
- * Рецензуємо
- * Наші ювіляри
- * Некролог

Київ – 2011

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є. д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., д.філол.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М. д.с.-г.н., проф.; Дейнега І.І., д.ф.н., Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Жеребко В.М., д.с.-г.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; Кирилів Я.І., професор; Кузнєцов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Мартиненко М.А., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сминтина В.А., д.ф.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачников С.І., д.м.н., проф.; ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакун В.І., д.ю.н., проф.; Шпак В.І., д.ф.н., проф.; Шевчук С.В., проф. (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 21 жовтня 2011 р

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2011

№ 4(75) 2011
Засновник і видавець:
Академія наук вищої освіти України
Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.
Редактор – акад. Шевчук С.В.
Набір та верстка – Серeda Н.Ф.

Видання зареєстроване у Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідцтво серія KB №6664
від 31.10.2002 р.

Видається українською мовою
Загальний тираж – 450 прим.

Адреса редакції: 01054, м. Київ-54,
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
Е-пошта: anvuz@ukr.net
сайт: www.anvou.org.ua

Редакція може не поділяти
поглядів авторів

*Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 09 вересня 2011 р.*

© АН ВО України, 2011р.

ЗМІСТ

Офіційні матеріали4	Горбачук І.Т., Про приховану масу	82
Андрущенко В.П., Три університети	та темну енергію	82
М.Драгоманова	Кіт Л. Нові здобутки хіміків	87
Кислий Ф. М., Драгоманов як вчений	Зозуля І.С., Кома: етіологія, патофізіологія,	90
М.Драгоманов у XX та XXI столітті	діагностика	96
На зустріч III-му освітянському з'їзду	Созанський В., Криза "політичної труби"	100
П.Масляк П.О., Геополітичне банкрутство Росії	Не забуваємо100	100
Головчук А.Ф., Концепція розвитку села	Гусєв А., Оршанська битва	105
Осадчий В.О., Стан та перспективи	Демиденко О., Правдива козацька січ	109
розвитку садівництва	Постаті109	109
Про новий ВАК	Модест Менцинський	109
Кочубей О., Наука єднає береги	Вдивляючись у завтрашній день	117
Кузнєцов Ю.М., Наукові консультанти	(Олександр Богачук)	126
Відзначаючи річницю юридичного факультету	Михайло Шкурат	130
ЧНУ ім. Ю.Федьковича	Олександр Кошиць	131
Україну треба підтримати	Правда історії131	131
Про газ і нафту в Україні	Белинський В., Чи була куликовська битва?	144
Никіта Т.Д., Необхідність корекції	Рихлівський К., "Конституція Орлика"	147
сучасної мовної ситуації	Хроніка147	150
Підтримки не буде	Форум ректорів педуніверситетів Європи	159
Провокація розколу держави	Зрадник розперезався	160
Мінімум уже замалий	Рецензуємо160	160
На вістрі тривоги і сум'яття	Німілович О., Повернення із забуття	163
Влада, наука і бізнес	З мандрів163	163
З подій сьогодні62	Рудик С.К., На землях Буковинського	163
Чому спиваються підлітки?	соловія	168
Цензура по новому	Цікаво знати168	168
До 155-річчя Івана Франка	Лев Толстой про Петра І	172
Нові публікації66	Наші ювіляри172	173
Регушевський Є., Рідна мова –	Некролог173	173
генетична мова дитини	Євгенія Мачерет	174
Баранівський В.Ф., Сучасні стратегії	Іван Заболотний	175
та пріоритети розвитку особистості	Об'ява175	175

ТРИ УНІВЕРСИТЕТИ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

...Три університети випали на долю Михайла Драгоманова. Кожен із них подарував йому можливості для утвердження себе як особистості. У кожному з них він залишив частину своєї душі, волі і характеру. Першим з них став знаменитий університет Св.Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), другим – Софійський університет (Болгарія), що носить сьогодні ім'я святого Климента Охридського, а третім – Національний педагогічний імені М.П. Драгоманова. Перший дав йому фундаментальні знання, професію, підготував до самостійної життєтворчості; другий – прийняв у часи неволі, забезпечив роботою; третій – увіковічив його дух, ім'я і справи, завдяки яким М.Драгоманов увійшов в історію.

Студентом університету св. Володимира М. Драгоманов став після подолання тієї життєвої кризової ситуації, в яку потрапив ще у Полтавській гімназії. Ось як описує ці події один з біографів та дослідників М. Драгоманова П. Ротач: "Гімназію Драгоманов закінчив з пригодою. Йому не видали свідоцтва. За кілька місяців до завершення навчання трапилася подія, фіналом якої стало звільнення з гімназії. Випадково побачивши, як інспектор збиткується над молодшим гімназистом, Михайло Драгоманов, вірний своїм моральним принципам, став на захист людської гідності. За "зухвале слово" на адресу інспектора викликали батька і запропонували відшмагати сина в присутності товаришів і вчителів. Батько Михайла з обуренням відхилив принизливу акцію, і в силі залишився адміністративний присуд: звільнення з гімназії без права вступу до інших закладів. І це щодо кращого, знаючого і мислячого учня! Та чи треба цьому дивуватись: будь-яка деспотична система не терпить ні таланту, ні сміливої думки.

Драгоманова цього разу врятував попечитель Київського навчального округу М.І. Пирогов. З його дозволу Михайло залишив Полтавську гімназію "за власним проханням". Підбадьорений напутнім словом улюбленого вчителя історії, Драгоманов повертається в Гадяч і готується до вступу в Київський університет"¹.

Чи знав знаменитий М. Пирогов, якого майбутнього велета духа і культури він підтримав? Мабуть, що знав. Може, здогадувався або відчував. Ве-

1. Ротач П. Апостол правли і науки. - Гадяч, 1991. -С. 15.

ликий відразу розпізнає великого, навіть у зародку. Така вже закономірність (а може, й випадковість) історії. Та як би там не було, нехай про це сперечаються філософи, фактом залишається те, що перший дотик долі двох титанів – зрілого і юного – відбувся! А далі, будучи студентом, Михайло

Драгоманов першим і найглибше відчув гуманістичний і демократичний камертон педагогічних діяльності та натхнення Миколи Пирогова. Демократичні порядки, які впроваджував у систему освіти М. Пирогов, викликали незадоволення з боку влади. Це привело до його відставки. Солдатська муштра, з якою боровся вчений і педагог, знову поверталась в університети. На бенкеті з нагоди прощання з Пироговим юний студент Драгоманов виголосив промову, в якій показав велич педагогічних реформ Пирогова, їх значення не тільки для сьогодення, але й у контексті глибокої історичної перспективи.

Дві особистості, дві події, дві долі... Вони поєдналися. Єдність цих долі освячує культурно-освітній простір України впродовж віків. Назавжди. І зовсім не випадково, що нині педагогічний університет, який носить славетне ім'я Михайла Драгоманова, розташований на вулиці Миколи Пирогова. Таке поєднання забезпечити міг тільки Бог!

Київський університет св. Володимира в цей час (1856 р.) був центром передової думки на Україні, осередком науки і освіти, національної культури. В університеті навчались високообдаровані особистості, які з часом внесли видатний вклад у розвиток різних сфер науки і практики, культури і освіти, стали відомими конструкторами, будівельниками, літераторами, політичними діячами: біохімік О. Бах, епідеміолог і мікробіолог Д. Заболотний, терапевти Ф. Яновський та М. Стражеско, геологи П. Тутковський та В. Лучицький, математики Б. Букресєв та О. Шмідт, композитор М. Лисенко, письменники М. Старицький, В. Самійленко та ін.

Студентом Драгоманов мав можливість спілкуватись, слухати лекції, відвідувати семінарські заняття видатних вчених і педагогів – істориків і філологів М. Максимовича (першого ректора університету) та М. Костомарова, юристів К. Неволіна та О. Кістяківського, економіста М. Зібера та ін. При університеті діяло кілька наукових товариств, де домінував дух пошуку, новаторства, творчості. Популяризуючи й розвиваючи наукові знання, педагоги і студенти мріяли про майбутнє, в якому прозоро проглядались мотиви національного відродження, розвитку української мови і літератури, розквіту України. Ця прогресивна хвиля захопила й Михайла, кинула його у вир боротьби з соціальною несправедливістю. Вершинним виявом громадянської активності Драгоманова цього часу став його виступ на мітингу при

прощанні з тілом Тараса Шевченка у Києві перед перепохованням у Каневі (травень 1861 р.): промова була сприйнята як клятва вірності тим ідеалам, яким вірою і правдою служив і закликав до цього інших Великий Кобзар.

Цікавим є й такий факт: після закінчення історико-філологічного відділення університету Михайло Драгоманов подав прохання про продовження навчання у Педагогічному інституті, який діяв при університеті і який з часом (пройшовши низку історичних трансформацій) існує сьогодні як автономний вищий навчальний заклад - Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Того ж 1863 року М.П. Драгоманов закінчив університет, і його залишили на кафедрі загальної історії для майбутньої професорської діяльності. В 1864-1865 рр. він успішно прочитав пробні лекції з історії Римської імперії, а через два роки склав магістерські іспити. У 1870 р. молодий учений захистив дисертацію на тему "Питання про історичне значення Римської імперії і К. К. Тацит". В результаті здобув ступінь магістра загальної історії і місце приват-доцента. Одразу ж талановитому науковцю оформлюють закордонне відрядження, і Драгоманов відбув до європейських наукових університетських центрів. У Познані він слухав лекції знаменитого Т. Момзена, в майбутньому лауреата Нобелівської премії, побував у знаменитому Гейдельберзькому університеті.

Збагатившись європейським науковим і соціально-політичним досвідом, М. Драгоманов повернувся до України ще переконанішим речником свободи і демократії, провідником "українського питання". Він пише і видає ряд наукових праць, зокрема, "Історичні пісні малоросійського народу", де виявляє глибоку обізнаність, а головне – високу любов і повагу до українського народу і культури, літератури і мови, обстоює необхідність викорінення соціальних і національних несправедливостей, продюкованих в основному російським царизмом. Наступні праці Драгоманова були розцінені цензурою як "замах на державну єдність і цілісність Росії". Вченого було звільнено з університету. Він переїздить до Львова і разом з іншими поборниками української справи готує до видання безцензурний збірник "Громада". Драгоманов розпочинає відкрито критикувати політику царизму й стає непримиренним ворогом російського самодержавства. Шляхи повернення до України було відрізано.

Перебування за кордоном Російської імперії (в основному в м. Женева з 1876 р.) виявилось для М. Драгоманова досить плідним. Учений створив і видав такі важливі дослідження, як "Малоросійські народні перекази й оповідання" (1876), "Нові українські пісні про громадські справи" (1881),

“Політичні пісні українського народу 17-19 ст.” (1883-1885). В останній Михайло Петрович довів, що за кожної історичної доби виникали такі народні пісні, в яких відбивалися основні ідеї того часу. “Український народ не складає пісні так собі, тільки для співу чи для забави, – писав він, – а складає їх, маючи на думці дійсне життя, що дає українським пісням широко реальний характер”. Саме через народну творчість і пізнав він життя свого народу, присвятив йому власне життя.

Женевський період Михайла Драгоманова – це час його найвищого інтелектуального розвитку і творчих досягнень. Весь його доробок, науковий і літературний, був спрямований проти колоніальної політики царизму на Україні. У своїх поглядах він залишався поступовцем, ідеї марксизму були йому чужі. За визначенням І. Франка, девізом Драгоманова була “не революція, а еволюція”.

По вичерпанню матеріальних ресурсів для ведення видавничої справи із Женеви М. Драгоманов переїхав до Софії, прийнявши запрошення статистичного професора вищого училища. Невдовзі воно було реорганізоване у вищу школу, що й стала другим університетом у життєвій праці вченого. Тут Драгоманов особливо багато зробив для підготовки високих фахівців майбутньої національної еліти з числа болгарської молоді. Вчений розвинув історичні студії, бібліографічну науку й дбав про його кадрове, навіть бібліотечне забезпечення тощо.

Важливим джерелом відомостей про останній день ученого залишається спогад про його останню лекцію 8 червня за старим стилем 1895 р. третьокурсника Іллі Димитрова. Заняття це мало сучасний інтерактивний характер: один зі студентів виступав із власним перекладом “Великих привілеїв”, наданих 1476 р. Нідерландам. Хворий на аневризм аорти Драгоманов важко дишав, кашляв і виглядав блідим і жовтим. За весь час зробив лише кілька зауваг. Останніми його словами було пробачення за перенесення наступної лекції з суботи (“мені тоді ніколи, та й я трохи не-змагаю, у мене пропасниця”).

Над відкритою могилою великого вигнанця промовляли ректор університету Агура, професори і студенти. Ректор віддав належне Драгоманову як європейській знаменитості, назвав гарячим патріотом і великим “робітником науки”, знанням якого шість років користувалася щаслива Болгарія і її молодь. А професор Б. Мінцес наголосив вищість покійного над вузькими партійними інтересами, його відданість найдорожчому – істині, що є запорукою безсмертя. І. Димитров передав тяжке горе студентства від втрати професора і дорогого наставника, закликав ставати його послідовниками,

посвідчивши: ідеї Драгоманова, підперті залізною аргументацією, пустили глибоке коріння в серцях слухачів і читачів.

Третім університетом для М. П. Драгоманова став університет його імені -Національний педагогічний. Тут живе справа, непокійний дух видатного вченого і педагога, започатковані ним культурологічні і педагогічні традиції. Заснований у 1834 році в лоні Університету Св. Володимира, Педагогічний університет пройшов довгий і суперечливий шлях зростання та розвитку. Головними віхами цього шляху були Вищі педагогічні курси, Інститут народної освіти, Інститут соціального виховання, Київський педагогічний інститут імені М. Горького, Український державний педагогічний університет і, нарешті, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Біля його головного корпусу сьогодні височіє величний пам'ятник ученому. В університеті результативно діє Міжнародний благодійний фонд Михайла Драгоманова, запроваджено золоту і срібну медаль Драгоманова, якою за здобутки нагороджують кращих викладачів-науковців. На базі університету відбулися Перші та Другі Міжнародні Драгомановські читання за участю професорсько-викладацького складу та запрошених науковців із України й закордону (матеріали видрукувано), готуються ювілейні Треті.

Редакційна колегія на чолі з ректором університету організувала і забезпечила вихід двох серій видань праць усе ще невідомого мислителя. Це ошатно видрукувані видавництвом "Освіта України" "Вибрані праці Михайла Драгоманова" у трьох томах – чотирьох книгах та "Михайло Драгоманов. Із наукової спадщини" (вийшов перший із двох томів, укладений із статей, які досі на батьківщині автора не публікувалися). У кожній серії вміщено передмову пера В.П. Андрущенка і В.Ф. Погребенника; впорядкування, примітки тощо – В. Ф. Погребенника. Вчена рада університету прийняла рішення про створення при університеті Драгомановського науково-дослідного центру.

Розроблено план заходів ювілейного 2011 року, що мають відбутися в інститутах НПУ, а також запропоновано ряд акцій державного масштабу для гідного відзначення ювілею велета суспільної й наукової думки, вченого, який в умовах творчої свободи еволюціонував до визнання державної волі України, її національної ідеї. Університет його імені входить у ювілейний 2011 р. із переконанням: для України час, як писав М. Павлик іще 115 років тому, нарешті "заграти на всіх клавішах Драгомановщини"!

***В.П. Андрущенко,
академік.***

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ ЯК ВЧЕНИЙ

І. Франко справедливо схарактеризував науковця не як кабінетного вченого, а як найтісніше пов'язаного з реальною дійсністю. Як історик Драгоманов, мовляв, учив бачити поза царями і війнами маси народні, їх “тиху і невтихаючу працю”, першим досліджував стосунки держави й церкви (“Боротьба за духовну владу й свободу сумління в XVI-XVII столітті”) й багато інших проблем. Як фольклорист європейського значення, чулий до хвилювань і страждань народної душі, він досліджував твори народного духа як вияв гідного минулого нації, що змагалася за державну волю, відкривав сліди давніх культурних зв'язків слов'ян із іншими народами на широкому євразійському тлі – та так, що деякі іноземні вчені вивчали українську мову, щоб читати в оригіналі українську словесність і праці про неї Драгоманова.

Як педагог, він присвятив значну кількість статей (“Народні школи”, “Земство і місцевий елемент в народній освіті”, “Про школи на Україні”, “Про педагогічне значення української мови”) шкільництву в Україні, потребі відродженню національної школи на засадах утвердження народної педагогіки, родинного виховання й української мови в виховавчонавчальному процесі. Працював для того, щоб сільський учитель не був соціальним аутсайдером у Росії, не жив в облозі режиму “як заєць серед вовків”. Як літературний критик Драгоманов був надто вимогливий, не завше навіть справедливий, але й цим він встановлював норму відвертої щирості думки в суспільних і особистих взаєминах. А як громадянин він завше боровся проти роз'єднання, яке вносять “між людей неволя, неучтвo й сліпе самолюбство”, підкреслював: кожний, хто залишив Україну, кожна копійка, витрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не українською мовою, – є безповоротним марнуванням капіталу українського народу. Як політик дотримувався гасла “Космополітизм у цілях, націоналізм у формах і способах”, вкладаючи в перший термін значення європейськості мислення.

Якось Драгоманов зауважив: йому цікавіше творити історію, ніж писати про неї. Проте він і осмислив історію в наукових розвідках, уповні розкрив свій темперамент діяча. Набуток вченого різногранних інтересів в різний час склали археографічні публікації про античних істориків і

правителів, роль жінки в Римській імперії, стосунки церкви й держави, свободу сумління в 16-17 ст., про археологічні розкопки в Римі; педагогічні роздуми про народні школи в Україні та значення української мови в освітньому просторі; популярні розвідки, політичні рефлексії, етнографічні капітальні праці про українську народну усну словесність, – усього не перелічити.

Закінчивши праці про фольклорну прозу, творчість “буковинського Кобзаря” Юрія Федьковича та про козаків, татар і турків, Драгоманов не добровільним емігрантом, а політичним вигнанцем, якому в Росії загрожувало заслання на північ, мусів назавжди покинути рідну землю. Як писав Б. Грінченко, Драгоманов властиво сам зробив себе вигнанцем задля того, щоб не стали “вигнанцями з його рідної землі воля, правда, світло”. Навздогін йому прийшла звістка про заборону жити в столицях і в Україні.

В західних виданнях учений публікував статті про Україну, знайомлячи світ із забутою країною в центрі Європи. Доказово розглядав понад двохсотлітнє існування України під Московським царством як “пропащий час”, оскільки “царська самота заїла вольності українські”.

Власною подвижницькою життєтворчістю Драгоманов запалив смолоскип із пахучого українського воску, який світився вогнями європейського і вселюдського прогресу. Вчений будував, перефразовуючи Франка, справдешні золоті мости “зрозуміння і спочування між народами”, – і при тому, як це не парадоксально, досі залишається невідомим і недооціненим між своїм народом, в Українській державі на двадцятому році її незалежності.

Федір Кислий

ДРАГОМАНОВ У XX ТА XXI СТОЛІТТІ

На жаль, ХХст. стало неприхильним до постаті Михайла Драгоманова. В СРСР над ним тяжіло ленінське тавро “націоналістичного міщанина”, зумовлене неприйняттям Драгоманова великодержавного централізму й політики русифікаторства. В незалежній Україні дехто прагне проголосити мислителя чистої води “космополітом”, не враховуючи той факт, що у нього цей термін ба-

*Візит до університету
онуки М. Драгоманова*

гатозначний. Він означає і “європеїзм”, і “компаративізм”, і “не-націоналізм”. При всій контроверсійності своїх поглядів (і таких самих їх оцінок) безрідним космополітом Драгоманов не був, а вважав себе просто українцем. Один із його псевдонімів – “Українець”.

Промовисто з цього приводу висловився сам учений: через чужі держави й школи наші освічені люди перестали бути українцями й стали “поляками, венгерцями, москалями, волохами (румунми)” тощо. Таке зречення свого, певен Драгоманов, на користь чужих держав, – це справжня “болість і навіть дурниця”. Тим-то першочерговим завданням для освічених людей він визнав потребу думати, говорити й писати рідною мовою, працювати на свій народ та поривати його на змагання за “вільні державні, громадські й господарські порядки й вільну наукову освіту”. Такі вболівання за Україну та рідний народ “і сьогодні пропікають свідомість актуальними оцінками стану співпраці інтелігенції з народом та особливо гострою на сучасному етапі проблемою “влада і народ”.

У ХХІ ст. ідеї Драгоманова щодо української справи – присвячені народно-національній єдності України, соборності всіх її частин від сходу до заходу, демократичним перетворенням і децентралізації, адміністративної автономії і громадському самоуправлінню, “росту громадських порядків і розуму людського”, культурницьким реформам, – залишаючись величними, починають осмислюватися спочатку. У цьому немає нічого дивного – адже належать вони до числа самобутніх концепцій суспільної еволюції, конструктивних ідей державного будівництва й суверенізації України.

Щоб “заграти на всіх клавішах драгомановщини”, писав М. Павлик,

треба опублікувати всі його праці. Хочеться вірити у реалізацію цього проекту, як і в те, що інтеграція Драгоманова у “загальний канон національної пам’яті” (Григорій Грабович) буде неперервною, ознаменується появою знакових праць, що рельєфно окреслять справжнє значення його масштабної постаті. Адже гуманіст, синтетик-шукач всесвітньої правди, спільної всім національностям, громадянин європейської держави духа, речник прогресу людини й громади, європейського конституціоналізму, ідеї великого майбутнього української мови, Драгоманов вражає “вірою в будучність”, огроном та непроминальністю здобутків, величчю світоча науки.

З газети “Педагогічні кадри”

...Національна мова в Україні опинилася майже на околицях духовної і матеріально-виробничої діяльності народу. Вона поступово зникла з діловодства, з державного і партійного вжитку. Більш того, в багатьох містах не існує шкіл рідною мовою. Майже в усіх вищих навчальних закладах студенти позбавлені можливості навчатися мовою своїх матерів, не говорячи вже про дитячі садки.

В цьому питанні не повинно бути різночитань. Треба на державному рівні створити режим найвищого благосприяння функціонуванню рідної мови в усіх сферах і на всіх поверхах суспільства, підкріпивши теорію правовими законами, аж до притягнення до відповідальності осіб, які перешкоджають розвиткові національної культури

Борис Олійник

З ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

НА ЗУСТРІЧ ІІІ-МУ ОСВІТЯНСЬКОМУ З'ЇЗДУ

Чим ближче до наміченого на 28 жовтня ІІІ Всеукраїнського з'їзду освітян, тим очевидніші наміри його “режисерів” і “деригента”. Все йде до того, що має бути виявлена “всенародна підтримка” й “одобрямс” політиці нинішнього керівництва МОНМС.

Тож чи варто дивуватися, що крізь сито відбору делегатів з'їзду не пройшов жоден із опонентів політичного курсу Д.Табачника, відомі освітяни, представники науково-освітянської громадськості, котрі мають сміливість висловлювати альтернативну точку зору на процеси, що відбуваються останнім часом в освітньо-науковій сфері? Не отримав делегатського мандата навіть екс-міністр, а нині голова Громадської ради освітян і науковців України (ГРОНУ), лідер партії “Справедливість” Станіслав Ніколаєнко. Очевидно, неспроста – ГРОНУ готувалася до з'їзду неформально і заздалегідь, напрацювавши “Нову стратегію” і Концепцію розвитку освіти на наступне десятиліття, що справляє враження добротного документа, з яким не соромно вийти на трибуну представницького форуму. Звичайно, порівнянні зі скороспеченою “Національною стратегією...”, яку виносить на обговорення з'їзду МОНМС, документ ГРОНУ набагато глибший і конкретніший.

– На превеликий жаль, я йду на з'їзд з певною тривогою за тенденції, які спостерігаємо в освіті, особливо впродовж двох останніх років. Мене хвилює те, що в освіті, особливо вищій, відбувається дуже багато подій, які жодним чином не забезпечують вдосконалення глибинного змісту освіти, підготовку того якісного людського капіталу, який може вирішувати важливі завдання держави – просування до передових країн світу, гідній участі у міжнародній науковій кооперації.

Всі ті гучномовні заходи, що відбуваються в сфері освіти, ніяк не торкаються глибинного змісту освіти, не дають відповіді на запитання, як навчати чому навчати. Світ сьогодні існує в умовах жорсткої конку-

рентної боротьби і в ній виграють ті країни, які здатні готувати якісний людський капітал за найновітнішими напрямками розвитку наук і технологій. Для цього вони визначають, за якими напрямками можуть конкурувати у міжнародному розподілі праці і створюють умови для підготовки висококласних фахівців у цих галузях знань науки і технологій. На жаль, у нас спостерігається наростаюче відставання у напрямках, де ми колись займали передові позиції, втрата наукових шкіл, занепад і старіння науково-лабораторної бази, Звісно, що це не дає змоги проводити дослідження на світовому рівні, а також готувати фахівців на рівні світових вимог.

Що стосується загальноосвітньої школи, то з огляду підготовки фахівців із фундаментально-природничих дисциплін у мене також є велике занепокоєння. Справа в тому, що ось уже декілька останніх років до нас приходять дедалі гірше підготовлені абітурієнти з таких дисциплін, як фізика, математика, інформатика. Зокрема, протягом останніх двох років понад 50% тих, хто прийшов до нас із досить високими балами – від 180 до 200, ставши студентами, не витримують наших вимог із математики, і понад 65% – із фізики. Це свідчить про наростаюче відставання якості підготовки в загальноосвітній школі.

Якщо порівняти результати з названих дисциплін 10-15 років тому із нинішніми, то є всі підстави бити на сполох: такого хвилюючого відставання ми ще ніколи не мали.

Якість освіти, її зміст – ось на що мають бути спрямовані головні зусилля по реформуванню освіти, На жаль, поки цього не спостерігається.

– Кілька днів тому стало відомо, що Саудівська Аравія й Іран відмовилися визнавати українські дипломи через низьку якість освіти.

– Очевидно, цей факт віддзеркалює тенденції, про які я щойно сказав. Ми бачимо, що цілий ряд країн, такі як Китай, Туреччина, Іран та ін., в яких сьогодні стрімко розвиваються технології, дедалі частіше відмовляються від послуг української вищої освіти.

– Протягом останніх п'яти років кількість іноземних студентів у нашому університеті скоротилася втричі. Чому так сталося? Ми свідомо пішли на це. Відповідно до нашої політики ми істотно підвищили вимоги до абітурієнтів з інших держав під час вступу до КПП і вимоги до

студентів-іноземців під час навчання. Зараз у нас навчаються студенти з 35 країн, більшість з них – із Китаю, Ірану, Туреччини, африканських і арабських країн, є також із Канади, США, Західної Європи. І ми маємо гарантувати якість нашого диплома за кордоном.

– Учора на засіданні громадської ради при Держінформнауки України проректори з наукової роботи ВНЗ із занепокоєнням говорили про відрив науки від освітнього процесу. Київський політех відомий своєю сильною науковою складовою, має статус дослідницького університету. Нині цей статус має вже, здається, дванадцять вишів, хоча далеко не всі, за великим рахунком, мають право так називатися. Адже це не що інше як профанація науки та інновацій у ВНЗ. Більше того, слово “наука” залишилося тільки в назві міністерства, навіть департамент з питань науки ліквідовано.

– Для того щоб створити дослідницькі університети в Україні, необхідно звести воєдино три компоненти – освіту, науку та інновації. Синтез цих трьох складових і закладається в модель кращих дослідницьких університетів світу. Візьмімо для прикладу такі потужні науково-дослідницькі центри, як Стенфордський університет, навколо якого сформована Силіконова долина, Массачусетський технологічний інститут, навколо якого діє Бостонський інноваційний кластер в США, Шведський Королівський технічний університет у Стокгольмі, навколо якого створене наукове місто “Кіста саєнс сіті”, Середньосхідний технічний університет в Анкарі з своїм потужним технопарком і багато інших – усі вони працюють відповідно до так званого трикутника знань, Вершинами цього трикутника є освіта, наука та інновації, вони нероздільні складові єдиного навчально-науково-інноваційного процесу.

Безумовно, таке розуміння має бути і на рівні управління цим процесом. Зараз, на превеликий жаль, ми бачимо розділення цих ланок управління в державі. Так, в МОНМС відсутні наукова та інноваційна складові діяльності, попри те, що в назві відомства є слово “наука”, але немає відповідних фахівців і розуміння цієї діяльності. Тому функцію якісного управління цією складовою міністерство практично не виконує. Досить непогано працює Агенція з питань науки, інновацій та інформатизації, але чіткої взаємодії між цією структурою і міністерством освіти не вбачається. Тому на рівні державного управління освітньо-науково-ін-

новаційним процесом існує розрив, що, звичайно, впливає і на розвиток дослідницьких університетів як центрів науки, технологій і передової освіти,

– Останнім часом від керівників багатьох навчальних закладів доводиться чути про посилення адміністрування, диктату з боку міністерства, У чому це проявляється?

– Вважаю, що міністерство освіти займається не властивими йому справами. На мій погляд, орган державного управління має відповідати за політику освіти, напрацювання цієї політики і її впровадження. І головним завданням цієї політики є підготовка якісного людського капіталу країни, який був би здатний на ті перетворення, які ми хочемо здійснити. Скажімо, увійти у “велику двадцятку”. А для цього потрібно визначитися, за рахунок чого ми можемо підняти інтелектуальний потенціал нації, за якими пріоритетними напрямками потрібно підготувати фахівців, в яких обсягах і створити для цього відповідні умови. Усе це відноситься до політики освіти. Такої політики в країні немає, Міністерство освіти нею не займається і не розуміє її. Натомість воно намагається здійснювати оперативне управління освітніми процесами, чинить суто адміністративне втручання в справи, що відносяться нерідко виключно до повноважень навчального закладу.

– Не можна не помітити посилення процесів комерціалізації освіти, аж до відчуження майна навчальних закладів. Я вважаю, що університети мають виконувати свою місію і університетські середовища як такі не можуть послаблюватися, їх матеріальна база не може відчужуватися для інших цілей. Адже зберігаючи, зміцнюючи, розвиваючи матеріальну базу, інфраструктуру університетів, ми зберігаємо для майбутнього можливість розв’язання тих завдань, які ми зараз поки-що не вирішуємо – підготовка якісного людського капіталу, який буде здатний здійснити якісні перетворення в країні. Відтинаючи від ВНЗ ту чи іншу частину інфраструктури (будівлі, бази відпочинку, землю), ми відмовляємося від перспективи розвитку університетів і перекреслюємо своє майбутнє.

– Наскільки відомо, на майно КПІ вже були зазіхання, навіть рейдерські атаки. Продовжують ходити чутки про захоплення землі, наміри забудови університетського парку...

– Університет перебуває в стані постійної боротьби з певними комер-

ційними структурами, які намагаються у нас щось відтяти. Нещодавно нам вдалося захистити студентську базу відпочинку “Політехнік”, що розташована на березі Київського моря. Вона у нас працює цілорічно і безперервно, там проводяться не лише спортивно-оздоровчі, а й навчально-наукові заходи (конференції, круглі столи тощо). Ми відстояли в суді земельну ділянку

по вулиці Борщагівській, 100, що знаходиться практично у центрі нашого університетського кампусу, яку у нас відібрали методом самозахоплення. На ній було влаштовано автомийку, газову заправку (буквально у декількох метрах від навчального корпусу!) і планувалося зводити об’єкти, що не мають жодного стосунку до університетської діяльності. Рішенням суду захоплену земельну ділянку повернуто її законному власнику – КПІ, днями знесено автомийку. Тривалий час ми боролися також за свою територію по вулиці Московській, де розташований наш військовий інститут інформатизації телекомунікацій. І можна навести ще чимало прикладів постійної боротьби за збереження інфраструктури і матеріальної бази КПІ. Звичайно, ця проблема існувала й раніше, але в останні роки вона стала болючішою, тому що охочі прибрати до рук університетське майно діють більш жорстко, агресивно і цинічно. Водночас відстоювати в судах законні права ВНЗ стає важче. На жаль, у жодній із цих справ ми не відчували хоч би мінімальної підтримки міністерства.

– Якщо випаде нагода виступити на з’їзді освітян, про що б ви хотіли сказати?

– Маю сумнів, що отримаю слово на з’їзді. Але якщо б мені довелося виступити, я б звернув увагу на те, що, на превеликий жаль, основний документ – “Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.”, яка винесена на обговорення, не спрямована на інноваційний науково-технологічний розвиток економіки країни на основі підготовки людського капіталу. Вона не визначає напрямки, за якими Україна може зайняти гідне місце у міжнародній науково-технологічній кооперації, не забезпечує умови для розвитку “островів прориву”, які б дали змогу інтегруватися нам у технологічно розвинуте співтовариство. Як відомо, входження України до “великої двадцятки” президент В.Янукович визначив як першочергове завдання. За рахунок чого можна його досягти? За рахунок передової науки, конкурентоспроможної освіти, інноваційних

технологій, У стратегії ми нічого цього не бачимо. Вона, власне кажучи, зводиться до декларативних формулювань та багатьох змін адміністративного характеру, що не зачіпають глибинних речей, змісту освіти. Стратегія не дає відповідей на головні запитання, які постають в умовах сучасної цивілізації, глобалізованого світу.

– Але чи не в кожному абзаці зустрічається слово “оптимізація”, що на практиці означає скорочення, закриття навчальних закладів, Знайшлося місце в стратегії і для університетської автономії..

– На превеликий жаль, в Україні зроблено значні кроки назад у питаннях університетської автономії і університетських академічних свобод. Розвинутий світ усвідомлює, що країна не може прогресувати без центрів незалежної думки, які напрацьовують істину, важливу для суспільного розвитку. І держава має забезпечити умови для існування таких центрів незалежної думки, аби “озброюватися” тими істинами для свого поступу. У нас же спостерігається зворотна тенденція. Можна навести не один приклад перетворення колись незалежних університетів і перетворення їх на дуже залежні і слухняні.

За умов керованих університетів не може зароджуватися незалежна думка. А це означає, що ми будемо не спроможні дати відповіді на нові і нові виклики. В усьому світі саме університети дають відповіді на ці виклики. Якщо ми подивимося список цьогорічних Нобелівських лауреатів, то побачимо, що переважна більшість цих людей, котрі змогли відкрити нові горизонти розуміння світу, зробили це в університетах. Це можливо лише за умов вільної творчої праці, а не за умов страху і примусу. Тому мене дуже хвилює така тенденція, яка, звичайно, веде країну не до прогресу, а до занепаду,

– І, як не парадоксально, реалізується така руйнівна тенденція через політику Міністерства освіти...

– Безумовно так.

*Газета “Дзеркало тижня”,
інтерв’ю із М. Згуровським,
ректором НТУУ “КПІ”*

ГЕОПОЛІТИЧНЕ БАНКРУТСТВО РОСІЇ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Наближається десята річниця розпаду СРСР і виникнення нових незалежних держав. Розпалися Югославія, Чехословаччина і Ефіопія. На грані розпаду знаходиться і багато інших держав. Чи є даний процес об'єктивним, чи, може, діють “деструктивні сили”? Глибокого геополітичного аналізу цих подій ми все ще не маємо. А процес, як у свій час сказав один діяч, “пішов”. І зайшов уже дуже далеко. Звичайно, тут можна виділити загальні закономірності і доволі специфічні особливості для окремих держав.

Ну, наприклад, з чого почався нинішній небачений занепад російського Далекого Сходу? Пишуть про замерзаючих людей, стихійні мітинги, перекриття доріг, матерів, які у повному відчаї. Але чому цього не було раніше? І навіщо ж тоді будували БАМ? І коли ж все-таки почався реальний занепад Росії та СРСР?

Російська імперія почалася з завоювання України. З втратою останньої вона і закінчилася. До речі, як і Польща. Захопивши нашу Батьківщину, Московщина навіть змінила свою назву на багато престижнішу. В особі української нації Росія отримала по-європейському освічений народ з зовсім іншою ментальністю, ніж росіяни, тисячолітньою історією, хліборобською культурою, заглибленою у Трипільську цивілізацію, своєрідною військовою лицарською організацією, тобто козацтвом, яке є чисто українським явищем. Недаремно ж генетичними українцями є не лише запорозькі, але й донські, кубанські та терські козаки. Але росіяни з часом почали все більше нехтувати український чинник. Не розуміють вони його і нині.

Росія прирекла на розпад СРСР, а нині знищує і себе саму, бо вирішила з українців зробити росіян, асимілювати їх. Українська ментальність хліборобська, сформована в лісостепу, де ліси слугували лише сировинним (деревним) додатком. Основу ж життя і господарської діяльності української нації завжди складали степові (лучно-степові) ділянки. Вони давали хліб – головне підґрунтя всього суцього в Україні. Воли і плуг були тисячолітніми символами України.

В Росії ж основу життя і господарства споконвіку складав не степ, а ліс. Люди тут завжди жили з лісу – дичина, гриби, ягоди. Землеробство було лише незначною допоміжною галуззю. Тому найбільшого розквіту Російська імперія досягла тоді, коли українці-землероби освоїли всі при-

датні для обробітку землі в Поволжі, на Уралі, Західному Сибіру, Далекому Сході, Киргизії, Казахстані тощо.

Намагаючись асимілювати українців, росіяни прививали їм все більше елементів власної ментальності. Українці на Далекому Сході, в Сибіру все більше схилялися до лісу, рибальства, звірівництва, а не землеробства. Останнє почало все більше деградувати. З ним деградували і суцільно освоєні і цивілізовані території. Не виправдало сподівань і освоєння викопних природних ресурсів Сибіру і Далекого Сходу. Справа в тому, що воно має лише точковий характер, не здатне в суворих природних умовах суцільно заселити територію. Та й психологічно не цивілізаційно програваний варіант. Люди не збираються тут жити постійно. Вони лише приїхали заробити грошей. Звідси і варварське, споживацьке ставлення до довкілля, яке не є ні Батьківщиною, ні рідною землею.

Головна цивілізаційна біда Росії нині полягає в тому, що росіяни менталітетно аж ніяк не прив'язані до своєї батьківщини. Звідси абсолютно парадоксальні речі, коли росіяни надають перевагу жити в Латвії “людьми другого сорту”, або ховатися в підвалах Грозного під російськими бомбами і снарядами, ніж повернутися на батьківщину. В той же час молдаванина чи узбека дуже важко уявити щасливим за межами своєї рідної землі. Не дивлячись, як то кажуть, на негаразди. Будучи угро-фінами за походженням і слов'янами за мовою, росіяни ніколи не знайдуть своєї землі, бо її просто немає. Їм завжди прийдеться придумувати собі прапор і герб, бо немає в них заглибленого в тисячоліття тризуба і жовто-синього знамена, про ходження яких можна скільки завгодно сперечатися. І не дивно. Вони такі давні, що вже ніхто й не пам'ятає їх первісного значення.

Сибір і Далекий Схід тримали на собі землероби – українці. Коли нерозумні політики СРСР вирішили перетворити їх на росіян, ця земля почала занепадати на очах. Не допоміг і БАМ, який почали споруджувати для покращання ситуації. Лише землеробство привчає людей до важкої, кропіткої і постійної праці без вихідних і свят. Люди лісу зовсім інакші. Тому єдиним геостратегічним шансом для СРСР, а пізніше і Росії було проведення українізації Далекого Сходу, Кубані, Сибіру тощо. Хтось абсолютно проєсесерівський, проросійський, але надзвичайно далекоглядний і розумний задумав українізацію в СРСР. Це був геостратегічний поспрятунок держави. Але й цей шанс було втрачено.

А що ж ми маємо нині? Далекий Схід Росії однозначно і дуже швид-

ко деградує. Це визнають самі росіяни. Особливо катастрофічна ситуація в землеробстві. Українці, які занесли сюди землеробську культуру, вже не хочуть обробляти землю, їхня ментальність нині мало чим відрізняється від російської. Якщо раніше, ще в 70-ті роки XX ст., українські поселення вигідно відрізнялися від російських більшою заможністю і чистотою, то в наш час і вони євкрай занедбаними. Викорчовані піонерами-українцями ще наприкінці XIX ст. ліси знову покривають землю. Замість українців, “свято место пусто не бывает”, як правильно кажуть росіяни, сюди масово переселяються корейці і китайці. Вони обробляють землю, вирощують різні сільськогосподарські культури, мають великі родини. Геостратегічно для Росії цей процес є початком кінця. Причому без будь-яких варіантів. Особливо з боку Китаю. В цій країні більшу частину площі займають пустелі і гори. На незначній придатній для життя і господарської діяльності території концентрується понад 1,2 млрд. чол. Далі так жити не можна. Це очевидно. Постійний популяційний стрес примушує китайців шукати життєвий простір за межами країни. А на північ, за Амуром, знаходяться цілком придатні для життя, але майже не заселені і необроблені землі. Різниця в густоті населення між суміжними територіями Китаю і Росії, які відокремлені лише “прозорими” кордонами, досягає 20-50 разів! Тому Росія відчуває над собою постійний “дамоклів меч” китайської експансії. Якщо на величезних просторах Далекого Сходу нині мешкає менш як 8 млн. чол., то Китай може дати 50-70 млн. переселенців. Вже нині гострота проблеми стримується лише постійним, але неофіційним переміщенням китайців у Росію. Цілими селами переходять вони через кордон. У містах їх поки, що мало, в політику до часу вони не втручаються, поводять себе тихо і мирно. Зупинити переселення китайців у Росії немає ніяких можливостей. Років через 15-20 Китай за ВВП зрівняється із США, і тоді Росії кінець.

Геостратегічно дуже легко передбачити в найближчі 10-20 років зростання напливу китайських емігрантів до Росії, перетворення їх у національну більшість на Далекому Сході і врешті-решт відторгнення останнього та частини Сибіру до Китаю. І Росія погне бурю, бо посіяла вітер. Китайці не залишать у біді “китайскоязычных соотечественников”. Це стане каталізатором зникнення Росії як єдиної держави.

Внаслідок цих очевидних подій, які можна передбачити з такою ж вірогідністю, як і настання після літа осені, а потім і зими, на схід від України утвориться величезний геополітичний вакуум. Крім нас його за-

повнити нікому. Тому принципи української експансії на схід необхідно розробляти уже нині, щоб грандіозні геополітичні події ХХІст. знову не застали нас зненацька. Україна в черговий раз, як і в часи знаменитої Трипільської культури чи Київської Русі, стане гартлендом Євразії (серцевиною). Через неї проляже геополітична вісь материка.

Перед Україною ХХІст. відкриває надзвичайно великі перспективи. Геополітичний маятник, дійшовши своєї крайньої східної точки у ХХст., знову рушив на захід.

Впродовж тисячоліть він зупинявся, а потім розганявся назад Україною. Напевно, це і є найбільшою геостратегічною місією української землі і української нації. Головне, щоб наша держава виявилася готовою до її виконання.

Геополітичні чинники розпаду СРСР діють і нині, але на цей раз проти Росії. Так, розпаду, а не розвалу, як абсолютно неграмотно пишуть нинішні геополітики Росії Об'єктивного і закономірного розпаду. З цього приводу примітивізм мислення російських геополітиків просто вражає. Виявляється, СРСР розвалив американський імперіалізм, "жидо-масони", "прокляте ханство", чеченці, дагестанці, татари і ще бозна хто. Та американцям і в кошмарному сні не привидівся розпад СРСР, що, до речі, теж характеризує рівень уже американських геополітиків. Чи, може, вже дехто й забув, як американські діячі найвищого рангу відмовляли Україну від проголошення незалежності? Так, дійсно, вона їм не була потрібна тоді, як не потрібна і нині. Інакше б вони проводили стосовно нашої держави кудидалекогляднішу політику.

У розпаді СРСР, Росії, як і інших великих і не лише багатонаціональних держав, діють не суб'єктивні, а об'єктивні чинники. Прихід же до влади в Росії Путіна якраз і є елементарною, як шматочок кексу, реакцією російського суспільства на об'єктивні чинники розпаду Росії. Але ж об'єктивні процеси не дано подолати людям. Своїми діями вони здатні лише сповільнювати чи прискорювати їх, але аж ніяк не відмінити. Та ще й достеменно невідомо, загальмують чи прискорять дії Путіна по централізації влади в Росії її розпад.

Учені, які здатні до незашореного аналізу ситуації на глобальній геополітичній арені, вже давно зрозуміли одну очевидну річ. Наприкінці ХХст. перевагу одержали не великі, а малі і середні за площею держави. Ця тенденція збережеться й на початку ХХІ ст. тому нині найбагатшими для життя людей є не велетенська Росія, Індія, Китай, Бразилія, чи навіть США і Канада, а маленькі чи навіть карликові Сінгапур, Тайвань,

Ліхтенштейн, Швейцарія, Норвегія, Данія тощо. І це при тому, більшість з них не мають не лише ніяких природних ресурсів, але навіть і території як основного ресурсу розвитку держави. А в нас деякі розумники продовжують говорити про природно-ресурсну залежність України і про те, що в нас чогось там не вистачає. Не треба говорити про всіх. Якщо комусь чогось не вистачає, то це його особиста проблема.

Нині у значній мірі виявилось девальвовані чи видозмінені класичні геополітичні постулати, зокрема про “життєвий пості”. Але почитайте російських геополітиків. Маючи найбільшу в світі територію, де й “кіт не валявся”, вони знову “щебечуть”, що в Росії не вистачає життєвого простору. Якийсь маразм й годі.

Візьму на себе наукову сміливість сформулювати головне геополітичне гасло будь-якої країни чи території і головну геостратегічну закономірність XXI ст. нею, на мою думку є: “управляться локально – діяти глобально”. Звідси вважаю, що в XXI ст. відчутно девальвується і існуюча в нинішньому вигляді геополітична ідея мондіалізму або організації всесвітнього уряду. Скажете, Європа об’єднується. Це так, реалізується друга частина гасла “діяти глобально”. Але ж всередині об’єднана Європа продовжує все більше розпадатися. Згадаємо басків, бретонців корсиканців, шотландців, розпад Чехословаччини, Югославії, СРСР тощо. Оце і є “управлятися керуватися локально”. Тому, якщо розпадеться невелика за площею Італія, член ЄС, а ознаки цього процесу все виразніші, то це якраз і є запропонована мною об’єктивна закономірність, а не “рука Москви”, діяння “жидо-масонів” чи підступи мафії.

Росія є однозначним геополітичним банкрутом XXI ст. Розпад цієї величезної за площею сусідньої держави так чи інакше відіб’ється і на Україні.

Хочемо ми цього, чи ні. Тому необхідно бути готовим до цього, щоб отримати для себе максимальні геополітичні та геостратегічні вигоди. Вони полягатимуть в організації геостратегічного альянсу під егідою України з деякими постросійськими країнами з сильною українською основою (Дон, Кубань тощо). Сюди ж зможуть долучитися і інші сусідні держави. Тоді Україна реально зможе стати регіональним лідером і на ділі реалізувати власну геостратегічну місію в Євразії.

**П.О. Масляк,
академік**

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА

В останні десятиріччя важливого соціально-економічного й містобудівного значення, актуальності у прогнозуванні, проектуванні, створенні та розвитку сільських поселень України набувають питання взаємоузгодженості соціально-економічного та планувального регулювання архітектурних, природних, соціальних та культурних складових. Довгостроковому плануванню розвитку і забудові цієї категорії поселень не приділялося достатньої систематичної, науково обгрунтованої уваги на державному рівні. Проте вони складають переважну частину поселень і їх кількість постійно змінюється в залежності від соціально-економічних умов розвитку.

На сьогодні склалися різні типи сільських поселень, що мають специфічні функціонально-планувальні структури, а також їх стани, складові, характери, напрями і етапи розвитку. Ця категорія поселень має переважно сприятливі економіко-географічні умови й необхідні ресурси для розвитку сільського виробництва, містобудування і життєдіяльності населення, але відстає в соціально-культурній, екологічній, естетичній організації та розвитку. Слід зауважити, якщо проблема розвитку великих і величезних міст досить вагомо представлена в наукових і практичних дослідженнях, то малі та великі сільські поселення України завжди займали другорядне значення як в наукових розробках і обгрунтуваннях, так і в реальній діяльності. Не достатньо акцентована увага вітчизняних вчених на актуальних фундаментальних наукових дослідженнях щодо соціально-економічного прогнозування, формування і розвитку архітектурного середовища сіл. Відсутні також відповідні проектні розробки.

У програмних документах уряду неодноразово вказувалось на необхідності переважного розвитку сіл та селищ, які мають необхідні для цього соціальні, екологічні, економічні та соціальні умови. В той же час переважна кількість коштів на містобудівний розвиток і будівництво осідали переважно у великих містах-центрах. Впродовж багатьох років розвиток сільських поселень України здійснювався за умов жорстокої директивно-планової містобудівної політики. Соціальні, адміністративні, виробничі, побутові, культурні зв'язки цих населених пунктів, терито-

ріальне розростання, суттєві зміни в системі цілого призвели до ускладнення їх функціонально-планувальних структур. У процесі планування та управління їх життєдіяльністю постала потреба розробки програм соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад України, в першу чергу принципів організації та умов формування сільських поселень, особливо їх архітектурно-ландшафтної складової.

Слід зазначити, що в практиці проектування при розробці генеральних планів сільських поселень необґрунтовано використовувались (прийоми і рішення, властиві великим містам. Спостерігалась тенденція значного завищення можливих темпів і масштабів їх зростання. Це призвело до ряду помилок у визначенні параметрів і напрямів територіального розвитку даної категорії поселень, завищення розмірів ділянок громадських центрів, площ, вулиць, транспортних розв'язок, перебільшення масштабів житлової забудови. Суттєвої деформації набули співвідношення природних та урбанізованих територій, загострилась проблема цілісності архітектурно-ландшафтного середовища.

Яскравим прикладом є великі сільські поселення України, такі як с. Богуславець Золотоніського району Черкаської області, їх соціально-економічна та містобудівна специфіка формування, значущі нагальні і перспективні містобудівні потреби збалансованості існуючого ландшафту та нової забудови в процесі забезпечення ефективного довгострокового сталого розвитку. Вказане вимагає їх поглибленого наукового дослідження як важливих об'єктів соціально-економічної, містобудувально-проектної та будівельної практики. Ситуація ускладнилася в даний час суттєвою зміною законодавчої, ресурсної та інвестиційної складових містобудівної мотивації, організації та діяльності. В той же час спостерігається відсутність адекватної методологічної основи забезпечення соціально-економічного та містобудувального прогнозу, планування, програмування, проектування та реалізації соціальних містобудівних потреб. У сучасних умовах постає необхідність вдосконалення існуючих моделей функціонування сільських поселень, нормативів та методик щодо вирішення проблем забезпечення довгострокового сталого їх розвитку, вдосконалення внутрішніх структур в умовах обмежених ресурсів з урахуванням нових культурних і екологічних підходів.

Це свідчить про нагальну необхідність розробки Концепції соціаль-

но-економічного розвитку Богуславецької сільської територіальної громади Золотоніського району Черкаської області (далі – Концепція) і в першу чергу принципів і методів, спроможних забезпечити в містобудівній практиці можливість організації гуманістичного, гармонійного архітектурно-ландшафтного середовища, планування та регулювання процесів сталого розвитку сільської території на довгостроковий період, в першу чергу за рахунок його внутрішнього резерву. Особливої важливості це набуває в нових динамічних соціальних, культурних, екологічних й економічних умовах сучасного розвитку України. Такі умови повинні поєднуватися з тенденціями децентралізації інвестиційної діяльності, змінами напрямів обсягу і темпів сільського будівництва, необхідністю збереження, а подекуди й регенерацією природної складової історико-культурної спадщини, нового будівництва, потребою нормативно-правової регламентації, контролю за містобудівними процесами відповідно до нової соціально-економічної, законодавчої та методологічної бази.

Актуальним стає необхідність розробки нових підходів і методів прогнозування, планування і проектування соціально-економічного розвитку села Богуславець з урахуванням діючих умов та специфіки його функціонування і розвитку. Особливий акцент повинен ставитись на раціональних напрямках охорони історико-культурної спадщини і природи, механізмах розвитку з повною адаптацією у часі і просторі, забезпеченні сприятливих екологічних умов, пошуку нових типологічних характеристик, містобудівних утворень та ін. Це збільшує потребу в розробці відповідної Концепції та дозволяє визначити основні передумови встановлення принципів, які базуються на тенденціях та закономірностях формування і розвитку архітектурно-ландшафтного середовища сільських поселень України, зокрема с. Богуславець, як найбільш характерного в цій категорії.

Концепція соціально-економічного розвитку Богуславецької сільської територіальної громади розроблена відповідно до законів України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року № 280197-ВР, “Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року № 586-ХГ7, “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року № 2850-ІУ, на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 “Про затвердження Державної страте-

гії регіонального розвитку на період до 2015 року”, Постанови Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 року № 1158 “Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року”, Галузевої програми соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельний проект “Нова сільська громада”), затвердженої наказом Мінагрополітики від 1 червня 2010 року № 280, та наказу Мінагрополітики від 20 серпня 2010 року № 511 “Про визначення сільських територіальних громад для участі у Галузевій програмі соціально-економічного розвитку (модельний проект “Нова сільська громада”), Указу Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 “Про Концепцію державної регіональної політики”.

Зв’язок даної Концепції із науковими програмами визначається також реалізацією вимог законодавчих документів у галузі містобудування України, зокрема Законів України “Про планування і забудову територій” від 20 квітня 2000 року № 1699-ІІІ, “Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 року № 1805-ІІІ, “Про основи містобудування” від 16 листопада 1992 року № 2780-ХІІ, Указу Президента України № 422/97 від 13 травня 1997 року “Про пріоритетні завдання у сфері містобудування”, Постанови Верховної ради України від 24 грудня 1999 року № 1359-ХГУ “Концепції сталого розвитку населених пунктів” та ін.

Розробка Концепції соціально-економічного розвитку Богуславецької сільської територіальної громади в умовах довгострокового функціонування та забезпечення сталого розвитку, що пропонується авторським колективом Уманського національного університету садівництва, базується на наукових та проектних розробках у галузі теорії економіки та містобудування, методології і методиці просторової організації, розвитку та регулюванні містобудівних об’єктів різних рівнів як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. При цьому враховано досвід наукових розробок стану економіки, теорії містобудування, методології і обґрунтування організації розвитку та регулювання сільських поселень різних рівнів:

- із загальнотеоретичних питань архітектури і містобудування;
- із питань забудови історичних населених місць;
- із питань формування та збереження ландшафтно-природного середовища.

Вирішення питань соціально-економічного розвитку та архітектур-

но-ландшафтної організації території с. Богуславець, чому присвячена дана Концепція, базується як на загальнотеоретичних розробках, так і на конкретних умовах соціально-економічного та природно-містобудівного формування села. При цьому були враховані методичні рекомендації з дослідження сільських поселень України, які розроблені державними науково-дослідним і проектним інститутом “Київ НДІ містобудування” та державним науково-дослідним інститутом теорії та історії архітектури і містобудування “НДІТІАМ” (м. Київ). Ці методичні рекомендації стали науково-методичною основою даної Концепції.

*А.Ф. Головчук,
академік*

А.Ф. Головчук

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Садівництво України завжди було і є однією із головних складових народного господарства України. На ряду з рослинництвом, тваринництвом, овочівництвом виробництво плодів забезпечувало населення продуктами харчування, а переробну промисловість – цінною сировиною. Занепад промислового садівництва, що відбувся у буремні дев'яності роки двадцятого століття, можна пояснити багатьма специфічними аспектами галузі.

Перехід сільського господарства на засади ринкової економіки найбільш відчутно вдарив саме по садівничій галузі. Головною проблемою тут є найвищий, у порівнянні з іншими галузями, рівень капіталовкладень, основна частка яких припадає на початковий етап створення насаджень. У подальшому специфіка технологій догляду, коли основна маса робіт потребує ручної праці і великої кількості кваліфікованих працівників, значно ускладнила вирощування плодових культур. І, нарешті, технологічна складність вирощування багаторічних культур, великий ризик форс-мажорних обставин, пов'язаних з кліматичними умовами різних регіонів України, призвели до значного скорочення площ під плодовими культурами і, відповідно, зменшення валового виробництва продукції.

На сучасному етапі галузь поступово відновлюється. В першу чергу, це відбувається завдяки значним надходженням інвестицій приватного капіталу та державній підтримці галузі. Створюються великі оптові та оптово-роздрібні ринки, що дають садівникам можливість реалізації продукції як на території України, так і за її межами. В результаті площі під плодовими культурами поступово збільшуються, але цей рівень не є достатнім і потребує подальшого динамічного розвитку.

Поряд з фінансовими проблемами забезпечення галузі існує ціла низка технологічних проблем, пов'язаних з особливостями вирощування багаторічних плодових культур у промислових насадженнях. Перш за все, викликає тривогу некерованість щодо закладання промислових насаджень. Елементарне нехтування природних умов ґрунтово-кліматичних зон, непрофесійність у виборі ділянки, обстеженні ґрунту, створенні захисних насаджень призводять до плачевних наслідків, в результаті чого рослини зазвичай гинуть або ростуть, не досягаючи оптимального рівня продуктивності. Помилки у виборі конструкції насаджень, сортопідщепних комбінувань, схеми садіння та форми крони призводять до низької продуктивності садів та низької якості продукції. Контроль за цими процесами можливий тільки на державному рівні. Інформація, яку видають державні проектні установи, у більшості випадків є заста-

рілою. А приватні проектні установи беруться за проектування будь-чого, що замовить садівник, не несучи ніякої відповідальності за наслідки.

Великою проблемою, що стримує розвиток вітчизняного садівництва, є відсутність якісного садивного матеріалу, потреба в якому зростає щороку. Садивний матеріал є основою, що визначає ідею та продуктивність майбутнього саду. В Україні відсутнє власне виробництво оздоровленого садивного матеріалу, а той, що пропонує ринок, завозиться з-за кордону. Жодна з біотехнологічних лабораторій не займається створенням оздоровленого садивного матеріалу плодкових культур. Флагманами у вирощуванні садивного матеріалу в Україні є ДП “Дослідне господарство Артемівської дослідної станції розсадництва ІС НААН України” (Донецька обл.), ЗАТ “Кримська фруктовна компанія” (АР Крим), ВАТ “Підгур’ївський” та плодородсадник “Богданівський” (Миколаївська обл.), але потужності цих господарств не забезпечують і половини щорічних потреб вітчизняного садівництва. Використання неякісного садивного матеріалу призводить тільки до зростання площі закладених садів, але не дає очікуваної урожайності.

У подальшому догляд за створеними насадженнями потребує детального перегляду і модернізації з огляду на сучасні тенденції світового садівництва. Вибір системи утримання ґрунту залежить від конкретних ґрунтово-кліматичних умов зони вирощування та конструкції саду. Її вибір базується на збереженні родючості ґрунтів та створенні оптимальних умов для догляду за садом із мінімальним обробітком ґрунту. Наприклад, найбільш поширена у світі система утримання міжрядь – дерново-перегнійна – забезпечує технологічний доступ у сад (обробка засобами захисту рослин, збір врожаю) і, разом з тим, зберігає структуру ґрунту та зменшує витрати на рекультивацию площ.

Потребує докорінного переосмислення підхід до зрошення садів. За останнє десятиліття спостерігаються значні зміни клімату, що відбуваються в усіх ґрунтово-кліматичних зонах України. В першу чергу, це значне потепління, що призвело до загального підвищення середньодобових температур та зменшення кількості опадів із значною нерівномірністю випадання. В таких умовах вирощування плодкових насаджень із сталими, прогнозованими врожаєми стає неможливим. Щоб забезпечити рослинам постійний водний баланс необхідний системний підхід до зрошення насаджень. Тільки можливість постійного регулювання водного режиму дозволить забезпечити рослинам оптимальні умови росту і розвитку і, як наслідок, стабільне плодоношення.

Системи удобрення та інтегрованого захисту давно стали невід’ємною складовою технології вирощування плодкових культур. Їх основа базується на оптимізації живлення плодкових рослин у поєднанні з екологічною безпекою застосування хімікатів. З практичної точки зору це постійний контроль

за рівнем живлення рослин, проведення ґрунтової та листової діагностики, дозованого внесення добрив залежно від проходження рослинами певних фенологічних фаз, комплексне внесення добрив різними способами (поверхнево, локально, з поливною водою, позакоренево). Інтегрована система захисту багаторічних насаджень від шкідників та хвороб потребує використання лише оригінальних препаратів, ефективної техніки (можливість зменшення пестицидного навантаження та кращого змочування листового покриву дерев) та забезпечення системою сигналізації і консультування, що дозволять контролювати шкідливу дію ентомофауни та збудників хвороб, зменшуючи ризики ушкодження листового апарату та плодів.

Кінцевий етап – збір врожаю, який поєднує в собі зростання потреби в робочій силі та затрат на техніку й тару. Для збереження високої якості продукції на сучасному етапі потрібно використовувати тару єврозразка (дерев'яні або пластикові контейнери, спеціальні плодозбиральні сумки). У поєднанні із зберіганням у сучасних холодильниках різних систем та автоматизованою товарною обробкою плодів такий підхід забезпечить рівномірне надходження продукції на ринок і забезпечить садівникам можливість утримання гарної цінової політики.

Основним напрямом подальшого розвитку промислового садівництва є збільшення площ під інтенсивними насадженнями усіх плодових культур, що дасть можливість збільшити урожайність за рахунок елементів технології догляду. Перспективними шляхами для досягнення цієї мети є:

- підбір сортопідщепних комбінувань для забезпечення раннього вступу в плодоношення із високою стабільною врожайністю, імунністю до хвороб, пристосованістю до зональних умов, конкурентною здатністю плодів;
- збільшення обсягів виробництва оздоровленого (безвірусного) садивного матеріалу;
- застосування оптимальних конструкцій насаджень з високою щільністю садіння рослин та компактними формами крон;
- використання екологічно безпечних систем удобрення, зрошення, утримання ґрунту, інтегрованого захисту, які мінімізують можливість забруднення навколишнього середовища і сприяють підвищенню урожайності та товарної якості плодів;
- докорінна механізація усіх технологічних процесів, у тому числі збирання, товарної обробки і реалізації продукції.

Постійний контроль та виконання таких умов і є тим шляхом, що забезпечить постійний прогресивний розвиток галузі садівництва в цілому, з виходом України на європейський та світовий ринки виробництва конкурентноздатної продукції.

В. Осадчий, к.с-г.наук

ПРО НОВИЙ ВАК

У процесі адміністративної реформи Вищу атестаційну комісію України було ліквідовано, а натомість у структурі міністерства створено Департамент атестації кадрів, на який в основному покладено виконання функцій з атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Природно, що ці реформаційні кроки замислювалися з метою підвищення ефективності та оптимізації чинної в Україні системи атестації науковців. До безсумнівних переваг, здійснюваних у цій царині змін, треба віднести об'єднання в рамках одного центрального органу виконавчої влади присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань; оптимізацію мережі спеціалізованих та експертних рад, а також самого механізму атестації вчених; системний перегляд і вдосконалення нормативно-правової бази атестації науковців вищої кваліфікації; істотне скорочення чиновницького апарату, який займається цією справою, а також видатків на його утримання тощо. – Що буде змінено в системі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів? Так, міністр зазначив, що буде посилено роль вищих навчальних закладів. – У системі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації буде збережено всі її ланки. Працюватимуть, які працювали, спеціалізовані вчені ради у ВНЗ III – IV рівнів акредитації і відповідних наукових та науково-технічних установах, експертні ради. Підсумкові рішення з питань присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань, як і з усіх інших питань, що стосуються атестації вчених будуть прийматися Атестаційною колегією. Це міжвідомчий орган, до складу якого увійшли провідні вчені з університетів і державних академій наук. Очолюватиме Атестаційну колегію за посадою міністр освіти і науки, молоді та спорту України. Нині суттєво скорочено кількість експертних рад. Замість 45 тепер діятиме 28 рад. Це сталося завдяки об'єднанню близьких за змістом діяльності експертних рад. Помітним є і перерозподіл повноважень між експертними та спеціалізованими вченими радами в підготовці експертних оцінок дисертацій, що надходять до МОНмолодьспорту. Раніше вони всі без винятку потрапляли на розгляд експертних рад, а нині основна маса (понад 95%) дисертаційних досліджень проходитимуть експертизу в спеціалізованих радах, що працюють за профілем цих

дисертаційних робіт. А експертні ради зосередяться на експертизі дисертацій, до яких є зауваження або їхні автори не працюють у галузі науки і освіти чи звернулися з апеляціями. Експертні ради будуть також опрацьовувати корпус фахових видань, уточнюватимуть паспорти спеціальностей, обґрунтовуватимуть появу нових спеціальностей, контролюватимуть залучення до атестаційного процесу іноземних учених тощо. Очевидно, що така зміна акцентів веде, з одного боку, до того, що провідні фахівці в своїх галузях більшою мірою зможуть виявити себе у важливих питаннях організації атестації вчених, а з другого, вочевидь зростає роль спецрад, аз нею і автономність університетів, що є стратегічною метою нинішнього керівництва міністерства. Саме це, очевидно, і мав на увазі міністр, коли говорив про особливе значення зростання ролі спецрад в атестаційному процесі. – Дискусія триває навколо доцільності підтвердження дипломів будь-якою установою “вищого порядку”... – Сьогодні в освітньо-науковій сфері України все більшою мірою зміцнюється розуміння значущості зовнішнього оцінювання знань. Зовнішнє оцінювання, як відомо, застосовується в різних формах і на різних етапах здобуття людиною знань. На установу “вищого порядку”, як Ви висловилися, в нашому випадку також треба дивитися як на різновид зовнішнього оцінювання здобутків того чи іншого науковця, який захистив дисертацію. Гадаю, що ми не знайдемо жодної людини, якій би дуже подобалося зовнішнє оцінювання її інтелектуального рівня, так само, як і не знайдемо таких, хто, поклавши руку на серце, стверджував би про недоцільність такого оцінювання. Потрібно зважати на те, що абсолютна більшість науковців готується за рахунок бюджетних коштів. Здобуття ними наукових ступенів і вчених звань є визначальним у їхньому кар’єрному зростанні, а, отже, і в оплаті праці та пенсійному забезпеченні. Бувають непоодинокі факти текстових запозичень у роботах дисертантів, що залишаються непоміченими науковими керівниками, членами спецрад, офіційними опонентами, а виявляються аж під час спеціальної перевірки. Навіть, виходячи з переліченого, стає зрозумілою позиція держави щодо здійснення зовнішнього контролю в цій царині, що делегується нею Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України. Тому, як бачимо, підстав для існування “установи вищого порядку” більш ніж досить. – У деяких ЗМІ лунали побоювання, що сама система атестації у

зв'язку з адмінреформою пригальмує, забуксує. Чи сталося так насправді? – Ні. Сьогодні немає жодного міністерського документа, котрим у якийсь спосіб коригувалася б діяльність системи атестації, що була до цього. Вона діяла і діє без збоїв, а її перелаштування відбуватиметься, як кажуть, “на марші”. З ініціативи міністерства проведено значну роботу щодо відміни старої і створення нової нормативно-правової бази атестації вчених. На жаль, це досить тривалий процес. Але нині я можу сказати з усією відповідальністю, що всі ланки системи атестації функціонують у звичному режимі. Винятками тут є лише експертні ради, що створювалися наново і вже починають роботу в новому складі. На сайті міністерства вже розміщені нові заюстовані накази, які регламентують роботу Атестаційної колегії, спеціалізованих і експертних рад у нових умовах, а також оголошення про призначення на 10 листопада 2011 року засідання атестаційної колегії. – Чи стануть більш жорсткими вимоги до складу спеціалізованих вчених рад? – Так, природно. Спеціалізовані вчені ради були і є провідною ланкою атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Однак при цьому будуть суттєво посилені вимоги до створення самих спеціалізованих вчених рад. Наприклад, зросте їх кількісний склад, а разом з тим і авторитетність рішень. Керівникам наукових установ та навчальних закладів доведеться прискіпливіше підходити до питань формування кадрового складу спецрад. При цьому до спецради повинні входити вчені, які на постійній основі працюють у тому чи іншому навчальному закладі, науковій установі. Давно треба оптимізувати й усю їх мережу, щоб в одному місті або й в одному університеті не діяли спецради однакового профілю, конкуруючи не в принципових підходах до оцінки реальних напрацювань здобувачів, а навпаки, змагаючись у надлояльному ставленні до скромних здобутків тих, хто прагне будь-якою ціною “увійти в науку”. Одним словом, усі новації спрямовані на те, щоб спеціалізовані вчені ради формувалися на базі солідних наукових шкіл, а не перетворювалися на механізм “штампування” дипломів докторів і кандидатів наук. Принагідно скажу, що віднині для відкриття спецради в університетах, що належать до системи МОНмолодьспорту, обов'язковим буде відповідне рішення вченої ради ВНЗ. Решту спецрад відкриватимуть, як і раніше, на клопотання академій наук та інших міністерств і відомств, у системі яких функціонують навчальні

заклади і наукові установи. – Яка доля офіційного друкованого органу ВАКу? Є інформація, що воно виходитиме в державному видавництві “Педагогічна преса”. – Як відомо, вся офіційна інформація, що стосувалася системи атестації вчених в Україні, охоплюючи оголошення про захисти докторських і кандидатських дисертацій, публікувалися у “Бюлетені Вищої атестаційної комісії України” і журналі “Науковий світ”. Це були щомісячні видання, які надходили за передплатою та у вільний продаж. Починаючи з цього тижня, їхню естафету перебрав на себе “Атестаційний вісник Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України”, що виходитиме у державному видавництві “Педагогічна преса”. Тут друкуватимуть нормативну документацію та консультації фахівців міністерства відповідного напрямку, оголошення про захист дисертацій, рішення про присудження вчених звань і наукових ступенів. Тому здобувачам корисно буде знати, що адреса видавництва “Педагогічна преса” – м. Київ, вул. Дмитрівська, 18/24 (деталі на сайті www.pedpresa.com.ua). Віднині саме сюди треба надсилати і привозити оголошення про захист дисертацій. – Надайте, будь ласка, статистику, скільки захистилося кандидатів і докторів наук у 2011 році. – Такі дані, через різні обставини, формуємо ми лише раз – наприкінці року. Тому хочу запропонувати цифри, що характеризують роботу системи атестації в попередні роки. Останніми роками ситуація тут є досить стабільною. В Україні щороку захищається від семи до восьми тисяч дисертацій, від загальної кількості яких докторські роботи становлять 12 %.

КУРЛЯНД З.Н.

Одна з активних академіків Відділення психології АН ВО України

НАУКА ЄДНАЄ БЕРЕГИ

Кілька місяців тому Дніпропетровський університет відвідав президент університету Париж-8 (що є центральним офісом відомої Сорбонни) Рене Фабр.

Співпраця з французькими вузами триває вже давно і має багато взаємовигідних наробок. За двосторонніми угодами ДНУ працює з Національним дослідницьким центром Марселя, інститутом бізнесу та університетом ЕКС Марсель-1, триває наукова “кооперація” з університетами Ліон-2 та Ліон-3. Під час попереднього візиту до Франції ректора ДНУ М.В.Полякова відбулися переговори з керівництвом університету Нансі-2 щодо обміну викладачами та університету Париж-8. Відзначалось загальне прагнення науковців сприяти європейській інтеграції шляхом розвитку міжуніверситетського співробітництва в галузі освіти, науки, культури.

В Дніпропетровську р.Фабр зустрівся з керівним складом університету та провідними вченими, відвідав найбільш ушлявлені установи ДНУ. В діалозі ректорів підкреслювалось: така співпраця спрямована на взаємне збагачення національних систем освіти.

Отже, для втілення цієї мети планується: уніфікувати навчальні плани університетів, впровадити систему обміну кредитами за спорідненими спеціальностями, створити філії одного навчального закладу на базі іншого, вести спільні розробки в телекомунікаційних та мультимедійних технологіях, локальному, дистанційному навчанні. Передбачається, зрозуміло, обмін студентами та викладачами, виконання курсових та дипломних робіт під спільним керівництвом вчених ДНУ і Сорбонни. В рамках європейських програм TEMPUS/ TACIS, Erasmus/Copernicys та інших планується розробка спільних проектів в галузі освіти.

У науковій сфері також передбачаються спільні проекти та експертизи нових тенденцій в науці і техніці. Йшлося і про організацію робочих груп для створення програм з міжнародного права, економічних відносин.

В інституті післядипломної освіти ДНУ планується ввести поглиблене вивчення французької мови.

Отримати відчутні результати від співробітництва представники університетів сподіваються зарік-два.

450 тисяч євро надала Дніпропетровському національному університетові від імені Європейського Співтовариства Європейська комісія. Грант передбачає відкриття в ДНУ з 2001 по 2004 рік нових спеціальностей, спеціалізацій з міжнародних відносин та європейських наук.

Крім українського, до консорціуму університетів-учасників проекту також входять Левенський Католицький (Бельгія), Амстердамський (Нідерланди) та Кентський у Кентбері університети (Великобританія).

Після завершення цього проекту ДНУ стане єдиним вузом у східноукраїнських областях, що надаватиме магістерську освіту зі спеціальності “Міжнародні відносини і європейські науки”.

Передбачається стажування 25-30 молодих викладачів ДНУ в названих університетах-учасниках. Завдяки проекту в ДНУ відкриються нові спеціальності: “Міжнародні відносини”, “Європейська економічна інтеграція”.

Зарубіжні освітяни проведуть на берегах Дніпра інтенсивні семінари. А в програмі підготовки дніпропетровців за кордоном особлива увага надається новим методам викладання предметів, дистанційному навчанню, навчанню через Інтернет. Передбачається безумовне зростання професійного рівня викладачів.

***О. Кочубей,
перший проректор,
заслужений діяч науки
і техніки України.***

НАУКОВІ КОНСУЛЬТАНТИ І ШВИДКОСПЕЧЕНІ ДОКТОРИ ТЕХНІЧНИХ НАУК

Почну з того, що за часів, коли я виходив на завершення багаторічної праці над докторською дисертацією з синтезу затискних механізмів пруткових автоматів, яку захистив в 1984 р. в МВТУ ім. Баумана, офіційного наукового консультанта, як і в інших здобувачів-докторантів, у мене не було. І це так повинно бути на відміну від кандидатської дисертації, як кваліфікаційної роботи, що обов'язково потребує наукового керівника та складання кандидатських іспитів. До речі, моя кандидатська дисертація з цангових патронів токарних автоматів, яку я захистив в 1969 р. (науковий керівник – професор Орліков М.Л.) була прелюдією до докторської. Я розумів, що докторська дисертація – це вищий рівень самостійної роботи, який засвідчується науковою спільнотою як новий науковий напрямок або як розв'язання вагомій науковій проблемі, що має важливе народногосподарське значення. І в першому і в другому випадках зробити докторську дисертацію з технічних наук за три роки навіть вундеркінду неможливо. Та ще при вимозі ВАК України не включати в неї результати своєї кандидатської дисертації, хоча це абсурд, бо на власному досвіді переконався, що докторська дисертація при накопиченні наукових результатів і їх узагальненні переводить кількість в нову якість на більш високому рівні.

Тому раніше до захисту докторської дисертації бажано було зародити свою наукову школу, підготувати не менше трьох кандидатів, які розв'язали окремі задачі з обов'язковими експериментальними дослідженнями на створених ними стендах, і устаткуванні або на діючому обладнанні, яке підлягало ретельному вивченню і удосконаленню. При такому підході справжні кандидатські і докторські дисертації не клалися на полицю, а були джерелом створення нової техніки і нових технологій, виводили науку і техніку на більш високий рівень, бо сприяли підвищенню конкурентноздатності країни на світовому просторі.

Зараз в Україні з технічних наук захищається не менше, може навіть більше, докторських дисертацій, а рівень вітчизняної техніки помітно падає і складається така ситуація, що вчені і держава вже не в змозі врятувати це становище, віддаючи пріоритети іншим вченим і державам. Це

змушує вітчизняних споживачів орієнтуватися на іноземного виробника, викидаючи на вулицю або виштовхуючи з країни власних вчених, фахівців і виробників.

Є багато причин політичного, економічного, соціального, духовного та іншого порядку, які стали наслідком занепаду науки і техніки, що дуже чутливо відзеркалюється на рівні дисертацій, особливо докторських, за останні роки.

Спостерігається дуже негативна, і навіть шкідлива, тенденція збільшення спеціалізованих вчених рад з однаковим шифром спеціальності, причому один і той же вчений як правило, є членом двох (а інколи і більше) спеціалізованих вчених рад. Автор, на жаль, не є винятком з цієї системи. Тільки по спорідненим спеціальностям, наприклад, як 05.02.08 – технологія машинобудування, 05.03.01 – процеси механічної обробки, верстати та інструмент, 05.02.02 – машинознавство, в Україні функціонує спеціалізованих вчених рад більше, ніж було в Радянському Союзі, де на всю країну їх було п'ять (3 – в Москві і по одній в Саратові і Тбілісі), а згодом у Ленінграді.

Тому і печуть зараз в Україні через докторантуру швидко (за три роки, а інколи і достроково) на рівні минулих кандидатських дисертацій докторів технічних наук всі Національні технічні університети (яких стало більше ніж в Європі) заради четвертої категорії і рейтингу, а не заради відродження і підйому вітчизняної науки і конкурентноспроможної вітчизняної техніки.

На сьогоднішній день термін навчання в очній аспірантурі і докторантурі на бюджетній основі однаковий, число годин на наукового керівника (консультанта) однакове, що знижує рівень доктора до рівня кандидата, а тому з метою заощадження витрат нав'язується думка про перехід сучасної трьохступеневої підготовки наукових кадрів вищого гатунку (магістр, кандидат, доктор) на запозичену двохступеневу низького гатунку (магістр – колишній інженер, доктор філософії – колишній кандидат).

В результаті вчених стає все більше і більше, а справді підготовлених інженерно-технічних кадрів, як і, до речі, промислових підприємств, все менше і менше.

Відсутність в багатьох технічних ВНЗ сучасної науково-дослідницької матеріальної бази, сучасної апаратури при розірваній інтеграції осві-

та-наука-виробництво знижує або ліквідує мотивацію переходу від теорії до практики, яка допомагає реалізувати наукові досягнення в народне господарство.

Часто в докторських технічних дисертаціях спостерігається підміна експериментальних досліджень і натурних випробувань створеної нової техніки (технології) “машиним” експериментом і математичним моделюванням на персональних комп’ютерах з використанням запозичених, чужих, а не своїх розроблених програмних продуктів.

При цьому часто підмінюється пошук і розв’язання нових творчих задач і нагальних проблем ілюстрацією вміння користуватися новими програмними продуктами, які залишаються тільки інструментом, що теж потрібно і доцільно при обов’язковій наявності креативного підходу, а не розповсюдженого репродуктивного.

Часто предметом досліджень стають або випробувані часом морально застарілі, або давно працюючі зарубіжні технічні системи і технології, які з великим зсувом в часі (до 10-20 років і більше) рекламуються в Україні як сучасні і передові. В той же час навіть для їх промислового відтворення на рівні світових досягнень необхідно ще багато часу і в момент впровадження в промислове виробництво ці системи стають морально застарілими, бо створені на минулих ідеях, а не на інноваційних досягненнях, зокрема, захищених патентами на оригінальні винаходи з експертизою по суті на відповідність світовому науково-технічному або технічному рівню, а не на корисні моделі, які проходять тільки формальну експертизу під відповідальність автора.

Є докторські дисертації, в яких робиться або упереджений, або неповний патентно-інформаційний пошук, або “містечковий” аналіз раніше виконаних досліджень в межах бібліотечного і патентного фонду ВНЗ, міста, в кращому випадку України і країн СНД. А є і такі докторські дисертації, в яких чужі ідеї, методології видаються за свої, бо здобувач не проходить апробацію і незалежну, неупереджену експертизу світовою науковою спільнотою на міжнародних конференціях, симпозіумах, ярмарках, виставках, в збірниках наукових праць і журналах за межами України.

Прийом до докторантури не на контрактній основі в деяких ВНЗ часто проводиться формально без доповіді здобувача про напрацьова-

ний після кандидатської дисертації, науковий “задел” по темі (бажано до 50-80%), бо за три роки виконати серйозні теоретичні і експериментальні дослідження фізично неможливо, якщо за здобувача (докторанта) не працюють “вчені-негри” (газета “Товарищ” №11 (596), лютий 2004, с. 3, стаття “Продаються мізки, ціна договірною...”) або очолювані науковим консультантом співробітники за додаткову платню.

Нарешті є і такі докторанти, які три роки отримували від держави стипендію на рівні зарплати доцента, заробляли за сумісництвом в кількох місцях додаткову зарплату і нічого не зробили. Крім того, платні години (хоч і невеликі) витрачалися на наукового консультанта.

Часто суперечливим або хибним є трактування назви організації, де виконувалася докторська дисертація. Наприклад, здобувач 10-15 років працював і проводив теоретичні і експериментальні дослідження в одному університеті, а коли практично підготував роботу без наукового консультанта для захисту прикріпився до іншого університету, де працює обраний ним науковий консультант. Здобувач їздив 1-2 роки в інший університет на консультації, повертався в свій університет і продовжував теоретичні і експериментальні дослідження, а в дисертації і авторефераті написав, що роботу виконав не там де стенди і апаратура, а там, де його науковий консультант (хрещений батько), а ще краще, там, де спеціалізована вчена рада. Ось і виходить в огороді бузина, а в Києві дядько.

На мій погляд, настав час змінити відношення до докторантів і докторських дисертацій.

Для цього треба провести наступні заходи:

1. Ліквідувати інститут офіційних наукових консультантів за бюджетні кошти. Це припинить нездоровий ажітаж і прагнення привласнювати ідеї і напрацювання докторанта.

2. Докторантуру залишити для здобувачів на контрактній основі з прикріпленням наукового консультанта (в основному для іноземних громадян). Це піднімить відповідальність двох сторін, а термін навчання встановити 5 років, як це, наприклад, в Німеччині.

3. Залишити аспірантуру для підготовки кандидатів наук (і докторів філософії) за існуючою схемою.

4. Здобувачам докторського наукового ступеня після заслуховування на науково-теоретичному семінарі факультету або інституту з залучен-

ням вчених за спеціальністю при умові виконання досліджень не менше 75% (що встановлюють призначені спеціалізованою вченою радою експерти) на один рік зменшити педнавантаження на 50% або надавати творчу відпустку на 6 місяців із збереженням середньої заробітної плати для завершення дисертаційної роботи, а при проханні здобувача додатково надати дозвіл не більше ніж на 6 місяців без оплати. Це збереже державні кошти і підніме мотивацію здобувача своєчасно захистити докторську дисертацію. В разі невиконання і не подання докторської дисертації до захисту здобувач повинен в законодавчому порядку повернути державі витрачені на нього кошти. Тоді відпадуть докторанти – трутні автоматично.

5. Дозвіл на захист підготовленої докторської дисертації здобувача – громадянина України надає спеціалізована вчена рада за наявності необхідної кількості фахових праць з врахуванням повних патентів на винаходи, в тому числі опублікованих за межами України, обов'язкової апробації роботи на міжнародних конференціях, симпозіумах, ярмарках в Україні і за її межами.

6. Критеріями відповідності вимогам докторської дисертації повинні бути:

- запропонований новий науковий напрямок або нова концепція, що підтверджено результатами визнаної наукової школи;
- розв'язання вагової наукової проблеми, продиктованої потребами суспільства, що має важливе народно-господарське значення.

Це повинно бути відзначено в експертному висновку трьох членів спеціалізованої вченої ради. Назва роботи не повинна бути ширше її змісту, а предмет досліджень повинен торкатися переважно власно створених нових технічних систем і технологій.

7. Не підтримані патенти на винаходи (в т.ч. міжнародні) і патенти на корисні моделі не враховувати як фахові праці. Це підвищить відповідальність автора і заявника – роботодавця по їх підтриманню, бо відсутність підтримки перекриває шлях до продажу ліцензій на використання, передачі прав потенційному замовнику і, при відсутності патентної чистоти, згідно патентного формуляра, і міжнародних патентів, не дає можливості експонувати зразки на міжнародних ярмарках і виставках за межами України.

8. Скоротити кількість спеціалізованих вчених рад в Україні по захисту докторських дисертацій за аналогічними спеціальностями (не більше однієї – двох). Остаточне рішення про присудження наукового ступеня доктора технічних наук (і тим більше кандидата технічних наук) закріпити за спеціалізованою вченою радою. Це підвищить вимогливість, об'єктивність і відповідальність голови і членів ради за якісну експертизу дисертаційної роботи. Відновити в засобах масової інформації (а не в бюлетенях ВАК) оголошення про захист дисертації і результати її захисту. Перейняти міжнародний досвід відносно спрощення функцій ВАК України на прикладі Болгарії та інших країн Європи і світу.

9. Однозначно вважати і це вказати в дисертації і авторефераті, що місцем виконання роботи є та організація, де знаходяться експериментальні стенди і де багато років працював (працює) здобувач докторської дисертації, бо саме та організація переважно впроваджує у виробництво або в навчальний процес результати цієї дисертації.

10. Спростити процедуру захисту дисертацій з мінімізацією необхідних документів, за ВАК'ом України залишити функції наглядового і координуючого органу, ліквідувавши експертні ради.

Ю.М. Кузнецов,
академік

Кузнецов Ю.М.

**ВІДЗНАЧАЮЧИ 20-ТУ РІЧНИЦЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТУТУ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ім. ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Про результати комплексного моніторингу підготовки фахівців на
юридичному факультеті
(за період з 2006 року по 2010р.)**

Із 11 по 27 квітня був проведений комплексний моніторинг стану підготовки фахівців на юридичному факультеті за період з 2006 р. по 2011 р.

Юридичний факультет є факультетом-засновником університету 1875 р. Його було відроджено 30 квітня 1991 р.

Питання про стан, проблеми й перспективи подальшого розвитку факультету останній раз слухалося на Вченій раді університету в квітні 2006 р. Тоді основним завданням було визначено підвищення якості кадрового складу, зокрема збільшення кількості кандидатів наук.

Сьогодні на факультеті функціонує 6 кафедр:

- кримінального права і криміналістики;
- цивільного права;
- міжнародного права;
- теорії та історії держави і права;
- правосуддя;
- конституційного, адміністративного та фінансового права.

Три кафедри очолюють кандидати наук.

Штат викладачів юридичного факультету складається з 95 осіб. 59 (62,1 %) із них мають наукові ступені, вчені звання: 4 доктори наук, професори, 55 кандидатів наук, доцентів.

Щодо якісного складу викладачів кафедр, варто звернути увагу на кафедру “Правосуддя”, де немає докторів наук і тільки половині викладачів присуджено наукові ступені.

Комісією виявлена невідповідність щодо ліцензійно-акредитаційних вимог. Це стосується забезпечення викладачами з науковим ступенем, ученим званням, а також найвищої категорії (доктор, професор) при читанні дисциплін природничо-наукового блоку і блоку професійної та практичної підготовки.

*Олександр Добржанський,
декан факультету історії,
політології та міжнародних відносин*

УКРАЇНУ ТРЕБА ПІДТРИМАТИ

Колишній президент Чеської республіки Вацлав Гавел, письменник, драматург, у минулому дисидент, написав велику статтю в англомовному російському виданні Moscow Times з аналізом внутрішньополітичної ситуації в Україні за президентства Віктора Януковича.

Вацлав Гавел вважає, що ЄС недостатньо чітко формулює політику щодо України. Пан Гавел пише, що Україна – надто велика і стратегічно важлива держава для Заходу, аби ЄС міг ігнорувати тривожні тенденції минулого року в українській політиці.

“Від обрання президента Віктора Януковича у 2010 році Україна пережила значне і тривожне погіршення демократичних засад. Підвалини демократичного суспільства – свобода висловлювань, зібрань і преси – потрапляють під дедалі більший тиск. Понадто, переслідування членів опозиції, кульмінацією якого став арешт колишнього прем’єр-міністра Юлії Тимошенко під час судового процесу, визнаного на Заході політично вмотивованим, лише підтверджує, що верховенство права ігнорується”, – починає свою статтю Вацлав Гавел.

Автор далі викладає найбільш тривожні, на його думку, чинники, які підкреслюють відхід України від демократії. Вацлав Гавел перерахував основні загрози:

1. Консолідація влади в руках президента Януковича після скасування поправок до Конституції України.
2. Корупція, яка поширена в ешелонах влади. Обсяги прямих іноземних інвестицій падають, а ЄС заморозив 100 млн. доларів фінансової допомоги внаслідок неспроможності України подолати корупцію в сфері держзакупівель.
3. Посилення активності силових відомств. Окремі особи, неурядові організації та журналісти стають об’єктами або відвертих погроз, або нагляду.
4. Залякування опозиційних партій і незалежних ЗМІ. Більшість телеканалів контролюються чотирма групами, які тісно пов’язані з владною Партією регіонів. Валерій Хорошковський поєднує контроль над медіа-групою Інтер із посадою голови СБУ та члена наглядової ради НБУ -приклад явного конфлікту інтересів.

5. Олігархічне правління. (Великі сектори економіки України – експорт, енергетика і медіа – контролюються невеликою групою людей, які або мають відкрито злочинну пов’язаність, або прямі зв’язки з Партією регіонів.)

6. Слабке громадянське суспільство.

Далі Гавел зауважив, що Україна досягла роздоріжжя. Один напрямок веде до демократії, інший – до автократії. Переважна більшість українських громадян, на його думку, віддає перевагу членству у ЄС, але їхній ентузіазм наражається на відсутність чіткої політики ЄС щодо України.

А в цей час адміністрація Януковича проголошує бажання вступити до ЄС, але не запровадила змін, необхідних для виконання критеріїв вступу. Вацлав Гавел пише, що результатом цієї непослідовності стане те, що в найближчому майбутньому Україну не запросять починати переговори про членство у ЄС.

Пан Гавел висловлює стурбованість тим, що зближення Києва з Москвою матиме очевидні, як він пише, наслідки для енергетичної безпеки багатьох країн ЄС.

Завершує колишній чеський президент порадою для Євросоюзу: життєвим інтересам ЄС відповідає вироблення активнішої політики щодо України. Тому Польща має скористатися своїм статусом президента ЄС і підтримати демократію в Україні так само, як самих поляків Захід підтримував у минулому. Гавел закликає не жертвувати підтримкою України задля політичної доцільності чи простої економічної вигоди.

Іван Верба

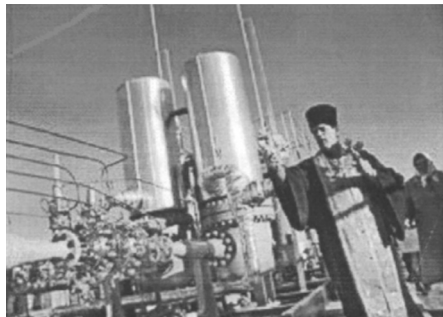
ПРО ГАЗ І НАФТУ В УКРАЇНІ...

Найболючіше питання для української економіки – вартість російського газу, яка за останні роки зросла в рази. Але насправді Україна не потребує імпортного газу, оскільки власних покладів їй вистачить на півтора століття. Таку думку висловив тодішній заступник міністра охорони довкілля Дмитро Гурський, коли оприлюднював нові дані про розвідані корисні копалини. Експерти і науковці України погоджуються з ним, проте уточнюють, що для збільшення видобутку газу потрібні великі інвестиції. Натомість невіри з Комітету Верховної ради з питань паливно-

енергетичного комплексу вважають, що сьогодні перейти на власний газ нереально і що заяви про великі поклади – це піар нового уряду.

19 березня заступник міністра охорони навколишнього середовища та экс-голова “Укргеології” Дмитро Гурський заявив, що покладів блакитного палива має надовго вистачити на всі потреби України, і навіть на експорт. “Запаси газу, підготовані до експлуатації, складають 1,2 трильйона кубометрів. Повністю розвіданих – 4,7 трильйона, частково розвіданих – 3 трильйона кубометрів. Але, незважаючи на це, державні газовидобувні підприємства є збитковими через брак інвестицій та неякісне управління. Я завжди наполягав на тому, щоб акціонувати їх і залучити кошти, зберігши контроль держави за родовищами”, – сказав урядовець. Заступник міністра додав, що названих покладів газу Україні має вистачити приблизно на 150 років, а з урахуванням газогідратів Чорного моря та важкодоступних родовищ розрахункові запаси блакитного палива можна подвоїти. Україна

*Освячення нового газону
в Рівненській області.*

купує чужий газ лише через безгосподарність та корупцію – експерти Щорку Україна споживає близько 55 мільярдів кубометрів газу, причому лише третину цього обсягу видобуває самотужки. Такими є офіційні дані НАК “Нафтобаз України”. Для порівняння, у 1970-х роках на території України видобувалося понад 70 мільярдів кубометрів на рік, і майже половина його йшла в інші регіони тодішнього Радянського Союзу.

Із тим, що Україні має цілком вистачати місцевого газу, погоджується і експерт енергетичних програм Центру Разумкова Володимир Омельченко. Він пояснює, чому Україна досі мало займалася розробкою власних родовищ. “Чому цього не відбувається? Багато років у державі не було стратегічного розвитку. В Україні тотальна корупція, тож інвестор не впевнений у своїх правах власності. До того ж фінансово-владні групи довгий час були зав’язані у схеми реекспорту та перепродажу газу, і їм ніколи було займатись ще й видобутком”, – вважає фахівець.

Євген Солонина

НЕОБХІДНІСТЬ КОРЕКЦІЇ СУЧАСНОЇ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ СІМДЕСЯТИП'ЯТИЛІТТЯ

Полеміка довкола статусу мов у нашій державі досягла чергового піку після того як у Верховній Раді України знову зареєстрований законопроект, який передбачає введення російської мови як офіційної в 13-ти областях України, де російськомовні особи складають 10 % і більше від кількості населення. Це може завдати удару по українській мові, котра за 20 років незалежності через спротив деяких впливових груп лю-

дей фактично ще не здобула належного місця як державної. Я не філолог, а професор медицини, однак хотів би висловити деякі міркування з цієї проблеми, що базуються на власному сімдесятип'ятилітньому досвіді.

Характерною особливістю мого рідного прикарпатського села Банилова (археологами тут знайдені залишки Трипільської стоянки часів III тисячоліття до Різдва Христового), як і всього нашого унікального буковинського краю, був поліетнічний склад населення. Знайдений мною в Інтернеті офіційний архівний документ свідчить, що в рік народження мого батька (1901) рідною мовою 76,83 % жителів нашого села вважали українську, 19,83 % – німецьку, 3,28 % – інші. Відносно високий відсоток німецької мови зумовлений не онімечченням українців, які ревно зберігали свою мову і релігію, не дивлячись на семивікове панування різних чужинців, а тим, що німецькою мовою користувалися євреї, що складали майже п'яту частину жителів села, як і навколишніх сіл та міст Буковини.

Цікаво, що задовго до незалежності України та нині чинного “Закону про мови”, який чомусь дуже в нас буксує, мовою міжнаціонального спілкування в Банилові в роки мого дитинства та юності була українська, якою без всякого примусу володіли всі жителі села (українці, євреї, поляки, цигани, румуни, вірмени) і охоче нею користувалися, засвоюючи кращі здобутки нашої національної культури.

Незалежно від того, під владою якого короля, султана чи цісаря перебували наші землі, в Банилові не відбулося жодної значної міжнаціональної сутички, яка була б історично зафіксована. Протягом віків виробилася здорова народна етика доброзичливості у національних стосунках.

Мої батьки мали можливість учитися в Банилівській школі рідною українською мовою, що дозволив у школах окупованого Буковинського краю тодішній австрійський цісар Франц-Йосиф I. На відміну від російського царського режиму, що на Сході України цілеспрямовано, регулярно і підступно здійснював жорстоку русифікацію, спрямовану на нищення історичної та національної пам'яті українців, австрійський уряд був поміркованішим і розсудливішим щодо долі народів своєї багатонаціональної імперії. Перед війною певні австрійські кола навіть виношували ідею створення Сполучених Штатів Великої Австрії, побудованої за федеральним національно-територіальним принципом, де передбачався й Український штат за рахунок Заходу України, тобто Галичини та Буковини.

Ситуація змінилася, коли Буковина з 1918 р. опинилася в складі королівської Румунії, котра всіляко намагалася румунізувати місцевих українців, заборонила україномовне викладання в Банилові.

Мої батьки, прості хлібороби, які дуже шанували Великого Кобзаря, назвали мене в його честь Тарасом – уперше в нашому селі. Румунський священик довго заперечував існування такого імені, настійливо пропонуючи інше. Але татова наполегливість досягла мети. Пізніше в Банилові та в навколишніх селах і містечках з'явилося багато Тарасів. Це – штрих, що засвідчує прагнення місцевого буковинського населення не тільки зберегти, а й розвинути свою українську ідентичність. Змушені засвоювати в школі румунську мову, наші люди не збиралися забувати українську.

При румунській окупації Банилова ми зазнали численних національних принижень. Річка Черемош була кордоном, а неподалік від нашої хати розташовувалася румунська прикордонна застава. Повз наш двір щодня регулярно патрулювали прикордонники – погано вдягнені і взуті, напівголодні, бо Румунія була дуже бідною країною, а війна, в яку Гітлер втягнув диктатора Антонеску, вимагала непомірно великих затрат. У холодний період року вони заходили до нашої хати погрітися і помітили,

що ми неналежно виконуємо розпорядження про тотальну румунізацію населення. Адже ми розмовляли між собою українською, а вимагалось скрізь розмовляти виключно румунською мовою – за наш рахунок передбачалося суттєво збільшити населення “Великої Румунії”.

Розлючені окупанти конфіскували і знищили всі наші українські книги, навіть “Біблію”, “Кулінарію”, “Кобзар”, газети “Жіноча воля” та “Жіноча доля”, котрі таємно доставлялися з Галичини. Вони розбили на моїх очах скульптурний портрет Тараса Шевченка, що впродовж багатьох років висів у нас на стіні поруч з образами святих.

Не церемонилися з українським населенням і сталінські посіпаки. Наведу лише один приклад (а їх – безліч!). Наприкінці Другої світової війни під час одного з планових обшуків у нашому домі хтось із енкаведистів вистрелив у мого улюбленого пса Бубія, який був присилений біля своєї будки, але дуже гавкав на агресивних незнайомців. Я закричав, голосно заплакав – нормальна реакція хлопчика на трагедію. Та це не сподобалося енкаведистові і він перейшов у наступ на мене: “Цыц, щенок, Москва слезам не верит!”. Коли демонструється чи рекламується талановитий фільм “Москва слёзам не верить”, я щоразу з гіркотою згадую цей епізод і у вухах знову – розпачливе скавучання мого пристреленого пса.

Приведу повчальний приклад ігнорування державної мови на міжнародній науковій конференції, що не так давно проходила в центрі нашої столиці – в Міжнародному центрі культури і мистецтв над Майданом Незалежності. Всі доповіді українських професорів у першій половині пленарного засідання були російськомовні – аж поки не виступив поважний бородатий професор з Італії Леонело Мілані. В нього, як пізніше вияснилося, нема жодних українських коренів, він ніколи не проживав у нашій країні, але більша частина його доповіді була зроблена українською мовою. Я піднявся за столом президії, подякував цьому італійцю за велику повагу до нашої мови і спитав аудиторію: “Як Ви думаєте, чому всі наші доповідачі були сьогодні російськомовними, а італійський професор україномовний? Чому грузинка Тамара Гвердцители та інші іноземні співаки включають до свого репертуару все більше українських пісень?” І відповідаю: “Думаю, що іноземці не тільки проявляють ввічливість до господарів (для цього їм досить було б сказати “Добрый день”

чи “Дякую за увагу”, і вони отримали б наші оплески). Переконаний, що їм подобається наша мова, котра за милозвучністю зайняла колись II місце в Європі на офіційному міжнародному конкурсі із залученням незалежних експертів. То що заважає нам, українцям, гідно шанувати рідну мову?” Шквал оплесків, багато хто в переповненій залі встав, дехто кинувся в президію особисто подякувати мені, а далі – низка доповідей прозвучала вже українською.

Реакція зали показала, що більшість присутніх лікарів знає і любить українську мову, настроєна патріотично, але за інерцією з радянських часів і з хибної поваги до іноземних гостей виступає російською. Мої слова одразу все розставили на своє місце. Отже, поки що є потреба періодично пояснювати людям доцільність контролювати свій мовний режим як при викладанні, так і при наукових виступах на наукових форумах, по радіо і телебаченню. Це сприятиме зростанню престижу української мови, розвитку нашої культури та консолідації українського суспільства.

За радянських часів армія та комуністична партія були наймогутнішим засобом зросійщення, провідником політики створення “єдиного радянського народу”. Ніколи не міг я з цим погодитися, вважав таку точку зору несправедливою, антилюдською і несподівано отримав підтримку своїм думкам з цього приводу у вигляді двох книг.

Перша – монографія Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, яка вийшла самвидавом у середині 1960-х років і швидко поширювалася серед інтелігенції. Мені її дав під великим секретом і тільки на одну ніч мій однокурсник. Цілу ніч я не спав, залпом “проковтнувши” в гуртожитку цю видатну книгу. В ній дуже дохідливо й аргументовано, з посиланням на відповідні праці Леніна і важливі документи КПРС розкривалися численні механізми зросійщення українського народу та давалися рекомендації керівництву Комуністичної партії України, як перервати цей деструктивний процес.

Звичайно, вся репресивна система комуністичної держави негайно обрушилася на автора. Його кинули до тюрми, розгорнулася шалена кампанія у пресі, на різних зборах. Проте добра справа була зроблена, і репресії вже не могли зупинити розповсюдження прогресивних поглядів серед “шістдесятників” і наступних поколінь. Так, книга була опублікована за кордоном у 1968 р. – українською та англійською, у 1971 р. –

італійською, у 1972 р. – китайською мовами та багатьма іншими. Вона стала для світового співтовариства могутньою зброєю проти негативних впливів комунізму.

Друга книга – “Как возникнет всеобщий язык?” Э.Свадоста (1968), на яку я випадково наткнувся в республіканській медичній бібліотеці. Основний її зміст – також проти комуністичної ідеології у лінгвістичній проблемі. Хоча книга видана російською мовою у Москві під егідою Інституту філософії Академії Наук СРСР, усі аргументи на майже трьох сотнях сторінок – проти того, щоб ця мова стала загальною і єдиною, автор категорично заперечує доцільність відмирання національних мов. Він справедливо вважає, що це було би не добром, а великим злом для людства, котре збідніло би, стало би менш багатобарвним і розмаїтим.

У 1994 р., на зорі нашої незалежності, мені доручили очолити комісію Міністерства охорони здоров’я України з перевірки виконання “Закону про мови” у всіх медичних і фармацевтичному вищих навчальних закладах міста Харкова. До складу комісії увійшли також представники громадських організацій патріотичного спрямування, позаяк ми мали перевірити письмові сигнали про неналежне виконання зазначеного Закону. Комісія мала змогу переконатися, що ці сигнали не підтверджуються фактами. Куди б ми не прийшли, скрізь чули українську мову, бачили методичні матеріали державною мовою, українізовані комп’ютери, навіть деякі підручники – україномовні.

Особливо я був зворушений знайомством з Українською фармацевтичною академією, ректор якої професор В.П. Черних, який приїхав з Російської Федерації, де народився і здобув освіту, сам досконало оволодів українською мовою, організував україномовні групи в академії не тільки для вітчизняних, але й для іноземних студентів, причому присутність на лекціях і практичних заняттях довела, що це не оковамилювання, а приємна реальність. Для нас силами студентів академії та навіть деяких її проректорів був даний чудовий концерт з переважно українським репертуаром.

А повертаючись до приємних результатів роботи нашої комісії в Харкові в 1994 р. з висоти сьогодення, сумую, бо подальша українізація навчального процесу практично зупинена і навіть відкинута далеко назад, бо жителі Харкова, колишньої столиці Радянської України, в 2004 р. були втягнуті в антагоністичне протистояння з більшою частиною народу на-

шої держави під час виборів Президента України – аж до істеричних заяв тодішнього керівника області про утворення окремої держави з центром у Харкові. Що ж трапилося з харків'янами за останнє десятиріччя?

Відповідь напрошується одна: другий Президент України Леонід Кучма та його команда, які самі не володіли досконало українською мовою разом з деякими народними депутатами показали негативний приклад ставлення до нашої мови, довели, що можна займати в Україні високі і навіть найвищі керівні посади без достатнього знання державної мови, то для чого простим людям старатися нею оволодіти, коли простіше відмовитися від цього? Не державницький підхід керівництва держави має назавжди відійти в минуле, і наш народ без якихось каральних заходів, спокійно повернеться до своїх українських витоків, як це я бачив у Харкові в 1994 р., в Луганську в 2001 р. і в різний час у багатьох інших регіонах України.

Вважаю, що головною причиною суттєвої різниці сучасної мовної ситуації в різних регіонах України не є різний етнічний склад, а неоднаковість тривалості і характеру колоніального впливу. На Заході українська мова і культура краще вижили, бо загарбники (татаро-монголи, турки, молдавани, австрійки, литовці, поляки, німці, румуни, угорці, чехи, росіяни тощо) часто змінювалися, заважаючи один одному. Населення Сходу та Півдня зазнало надто довгого панування Росії, багатовікового тиску російської мови, котру як царський, так і радянський уряди інтенсивно насаджували замість української, включаючи переселення на українські землі мільйонів російськомовних людей замість знищених або висланих за межі України мільйонів наших селян, кращих представників інтелігенції – основних носіїв і захисників української мови та культури.

Мені щиро шкода тих земляків, які, очевидно, через недостатню обізнаність і невміння порівнювати за великим рахунком своє з чужим, соромляться свого походження, своєї історії, презирливо ставляться до нашої мови. Цим вони неоправно збіднюють і ганьблять себе, гальмують розвиток своїх дітей, позбавляють їх щастя “з народом жити в множині духовній”, як писав поет Микола Вінграновський в час відкритого переслідування захисників української культури.

Наш добросердий, мрійливий і співучий народ безліч разів показував світові приклади героїзму, стійкості, талановитості, працелюбності, до-

брозичливості, щедрості і толерантності. Але в сучасних умовах українська нація має стати набагато активнішою в захисті своїх власних інтересів і прав, авторитету єдиної державної мови, не завдаючи при цьому шкоди мовам наших національних меншин.

Роз'єднана політична нація слабка. Економіка, мова і релігія – найважливіші важелі згуртування народу держави. Вважаю, що настав час кожному українському громадянину зрозуміти важливість виховання дітей у дусі поваги до атрибутів державності – прапора, гімну, державної мови.

Особливо важливо гуртом узятися за налагодження дієвості мовного важеля у вищих навчальних закладах і в армії – без винятків на знаменитість особи. Чим талановитіша людина, тим більшою кількістю мов вона може і має володіти, не кажучи вже про державну мову в кадровому вищому навчальному закладі та в українському війську.

**Т.Д. Никула,
академік**

* * *

Академік Никула Т.Д. зігнорував довідкою про здобутки, які вніс він у медичну науку України, заради показу актуального, як ніколи, надання функціонування мови в сучасній українській державі. Він – високоєрудований вчений, лікар-нефролог, гастроентеролог, кардіолог, ревматолог, медичний радіолог, дійсний член Європейських асоціацій неврології, діалізу і трансплантації, лауреат ряду престижних нагород, автор понад 480 наукових праць: з них 32 монографій, 30 винаходів, як вся медична громада протестує проти заміни рідної української мови мовою чужою, якою розмовляє щоденно прем'єр-міністр, а інколи вживає і президент України. Якщо високі особи дозволяють такий глум над мовою українського народу, то чому це забороняється директорам заводів, фабрик, вузів, магазинів, шкіл, господарств і т.д. Навіть на початку ХХ ст. таке глумлення над мовою України було значно менше, ніж зараз – скрізь разом з законодавчою і виконавчою владою над державністю української мови глумляться і в органах міліції, судової влади, прокуратури, суржик і двомовність залишаються товарним знаком четвертої влади. Нині на

поліцях можна перерахувати україномовні центральні і регіональні видання. Як не парадоксально з кожним роком важче продиратися через чагарник російськомовних видань і російськомовних мас-медіа.

Значну кількість двомовних газет пояснюємо не тільки економічною гонитвою за передплатником, а й космополітизмом, національною ницістю їхніх господарів. До слова, українська мова не посідає належного місця в комерційних структурах, на транспорті. Про східно-південний регіон і говорити годі. Там російський говір осідали “нові українці”! Додаймо до цього, що їхні діти, онуки і племінники заповнюють аудиторії навчальних закладів найпрестижніших вузів – і переконаємось – в Україні править і надалі хоче правити (і їх підтримує влада!) російськомовна меншина. Вона є ядром п’ятої влади – влади грошей, рясно політої потом української селянсько-робітничої більшості, все частіше капітулює і перша, і друга, і четверта влада. Допоки п’ята не перебере до рук “нових українців”, проукраїніщення перших чотирьох марно й мріяти.

Після сказаного замислимося, чи є потреба в російськомовних громадян України опановувати українську мову, знати культуру, звичаї, традиції українського народу? Ні. Адже Україна не США, не Греція, не Ізраїль, де без знання державної мови не завжди й двірником можна влаштуватися. В сучасній Україні, очоленій В. Януковичем, все навпаки – українцями посідають міністерські і депутатські крісла, а україномовні і державно свідомі прибирають їхні кабінети і квартири. Україна – унікальна держава!

**Дубина М.І.,
академік**

ПІДТРИМКИ НЕ БУДЕ

Голова Верховної Ради Володимир Литвин вважає конфліктним законопроект депутатів фракції Партії регіонів про надання статусу регіональної російській мові в 13 регіонах України.

Про це він заявив під час поїздки на Житомирщину.

“Далеко не все прорахували ініціатори цього законопроекту”, – сказав він.

Спікер наголосив, що схвалює необхідність розвитку регіональних

мов, але не за рахунок української, “бо те, що пропонується, часто становить загрозу для української мови”.

За словами Литвина, одним із наслідків ухвалення цього закону може стати необхідність “десяти відсоткам людей переходити на двомовність”. Отже, припускає Литвин, освітній процес може бути “розірваний”.

Верховній Раді нині зареєстрований законопроект народних депутатів фракції Партії регіонів Сергія Ківалова та Вадима Колесніченка “Про основи державної мовної політики”. Згідно з документом, російській мові пропонується надати статус регіональної в 13 регіонах України, де ця мова є рідною для щонайменше 10% населення.

З газет

ПРОВОКАЦІЯ РОЗКОЛУ ДЕРЖАВИ

Заступник Голови Верховної Ради України Микола Томенко вважає, що спроба на більшості території України зробити російську мову регіональною – це складова доктрини російських націоналістів по розколу України. Томенко зазначив, що Законопроект стосовно мовної політики, зареєстрований у парламенті народними депутатами від Партії регіонів, є давньою доктриною російських націоналістів. Згідно з якою, для того, щоб Україна потрапила під вплив Росії, одним з ключових завдань є узаконити регіональні мови і таким чином поділити Україну на дві частини. “Тобто зробити дві такі своєрідні України – одну правильну, про-російську, а іншу – ні”, – сказав політик. “Тож насправді це російські націоналісти в українській владі, які представляють російських націоналістів російської влади просто реалізують цей документ, який написаний в Росії”, – додає він. Томенко також наголосив, що такий підхід радикальної частини російських політиків, особливо напередодні президентських виборів, стає все більш популярним і в цілому у російській владі. Водночас, віце-спікер наголосив, що якщо влада підтримає даний Законопроект і більшість проголосує за нього хоча б у першому читанні, “тоді українська влада реалізовує російський націоналістичний проект, яким просто хоче розвалити нашу країну”. “Це перший крок до розвалу України”, – додав він. Пояснюючи свою думку, він наголосив, що важко уявити собі наслідки того, коли державні стандарти життя в половини

країни одні, а у половини – інші. Він нагадав, що, згідно з дослідженнями, на побутовому рівні більшість говорить українською мовою. “Якщо мовою освіти і державної служби на половині території буде російська – це кінець Української Держави”.

З газет

МІНІМУМ УЖЕ ЗАМАЛИЙ

Лідер партії “За Україну”. В’ячеслав Кириленко вніс на розгляд Верховної Ради проект Постанови про збільшення прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати. Про це УНН повідомили в прес-службі політсили.

“Згідно із законом мінімальна заробітна плата в липні складає 960 гривень, – відмітив В. Кириленко. – Фактично ж, за даними Міністерства соціальної політики, прожитковий мінімум складає 1 180 гривень. Це на 23% більше, ніж мінімальна зарплата зараз.

Не підвищуючи мінімальну зарплату і прожитковий рівень зараз, влада порушує 48 статтю Конституції України – право громадян на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї”.

В. Кириленко відмітив, що якщо цю постанову приймуть, Кабмін повинен переглянути розмір прожиткового мінімуму і протягом двох тижнів внести до Верховної Ради законопроект про внесення необхідних змін до бюджету України на 2011 рік.

Відомо, що прожитковий мінімум – вартісна величина достатня для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров’я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особи.

Об’єм прожиткового мінімуму містить два елементи – фізіологічний і соціальний. Фізіологічний мінімум – це вартісне вираження цінностей, у край необхідних для існування. У світовій практиці він складає 85– 87% загального прожиткового мінімуму, а решта доводиться на соціальну частину – певний набір духовних цінностей мінімально прийнятого рівня.

УНН

НА ВІСТРІ ТРИВОГ І СУМ'ЯТТЯ

Зійшов Віктор Ющенко з трону, а за ним, мов тінь, зійшла й демократія, котра, як творчий інструмент, не потрібна новій владі... Оце вам ціна нашої самостійності! Нема кому боронити її, а хулителів вистачає, які й досі вчать нас, як жити і що робити.

Ми надто лояльні: увалили нас, в одну щоку – підставляємо другу. Злісні сили чинять судилище над Іваном Дем'янюком, щоб очорнити, принизити український народ. Чим же ми так завинили перед світом? Чим так допекли нащадкам більшовицьких тиранів, які кров'ю й голодом вигублювали наш люд? За мільйони безневинних жертв ніхто з душителів не зазнав ні кари, ні осуду...

Вороги кляті, щоб замести сліди своїх кривавих злочинів, сіють між українцями чвари та розбрат. А ми, спантеличені, не наважуємося говорити не лише про їхні минулі звірства, а й про нинішні, коли розтрощена україножерами держава стогне від горя та болю.

Коли ж вони вгомоняться? Тільки-но у своєму занедбаному домі беремося очищати від імперського бруду занехаяні святині, як нараз із усіх закапелків шкіриться тренувана звірина. Не згинаймося перед наклепниками, не потураймо їм. Гуртом тримаймося рідного берега, і ми переможемо! Тільки нам вирішувати, хто є Степан Бандера та Роман Шухевич. Вони справжні Герої України, які боролися й віддали життя за Вітчизну. Не окупанти, не зарізяки, а вірні сини землі, що її любили й боронили від захланних супостатів.

Міф про “український націоналізм” – це фальшива агітка “фахівців” кремлівського вишколу. Їм, душителям, у супрязі з більшовицькими вандалами, почувалося затишно, коли скорений українець був рабом; коли ж він підносився духом, захищаючи себе і свою землю від ворожого засилля, одразу ставав “націоналістом”. Дивна метаморфоза! Чому тавро “націоналіст” не принижує, не ображає гідності француза чи англійця, зважаючи на їхнє колоніальне минуле?

А нам дістається! Чому? За кривавого герцю нас гинуло більше, хоча, ставши стіною, ми били ворогів, – шкода, що не до переможного кінця. Тож вони й сьогодні ганьблять і обплівують нас. Заговорив рідною мовою – націоналіст! Вдягнув вишиванку – націоналіст! Згадав

Богдана Хмельницького чи Івана Мазепу – матимеш іще безглуздіші звинувачення...

Імперський зашморг ще міцно стискає наш дух. Прикро: не тільки чужі облудники, а й доморослі манкурти користуються цим. Мені запекло під серцем, коли почув, як прилизана дама з команди червоних борців за щастя народне прорекла: “Я ніколи з націоналістами не сяду за стіл переговорів...”

Пані Катерино Самойлик, хто вам дав право так ображати українську націю? Розумію, ви людина з учорашнього дня, вам уже немає з ким будувати комунізм, яким і досі морочите людям голови. Таж ядром нації, сповненої самоповаги, є націоналісти. Було б у нас удосталь націоналістів – вас із вашими “товаріщами” давно би вимели на смітник історії! А раби – мовчать. Ви граєте, як і грали, на вірі знедолених, яким ні крихти не зробили добра. А “затяті націоналісти” створили вам умови для ситого життя.

Поки ви перебуваєте в добрі й теплі, мільйони українців поневіряються на чужині, де ніхто не скаже про них поганого слова. Українці – великі працелюби, коли до них ставляться справедливо. Бо тільки вільна людина, якої не принижують, не грабують, здатна творити добро. У чужих світах наших земляків не мордують за те, що вони українці. І люди, пройняті українським духом, не цураються рідної мови, культури, звичаїв, зберігають національну самобутність...

А тут, на рідній землі, нас укинули в пекло неволі.

Чому, скажіть, немає опору діям зверхників, які “огероїли” своє найближче оточення? Та це ж здебільшого – анти герої! Коли країна знемагає від рукотворних руїн, а народ бідує і страждає, звідки беруться герої?!

Через брак національної свідомості й відповідальності ми не зведемося з колін, і не стане Україна великою європейською державою, допоки обличчям її будуть олігархи, а не трударі.

Іван Захарченко

ВЛАДА, НАУКА, БІЗНЕС

Сьогодні, в час стрімкого суспільно-економічного розвитку всього світу, стає зрозумілим, що без участі підприємців і бізнесменів неможливо стовідсотково осучаснити зміст вищої освіти, визначити правильні обсяги підготовки спеціалістів, конкурентоспроможність на ринку праці випускників вузу, оновити базу університету, вирішити питання практичної підготовки студентів та їх працевлаштування.

Натомість університет зі своїм інтелектуальним потенціалом може і готовий дати науково-обґрунтовані відповіді та конкретні рішення щодо проблем, які виникли й у влади, й у бізнесу.

Усвідомлюючи всі проблеми, у Волинському національному університеті імені Лесі Українки з ініціативи голови Волинської ОДА Миколи Романюка вперше відбувся круглий стіл “Університет і наука, влада і бізнес – разом”. У заході взяли участь губернатор Волині, ректор ВНУ Ігор Коцан, понад 30 найуспішніших бізнесменів нашого регіону (Володимир Вдовенко (ТЗОВ “Цунамі”), голова наглядової ради ВАТ “Луцький автомобільний завод” Володимир Гунчик, засновник ПП “УКР-петроль” та ПП “Універсам” Сергій Ковальчук, голова наглядової ради ТЗОВ “ПАККО-Холдинг” Володимир Мікуліч, Петро Палиця (ПП “Мавекс”), засновник ТЗОВ “Волинь-табак” Олександр Сухомлин, директор ПП “Скорпіон-Сервіс” Василь Токарський, голова правління ВАТ “Луцьк-сантехмонтаж” Віктор Чорнуха), професори навчального закладу.

Ректор університету, виголошуючи доповідь “Організація освітніх ресурсів вищої школи: відповідь на виклики сучасної економіки”, зазначив, що ВНЗ наразі потребує серйозних капіталовкладень для визначення нових підходів із розвитку освіти, науки, культури та повноцінної підготовки молоді.

Кожен із бізнесменів мав змогу назвати свої назрілі питання та запропонувати конкретні дії для інтеграції, бізнесу й університету. Перед ними постала одна з найголовніших проблем -кадри. Їх хвилює те, що розумні фахівці виїжджають за кордон, віддаючи там свій потенціал. Володимир Мікуліч, голова наглядової ради ТЗОВ “ПАККО-Холдинг”, запропонував запровадити стипендіальні програми, наприклад, з категорійного менеджменту, маркетингу, організації персоналу. Цих же дій

дотримується голова наглядової ради ВАТ “Луцький автомобільний завод” Володимир Гунчик, запропонувавши ще здійснювати соціальні інвестиції, брати на роботу студентів III – IV курсів, таким чином готуючи справжніх спеціалістів у необхідній галузі. Олександр Сухомлин, засновник ТзОВ “Волинь-табак”, вважає, що, університет є найкращою базою для створення бізнес-школи. Професори ВНУ Георгій Давидюк запропонував бізнес-спільноті створити лабораторії моніторингу радіологічного і хімічного забруднення, а також якості продукції, експортованої з-за кордону; генетично модифікованої продукції тощо, а Наталія Павліха – центри корпоративного навчання і проектного менеджменту.

А як влада може і буде допомагати університетам покращувати рівень навчання та стимулювати інвестиції бізнесу в освіту? З таким запитанням ми звернулися до голови ОДА Миколи Романюка:

– Щодо першого, то перед владою стоять зовсім інші завдання, а от покращенням якості навчання більше займаються викладачі. Але варто над цим подумати. Можна почати з банального – від конкурсів професійної діяльності, завершуючи дійсно якимось матеріальним стимулюванням.

Я підтримую створення бізнес-школи, про яку сьогодні тут так багато і захоплено говорилося. З боку бізнесменів це є готова безкоштовна інвестиція, адже більшість із присутніх є практики, котрі на ділі пройшли досить непростий шлях у бізнесі. Вони б виступали в цій школі з лекціями, а студенти отримали хороші практичні знання та краще орієнтувалися в тому, що сьогодні діється.

Усі пропозиції як професорів, так і бізнесменів були викладені в проекті резолюції, який взято за основу. Після уточнення та внесення змін будуть підписуватися договори між університетом і бізнес структурами.

Іванна Мислива-Бунько

З ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

ЧОМУ СПИВАЮТЬСЯ ПІДЛІТКИ ?

Найкраща боротьба з будь-яким негативним явищем – альтернатива, тож якщо державі потрібне здорове покоління, вона повинна думати про те, що запропонувати дітям, – спорт, мистецтво, культуру

На Рівненщині спиваються діти. Лікарі занепокоєні – ситуацію із поширення алкоголізму серед підлітків називають критичною. На профілактичному обліку через епі-зодичне вживання алкоголю перебуває 352 дитини. І не всі вони з неблагополучних родин. Водночас на Рівненщині нема спеціалізованих лікувально-профілактичних закладів для алко– чи наркозалежних дітей. Ситуацію коментує Ігор Миронюк, головний лікар територіального медичного об'єднання “Психіатрія, наркологія”:

– Під час дослідження ситуації ми проводили анкетування серед школярів віком 12-15 років. З'ясувалося що трохи більше, ніж 80 відсотків опитаних вживали слабо– чи сильноалкогольні напої. У нас був випадок, коли надавали допомогу 16-річному хлопцю, що перебував у стані, близькому до алкогольного психозу (інакше це називають білою гарячкою). А таке трапляється у людей із “алкогольним стажем” не менше ніж п'ять-сім років. Торік допомогу при алкогольному отруєнні надали 42-м дітям. Маємо і два випадки, коли призовників звільнили від служби через алкоголізм, є юнаки які з цієї ж причини отримали відтермінування.

Однак ця проблема стосується не лише хлопців. У результаті досліджень виявилось, що нині вдвічі збільшилася кількість дівчат, які вживають спиртні напої (якщо раніше співвідношення хлопців, які заглядають до чарки, та дівчат становило 4:1, то сьогодні вже 2:1).

Ситуація з поширенням алкоголізму серед дітей тепер стосується як

села, так і міста. Більшість цих підлітків із неблагополучних родин. Бата-то батьків і самі алкоголіки. Однак часом до реанімаційного відділення із алкогольним отруєнням потрапляють діти з забезпечених сімей.

На сьогодні існує чимало заборон щодо алкоголю, щодо розпивання спиртних напоїв у громадських місцях. Однак попри все, ситуація із дитячим алкоголізмом як була поганою, так і залишилася. Дозвілля підлітків – безконтрольне. До адмінвідповідальності відповідних осіб фактично не притягають. На мою думку, лекціями для дітей тут не обійдеться. Це вже неефективно.

Тетяна Ільницька, Рівне

Делегація АН ВО України в Українській академії друкарства

ЦЕНЗУРА ПО-НОВОМУ

У Харкові вимагають від влади припинити тиск на вільних журналістів.

23 вересня на майдані Свободи у Харкові відбувалась акція на підтримку незаконно позбавлених ефіру каналів АТБК, ФОРА та телекомпанії АТН.

Активісти громадської ініціативи “Оновлення країни” разом із іншими громадськими організаціями Харківщини провели перформанс, де були задіяні три групи людей: представники ЗМІ, глядачі та влада.

Під час дійства молодь, що отримала роль теперішньої влади, зав’язувала “представникам ЗМІ” губи, штовхала в імпровізований “колючий дріт” та закривала очі “глядачам”. Наприкінці акції всі учасники проскандували: “Хочемо бачити правду!”. “Харків’яни позбавлені можливості об’єктивно оцінювати ситуацію в країні та місті, адже окрім провладних телеканалів, які подають новини, схвалені міською владою, глядачі нічого більше не можуть побачити”, – прокоментувала ситуацію координатор громадської ініціативи “Оновлення країни” у Харкові Олена Дюженко.

Також вона закликала мера Харкова відмовитися від антиконституційних дій і припинити тиск на вільних журналістів Харкова.

“Наша акція є безстроковою, якщо нічого не зміниться, то 27 вересня, ми знову виступимо єдиним об’єднаним громадським фронтом на захист свободи слова”, – заявила Олена Дюженко.

3 газет

ІВАН ЯКОВИЧ ФРАНКО

(1856-1916)

видатний український письменник, вчений,
перекладач, філософ, громадський діяч

27 серпня 2011 року 155 років від дня народження
Івана Франка.

Великий письменник України Іван Якович Франко на-
родився 27 серпня 1856 р. в Галичині на зеленому підгір'ї
Карпат в присілку Гора села Нагуєвичів (нині Івана
Франка), Дрогобицького повіту, в родині сільського Ко-
валя. Мати Марія з родини Кульчицьких проста вродли-
ва селянка, дуже співуча, знала багато народних пісень.

Прекрасна природа Прикарпатського Краю,
життя народу, рідна мова стали джерелом його творчості.

“Ідеал національної самостійності в усякім погляді, культурнім і по-
літичнім, лежить для нас поки що... поза межами можливого. Та не за-
буваймо ж що тисячні стежки, які ведуть до його здійснення, лежать про-
сто-таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості того ідеалу,
від нашої відданості йому буде залежати, чи ми підемо тими стежками до
нього, чи може звернемо на якісь інші стежки”.

*“Нам усім як нації ніщо не прийде задарма,
нам не від кого ніякої ласки не надіятися
тільки те, що здобудемо своєю працею,
те буде справді наше придбання”.*

Іван Франко

“Треба витворити з величезної етнічної маси українського народу
українську націю, суспільний культурний організм, здібний до самостій-
ного культурного і політичного життя, відпорний на асиміляційну робо-
ту інших націй...”

Іван Франко
видатний український письменник,
громадський і політичний діяч

РІДНА МОВА – ГЕНЕТИЧНА МОВА ДИТИНИ.

Після розпаду колишнього союзу було нарешті, науково доведено асиміляторську суть велико-державно-комуністичної ідеї та відповідних заходів тоталітарного режиму, спрямованих на формування “єдиного радянського народу”, “єдиної радянської культури” і відповідно висунення російської мови на роль єдиної мови цього “єдиного народу”. В окремих працях, присвячених критиці тоталітаризму, висловлюються думки, що “єдиний радянський “народ” це “суловсько-брежневська ідея”. З цим погодитися не можна.

Уже наприкінці 20-х і особливо на початку 30-х рр. партія відмовилася від ідеї розвитку культури “неруських” народів і розпочався масовий похід великодержавного комуністичного режиму, спрямований на гальмування (а то й узагалі припинення) національно-культурного розвитку в усіх національних та автономних республіках і округах. Саме ці обставини відвертали вчених, насамперед психологів, від об’єктивного висвітлення питання про рідну мову та її роль у формуванні національної свідомості, в культурному, науковому прогресі народу – носія мови. Останньою працею видатного психолога Л.Виготського була монографія “Мислення і мова” (1934 р.), а П.Блонського - монографія “Пам’ять і мислення” (1935 р.). Після спеціальної закритої постанови ЦК компартії про медико-психологічні дослідження перестав займатися проблемою мовного онтогенезу відомий психолог О.Леонтєв. І лише після розвінчання культу особи Сталіна у психологічній науці колишнього союзу починається певне відродження, починають розроблятися заборонені теми: психологія мовлення; психіка, мова і свідомість; психіка, мова і нація. Першими в цьому плані були фундаментальні праці Г.Костюка [1] та Н.Жінкіна [2]. Згодом з’являються дослідження Б.Баєва [3], О.Леонтєва [4], А.Лурія [5], А.Люблінської [6], І.Синиці [7] та ін., перевидаються книжки О.Потебні “Думка і мова” та М.Лебединського “Афазія, агнозія, апраксія” (Харків, 1941). У працях цих учених знову з’являється поняття рідної мови як основи психічного й розумового розвитку дитини. Однак на початку 70-х

пр. проблема “рідна мова” знову потрапляє під заборону. ЦК компартії приймає постанови про розвиток науки, техніки, точних технологій та виробництв лише російською мовою, усі дисертації (навіть про рідну мову, літературу, фольклор, етнографію, історію) вимагалося писати лише російською мовою, вивчення рідної мови у школі оголошується добровільною справою батьків, більше половини національних шкіл перетворюється у школи з російською мовою навчання, підручники з рідної мови всесоюзних та автономних республіках, краях, округах та областях називати “Рідна мова” (чи “Грамматика рідної мови”) забороняється (лише для Росії “Родная речь”), російська мова оголошується другою рідною мовою, яка з часом майже замінила справді рідну мову. Усі ці ідеї, як і шовіністична великодержавницька ідея про формування “єдиного радянського народу”, були закріплені у Програмі КПРС.

Ось чому в “БСЄ”, у майже всіх філософських, лінгвістичних і психологічних фундаментальних академічних словниках немає окремої словникової статті “Рідна мова”, а в статті “Мова” – згадки про “рідну мову”. Розгляд у будь-якому аспекті поняття “рідна мова в національних республіках” сприймався офіційною наукою та комуністичною ідеологією як заклик до сепаратизму.

І все ж у деяких тогочасних словниках і довідниках знаходимо напівприховане тлумачення поняття “рідна мова”. Скажімо, у “Словнику лінгвістичних термінів” О.Ахманової (М., 1966. – С.532) у статті “Мова” сказано, що вона засвоюється людиною в ранньому дитинстві шляхом наслідування дорослих; у “Словнику-довіднику лінгвістичних термінів” Д.Розенталя і М.Теленкової (М., 1976 – С.371) є стаття “Рідна мова”, у якій фактично повторюється визначення із словника О.Ахманової; у “Словнику лінгвістичних термінів” Д.Ганичата, І.Олійника (К., 1985. – С.120) у статті “Мова” сказано, що мова природно (?) засвоюється в ранньому дитинстві від батьків, дорослих, які є носіями цієї мови.

Усі ці визначення не є вичерпними та науково правильними. Адже в них на перше місце ставиться соціальний чинник і зовсім ігнорується генетичний. А наші предки ще в далеку давнину слово мова вживали у значенні “народ”. Мова була для них показником, еталоном, титулом, окремого народу. Лише в одинадцятитомному “Словнику української мови” (Т.8. -С.558) засвідчено визначення, у якому сказано, що рідна мова -це

“мова, якою володіє певна особа з раннього дитинства (звичайно мова тієї національності, до якої належить ця особа)”.

Рідна мова для кожного з нас – це мова того народу, тієї нації, си-
нами чи дочками якого ми є. Це мова матері – і це розуміють усі на-
роди. Адже майже в усіх європейських народів паралельним до терміна
“рідна мова” є, як і в українській мові, термін “материнська мова”: англ.
“motherlonge”, фр. “langue maternelle” ісп. “lengua materna”, італ. “lingua
materna”, нім. “Muttersprache” тощо.

У визначенні рідної мови як мови первинного (початкового) спілку-
вання, як мови, що її дитина засвоїла шляхом наслідування дорослих,
криється ігнорування генетичного чинника. Адже маля в силу якихось
навіть непередбачуваних обставин може засвоїти спочатку не мову своїх
батьків, азовсім чужу. Чи ж можна за таких умов стверджувати, що це
рідна мова дитини? Ми переконані, що в мовознавстві потрібно чітко
розрізнити поняття “рідна мова” та “перша мова людини, мова первин-
ного (початкового) спілкування людини”. Ототожнення “рідної мови” з
мовою “первинного спілкування” потрібно було тоталітарному режиму
для того, щоб денаціоналізувати неросійські народи, знищити в людей
національну пам’ять і, зрештою, створити “єдиний радянський народ”.
Нині часто постає питання рідної мови і національності тоді, коли йдеть-
ся про інтернаціональні сім’ї. Особливо актуальна ця проблема в багато-
національному Криму. Ось які моделі полінаціональних родин зафіксо-
вано нами на півострові:

- 1) дід – росіянин (українець), баба – українка (росіянка), невістки
(зяті) – білоруси, вірмени, азербайджанці, з народів Поволжя, з народів
Північного Кавказу;
- 2) дід – росіянин (українець), баба – чувашка (башкирка, мордовка,
марійка), невістки (зяті) – росіяни, українці, литовці, вірмени, з народів
Північного Кавказу;
- 3) дід – росіянин (українець), баба – литовка (естонка, єврейка, ка-
раїмка), невістки (зяті) – росіяни, євреї, поляки, татари казанські, марій-
ці, з народів Північного Кавказу;
- 4) дід – росіянин (українець), баба – болгарка (гречанка, вірменка,
грузинка);
- 5) дід – кримський татарин (німець, болгарин), баба – росіянка (єв-

рейка, українка, узбечка), невістки (зяті) – росіяни, узбеки, німці, казахи, таджики, українці, литовці, караїми;

б) дід – кримський татарин (українець, вірменин, караїм), баба – росіянка (казашка, єврейка, литовка, вірменка), невістки (зяті) – українці, росіяни, кримчаки, болгары, німці, латиші, євреї, азербайджанці.

Як у колишньому союзі визначалася національність дітей з таких полінаціональних сімей? Запис у свідоцтві робився довільний (за національністю матері чи батька). Досягнувши повноліття, дитина сама обирала національність; батька, матері або ж, не зважаючи на їхню національність, мала право записуватися росіянином (росіянкою). На жаль, це питання не відрегульоване і в сучасному українському законодавстві. Продовжується часто практика минулих років.

Як же вирішується подібне питання в цивілізованих державах? Дуже просто: національність дітей визначається за національністю матері. Така практика є у Великобританії, у всіх державах Скандинавії, у Франції (щоправда, не зовсім послідовно), у країнах Бенілюксу, в Італії (не зовсім послідовно), у Польщі, в Ізраїлі (до речі, євреями із змішаних сімей вважаються лише ті, у кого мати єврейка; коли ж батько єврей, а мати іншої національності, то діти мають у відповідних документах запис “син єврея”, “дочка єврея”). В усьому світі рідна мова визначається за національністю, тобто за рідною мовою матері. В законодавстві Великобританії, що є в цьому випадку найчіткішим, ще зазначається, володіє чи не володіє особа рідною мовою. Наприклад, у паспорті одного з колишніх індійських студентів Сімферопольського університету, громадянина Англії, був запис: “рідна мова – хінді (не володіє)”. Коли батьки не знають своєї мови, то національність і рідна мова дитини визначаються за національною (генетичною) приналежністю матері. Послідовно цього додержують у Канаді, де прийняття громадянства не змінює інших статусів людини. У відповідних документах записується: “канадець українського походження”. Подібна практика була і в США, але після Першої світової війни не є обов’язковою. Записують лише тим, хто цього бажає. І якщо в дипломатичному протоколі пишуть “американець японського походження”, то це означає, що в цієї людини є такий запис в офіційних документах (зокрема, у дипломатичному паспорті).

Отже, здається, природно відпадає питання про те, скільки рідних мов може мати людина (народ).

Зрозуміло, що одну. Рідна мова, як і рідна мати, одна. Але ж піднімем нашу соціологічну та лінгвосоціологічну літературу періоду тоталітаризму (праці Ф.Філіна, Ю.Дешерієва, І.Протченка, М.Ісаєва, К.Ханазарова, Е.Ахунзянова, В.Костомарова, І.Білодіда та ін.) і прочитаємо “наукове” обґрунтування того, що в союзі кожен народ має принаймні дві рідні мови. Ось кілька цитат із праці Ю.Дешерієва та І.Протченка “Развиток мов народів СРСР в радянську епоху” (М., 1968).

“Русский язык является родным языком более половины населения СССР” (с. 119). Але ж росіяни, як відомо, становили менше половини населення союзу.

“Значительная часть остального нерусского населения владеет русским языком, не говоря уже о том, что он стал вторым родным языком, особенно для представителей интеллигенции всех народов СССР” (с.119). Тут виникає ще одне питання: чому саме другою мовою, особливо для інтелігенції? А тому, що русифікувавши інтелігенцію – мозок нації, знищивши науку національною мовою, легко було денаціоналізувати і весь народ. Особливо коли він не численний.

“Создание письменности на указанных языках в определенный период развития советского общества не являлось самоцелью, а послужило важным средством быстрого достижения известной ступени общего развития их носителей. Последние сами убедились в том, дальнейшее успешное и всестороннее развитие возможно лишь через посредство русского языка...” (с. 121). *“Некоторые народности, о которых уже говорилось выше, отказываются от письменности на родных языках и просят организовать преподавание в начальной школе на русском языке. В автономных республиках усиливается стремление не переводить среднюю школу на местные литературные языки и всемерно расширять изучение русского языка”* (с.120-121). Нав’язування “другої” рідної мови це фактично означало викорінення рідної мови як основи національної свідомості. Ось такою була офіційна думка. А де ж ті звернення з проханням народів перевести їх на російську мову? Таких звернень не було і немає.

Отже, порушена проблема дуже непроста. Вона далека від остаточного розв’язання і потребує ще великої роботи лінгвістів, психологів, фі-

зіологів та інших спеціалістів. Це питання має бути в полі зору сучасної психолінгвістики. В працях окремих психологів є цікаві спостереження і твердження, які не слід забувати: уже в утробі матері діти чують материнську рідну мову, і саме це допомагає їм швидко опановувати її; діти, які, ще будучи в утробі матері, чули певні мови у спілкуванні матері легше оволодівають кількома мовами (поліглотія); якщо дитина починає спілкуватися рідною мовою і спілкується нею до 8-10 років, то вона ніколи її не забуває; діти, які спілкуються рідною мовою лише до 3-5 років, дуже швидко її забувають.

Отже, рідна мова – це мова матері, материнська мова. Рідна мова – це мова генетична, а не придбана.

Література

1. Костюк Г. Психологические вопросы взаимодействия языка и мышления. – К., 1954.
2. Жинкин Н. Механизмы речи. – М., 1958.
3. Базв Б. Психологія внутрішнього мовлення. – К., 1967; Твория речевой деятельности. – М. 1968; Язык, речь, речевая деятельность. – М., 1969; Психические единицы и порождение речевой деятельности. – М., 1968.
5. Лурия А. и др. Речь и развитие психических процессов у ребенка. – М., 1956.
6. Люблинская А. Очерки психического развития ребенка. – М., 1959.
7. Синица І. Психологія писемної мови учнів 5-8 класів. К., 1965; Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів.
8. Див.: Исенина Е. Психологические закономерности речевого онтогенеза.– Иваново, 1983.

Євген Регушевський, проф.
Таврійський національний університет

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ще в 2005 році український філософ М.І. Михальченко, аналізуючи стан та проблеми сучасної філософії освіти висловив думку про те, що “У країні, яка шукає свій шлях розвитку і налагоджує нову систему внутрішньодержавних і зовнішньодержавних відносин, неодмінно постають питання : яким повинен бути в ідеальному і реальному плані громадянин держави, які необхідні засоби, щоб різниця між *ідеальною* (виділено мною – В.Б.) і реальною моделями громадянина була мінімальною, які треба створити економічні, політичні, соціокультурні та соціальні суспільні умови, щоб не було антагонізму між державою і громадянином, між суспільством і особою” [1,38]. Професор Михальченко М.І. в цитованій статті ґрунтовно розглядає місце філософії освіти в соціокультурній теорії, її вплив на освітню політику держави та інститутів громадянського суспільства. Водночас, очевидно, є актуальним для поглибленого аналізу питання щодо *ідеальної і реальної моделі* особистості в аспекті об’єктивних потреб сучасного суспільства та з урахуванням об’єктивних потреб розвитку (саморозвитку) самої людини (особистості). На наш погляд з усіх сучасних підходів до освіти відповідь на поставлене питання допоможе дати, головним чином, *особистісно-орієнтована концепція освіти*.

Ця концепція знайшла обґрунтування в працях І.Дерболава, О. Больнова, Г.Рота, М. Лангевельда, П. Керна, Г-Х. Віттіга, Е.Майнберга та ін. Її теоретичною та методологічною базою стала філософська антропологія М. Шелера, Г.Плеснера, А. Портмана, Е. Касіра. Представників цього напрямку об’єднало прагнення до синтезу “екзистенційної” та “культурологічної” галузей, що сформувалися в лоні гуманітарного підходу, орієнтація на розробку образу людини в освітянському просторі (*homoeeducandus*) як створіння біосоціального і одночасно духовного. Саме духовність виступає основою вищої автономії, коли освітній процес будується на підставі не тільки “активності” індивіда в рамках об’єктивних законів, але і на “сенсі” (установки, ідеї, цілі тощо), що вже сформувались та успішно конкурують з зовнішньою детермінацією.

Сприйняття людини як автономної істоти, яка активно приймає участь у своїй освіті, об’єктивно приводить представників даного на-

пряму до обґрунтування так званої *особистісно-орієнтованої концепції* освіти де домінують такі цілі, цінності та механізми, як діалог з учнем як автономним суб'єктом та постійна корекція на цьому підґрунті всього освітнього процесу. Методологічну функцію у вивченні процесу розвитку, становлення “ідеальної” особистості виконує також *екзистенційно-гуманістична педагогіка* (К.Роджерс, А.Маслоу, А.Комбс та ін.). Ця теорія звернула безпосередню увагу до питань самореалізації (самоактуалізації, самоздійснення) особистості. Суттєве значення має теорія *розвиваючого навчання*. Для цієї теорії особистісно-орієнтована філософія освіти є по суті визначальною. Базові ідеї цієї теорії були сформульовані в працях Л. Виготського, Е. Ільєнкова, В. Давидова, Л. Занкова та ін. Її основу складає діяльність (в широкому сенсі цього слова) як спосіб інтеріоризації суб'єктом колективного історико – культурного досвіду людства[2]. Суттєвий внесок в розвиток вище названих концепцій освіти внесли українські мислителі Г.С.Сковорода, П.Д.Юркевич, В.І. Вернадський, М.О.Бердяєв та ін. Особливе значення мають людиноцентристські, особистісно зорієнтовані ідеї Г.С. Сковороди “філософії серця”, “спорідненої праці”, цілісності душі, розуму і вчинку, морального виховання тощо. Сучасний вчений Удод О.А., аналізуючи нову парадигму освіти, акцентував увагу на тому, що “Центральною цінністю, звичайно, виступає людина, оскільки розвиток її потенцій і можливостей, процес творчої самоактуалізації є абсолютною метою і суспільного розвитку, і функціонування системи освіти” [3,25-26]. До людино-центристського розуміння сутності, завдань сучасної освіти наближається й думка В.П. Андрущенка, який вважає, що “... сутність сучасного процесу навчання складає не лише збагачення особистості певною сумою знань чи формування навиків практичної діяльності, а всебічна підготовка людини до життя у глобалізованому інформаційному просторі через створення рівних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду і дискурсного характеру взаємодії народів і культур” [4,10-11].

Наведені вище педагогічні концепції та парадигми, думки відомих мислителів сучасності з проблем освіти створюють теоретичний фундамент для розуміння сутності, напрямів та завдань сучасної освіти. Як уже відзначалось, головною метою освітньої діяльності є форму-

вання особистості, образ якої найбільш повно відображає (уособлює, затребує) потенціали людини, при цьому потенціал, потенція – це не діюча можливість, що здатна стати дійсністю (реальністю) за певних умов та за певних ресурсів. Перехід можливості в *реальність* це процес *актуалізації потенції*. Він стає можливим за умов, коли роблять реальною самореалізацію суб'єкта (як і саме його буття). Реальність є шлях і результат цього переходу (шлях із небуття в буття), є єдність буття та істини, зовнішнього світу та його переживання, свідомості та усвідомлюваного, повноти одиничного та всезагального. Перехід потенцій у реальність, тобто забезпечення її буття здійснюється різними соціальними інститутами, зокрема і освітньою діяльністю, котра призвана актуалізувати суттєві якості особистості, що обумовлені її внутрішньою сутністю[6,386]. При цьому категорія актуалізації підкреслює подвійний характер феномену, що стоїть за нею: з одного боку, зусилля об'єкта педагогічної діяльності по створенню певних умов, з другого – активність самої особистості. Таким чином форми прояву людських потенцій завжди діалогічні, сумісnodіяльні, взаємотворчі, вони проявляють себе як співбуття педагога та учня.

У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити пріоритети особистісного розвитку, так як потенційно зміст “ідеї” людини (її задуму) надзвичайно широкий, а сам він в практичній площині свого буття відкритий до різних (в тому числі й протилежних по соціальному та культурному знаку) втілень.

Як обґрунтовано в працях мислителів різних епох – основою, вихідним базисом педагогічних концепцій та виховних практик є етичний ідеал, що сформований певною культурою та який концентрує в собі її уявлення про ціннісні основи буття та способи їх втілення (див. праці : І. Канта, Й.Г.Фіхте, Г.В.Ф. Гегеля, Ф.В.Й. Шелінга, М. Шелера, Н. Гартмана, У.Джеймса, Дж. Дьюї, Дж. Міда, Е.Касіраера, М.А. Бердяєва, П.Флоренського, С. Франка, А. Галича, К.Ушинського, П.Г. Щедровицького, І.Т. Фролова, Г.Б. Корнетова, П.С. Гуревича, О.С.Запесоцького та інші).

Етичний ідеал “проникає” у всі сфери індивідуального та суспільного буття, визначає пріоритети, сенси та перспективи як людини так і суспільства. Його аксіологічний пласт пов'язаний з філософією, мораллю, релігією, в рамках яких він створюється та вербалізується в формі цінностей, норм, отримує свою інтенціональність. Онтологічний зріз

буття ідеалу – це система базових суспільних цінностей, що детермінована ідеалом і, що “живе” в мові, суспільній моралі, культурних нормах, традиціях, споминах. Праксеологічний рівень ідеалу визначає зміст та пріоритети суспільної ідеології, політики, освіти, що створюють інституціональні умови для практичного втілення. В філософсько-антропологічному ракурсі етичний ідеал може розглядатися як певне сполучення трьох елементів феномену “людина”: *духовного, соціального та фізичного* (О.С. Запесоцький). В онтологічному плані ці компоненти з’являються у вигляді відповідних груп якостей людини, що формуються за рахунок освоєння та перетворення елементів *культури, соціуму, природи*. При цьому сутність визначених елементів *соціуму* – робити людину суспільною, забезпечити її набором необхідних ролей та технологій їх виконання. Призначення *культури* – сприяти формуванню духовно цілісної особистості, переборюванню соціально-рольової обмеженості людини. *Природне* в антропологічній перспективі – це, насамперед, багаторівневе буття людського ества (біологічні, фізіологічні та психологічні основи, соматика, кінетика тощо). Тіло, як феномен природи, природний організм, є первинною передумовою соціально-культурного існування людини. Само по собі природне є не стільки предметом оволодіння (як це відбувається по відношенню до культури і соціуму), скільки перетворення, “окультурення”, так як являє собою лише деяку потенцію, що реалізується в залежності від загальнокультурного контексту.

Розглянуті вище компоненти феномену “людина”, з точки зору освітньої теорії та практики виступають основними стратегіями розвитку, що повинні бути забезпечені багаторівневим педагогічним комплексом цінностей, цілей, знань, методів та ресурсів:

а) *Духовний розвиток*, традиційно зорієнтований на формування трьох сфер – ціннісно-нормативної, когнітивної (раціональної) і діяльнісної (технологічної).

б) *Соціальний розвиток* – розвиток особистості як суб’єкта соціальних відносин і, перш за все, оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками.

в) *Фізичний розвиток*.

Означені стратегії закладалися в надрах культури (в формі етичного ідеалу), але своє предметне втілення, актуалізацію отримують в конкрет-

ній педагогічній системі. Їх ієрархія, змістовне наповнення, ціннісна та інструментальна облаштованість задаються типом культурної системи та конкретною історичною ситуацією. Більш того, домінування однієї із стратегій здійснює вплив на специфіку культури, визначаючи область її найвищих досягнень. Далі охарактеризуємо зміст означених стратегій в контексті освітньої діяльності.

Духовний розвиток особистості

Найважливіша складова духовності – *ціннісно-нормативна сфера свідомості особистості*. Система цінностей входить в ядро особистості і виступає в якості світоглядної основи всіх сфер та аспектів її життєдіяльності. Саме здатність освіти формувати означену компоненту є найбільш сутнісною її функцією, що й знаходить свій прояв в самому терміні освіта.

Зміст ціннісно-нормативної складової людської духовності культурно обумовлений. Як зазначають у своїй монографії В. Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко “Як культурна істота (щоб залишатись людиною) в своєму ставленні до світу (суспільства, людей і до самої себе) людина завжди має жити і діяти в межах культурно визначеного поля” [7,58]. Що ж до освіти, то вона презентує себе як транслятор найбільш значущих та історично усталених норм і цінностей буття. Наприклад, в структурі цінностей американської культури домінують такі цінності, як особистий успіх, активна та вперта праця, ефективність і корисність, автономія і відповідальність, прогрес (віра в те, що нове – ліпше старого), речі, повага до науки, демократія як спосіб розподілу влади та вирішення конфліктів. Ядро американського способу та стилю життя складають самодисципліна, обмеження задовольень, матеріалізм, прагматизм, споживацтво, досягнення успіху. Потреба в майбутньому нівелюється високими темпами розвитку технічної культури та цивілізаційними вимірами, що дозволяють американцю отримати нові враження та необхідні предмети споживання “тут і зараз”. Низька значущість майбутнього перебуває в певній кореляції зі сприйняттям минулого, котре рядовому американцю у вічній погоні за сьогочасним уявляється йому “нудним” та “непотрібним” [8,212].

В формуванні російської (а певною мірою і української) ціннісно-нормативної моделі суттєву роль відіграло Православ'я, яке визначило

особливості та цільові установки духовного розвитку росіян [9]. Ціннісно-нормативна специфіка вітчизняної культури проявляється на двох рівнях: побутовому (в праці, побуті, традиціях, обрядах, святах, стереотипах соціальної поведінки) і на рівні самосвідомості. Специфіка культури проявляє себе в мові, текстах культури (філософських, художніх, у епосі, народній творчості тощо). Сформувалася точка зору, згідно якої найбільш стійкими домінантами, що складають ціннісно-нормативне ядро української національної культури є достатньо низька значущість факторів матеріального благополуччя та орієнтація на ідеальні, духовні цінності, толерантність та віротерпимість, терплячість та природжена доброта, довірливість, з іншого боку – волелюбність та природний демократизм, здатність до прояву бунтівної сили та об'єднання за умов критичної загрози існуванню українців як нації.

Нині духовність особистості в українському суспільстві ще значною мірою залишається під впливом уявлень та звичок, сформованих за умов командно-адміністративної системи. Подвійна мораль, заідеологізованість, зневага до гуманізму, низький рівень національної самосвідомості тощо. Такий стан негативно впливає на всі сфери українського життя [10,35-36]. Більше того, саме “завдячуючи” низькому рівню духовності в українському суспільстві й стали, на наш погляд, можливі ті деструктивні явища, що кинули державу у всебічну кризу. Вихід з кризи – справа всіх громадян, об'єднаних у суспільство. Влада має очолювати цей процес, але вихід з кризи не може відбуватися без освіти та науки. М.І. Михальченко справедливо стверджує, що освіта і наука стали визначальними показниками суспільного розвитку й гарантії гідного майбутнього країн і народів [11, 273]. Освіта як складова суспільства, культури, відіграє й самостійну роль у духовному житті, вона належить до таких інституцій від якості й рівня розвитку яких безпосередньо залежить прогрес суспільства загалом і людської особистості зокрема [12, 71]. Сучасна та майбутня система освіти в Україні має бути зорієнтована на формування духовності особистості, насамперед, на базі: українських національно-культурних традицій, досвіду поколінь, а також на здатність розуміти та поважати культуру та традиції інших народів.

Важливе місце в духовному розвитку особистості, в змісті сучасної освіти має займати розвиток раціонального (когнітивного) в свідомості (тобто інтелекту) – розуміння як головної якості інтелекту, самостійнос-

ті мислення. Могутнім стимулюючим засобом розвитку особистості в навчанні має бути діалогізація комунікації суб'єктів освітньої діяльності, що дає змогу пов'язувати різні концепції, зрозуміти, осмислити, зняти суперечливість інших істин та точок зору.

Щодо діяльнісного (технологічного) зрізу духовності, що включає сукупність технологій, зумовлених предметною сферою діяльності фахівця (його професією, спеціальністю), то вони є нейтральні до результату. Завдання системи освіти – забезпечити сенс, змістовність, високу моральність ціннісно-нормативного ядра особистості.

Соціальний розвиток особистості

Соціальний розвиток передбачає формування професійних вмінь та навичок майбутнього спеціаліста, а також освоєння форм та способів успішної комунікації особистості в якості суб'єкта різноманітних соціальних відносин.

Провідна роль освіти як соціокультурного інституту в загальній системі соціальних інститутів – у відтворенні форм та способів інституціолізованої діяльності (як індивідуальної так і сумісної). Тут людина повинна, по-перше, відпрацювати способи та форми рольової взаємодії (соціальної комунікації); по-друге, отримати знання та навички, необхідні для професійної діяльності (котрі визначаються характером і нормативними межами професійних ролей, є достатньо чіткими та необхідні для освоєння спеціальної підготовки). Слід відзначити, що цей рівень освіти значною мірою визначається ціннісно-нормативним змістом духовного розвитку. Наприклад, нормативні та рольові рамки соціальної активності визначаються суспільною ідеологією та правом. Вихід за нормативні рамки в окремих випадках розглядається як правопорушення й карається у відповідності до закону, а в інших – має характер культурної інновації і може викликати не стільки негативні, скільки позитивні соціальні наслідки. Достатньо очевидною є залежність процесу соціалізації людини від цінностей та цілей діяльності. Відповідно, освітня діяльність має базуватися на прогресивних цінностях, а цілі і засоби їх досягнення – бути гуманними та справедливими.

Соціально-рольовий розвиток особистості обумовлює її становлення як суб'єкта соціальної комунікації. Відповідні особистісні якості формуються тільки в процесі цієї комунікації. Тому остання визначається як уні-

версальний соціокультурний “механізм” взаємодії людей, що забезпечує відтворення та розвиток соціокультурних норм, взірців та ролей. Вона здійснюється в формі інтенціональної цілеобумовленої діяльності суб’єктів, що формується в контексті проблемних життєвих ситуацій та виявляється на всіх рівнях соціокультурної організації суспільства [13,145].

Комунікація, що відбувається в формі міжособистісного спілкування є не тільки умовою соціального буття людини, але й найважливішою складовою цілої низки професій (менеджмент, маркетинг, мистецтво тощо). А тому оволодіння технікою успішної соціальної взаємодії (і відповідні особистісні якості) необхідно розглядати як одне із завдань освітньої діяльності.

Під час діалогу в системі освіти, практичної діяльності особистість транслює (і засвоює) соціально-нормативні способи та взірці діяльності та взаємодії (тобто найбільш поширені в суспільстві), накопичені знання та цінності, що сконцентровані в соціокультурних інститутах та конкретних областях духовно-практичної діяльності (наука, мистецтво, політика, релігія тощо).

Всебічний аналіз та врахування фундаментальних потреб сучасного суспільства, об’єктивних потреб саморозвитку самої особистості дають підстави зробити висновок, що на соціальному зрізі “ідеальна” особистість має володіти всією повнотою цінностей світової та вітчизняної культури, професійних знань, бути моральною, чесною, мати високий рівень комунікативної культури. Всі ці та інші завдання повинні бути пріоритетними для освіти майбутнього.

Фізичний розвиток особистості

Розвиток фізичної культури – найважливіша передумова реалізації потенціалу людини і суспільства. У зв’язку з цим проблеми фізичної освіти та виховання отримують останнім часом особливу актуальність. По визначенню Всесвітньої Організації Охорони Здоров’я (ВОЗ) – здоров’я – це не тільки відсутність хвороб, а й відчуття певного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Здоров’я, активне довголіття маємо розглядати, з одного боку, як ключові умови оптимальної життєдіяльності суб’єкта, з іншого – як провідні критерії соціального прогресу та гуманізації суспільства. Дослідження показали, що молоді люди, які регулярно займаються фізичною культурою та спортом, більш дисципліновані, серйозніші у навчанні. Більшість з них включені в життя шкільного, вузівського чи

робочого колективу. Водночас реальна картина в сучасній Україні зі станом здоров'я та фізичного виховання молоді надзвичайно складна. Про це свідчать соціологічні дослідження, статистичні дані [14].

Коротко означимо ключові проблеми фізичного розвитку в системі освіти.

- Недостатня увага до фізичної культури , її невисокий рейтинг в системі цінностей сучасної людини;
- Надмірна “соматизація” людини, зведення в культ її тілесності, яка не має прямого відношення до дійсних цінностей фізичної культури;
- Рівень психофізичної культури молоді за час навчання у ВНЗ знижується, що обумовлено, з одного боку, різким зростанням інформаційних та емоційних навантажень, з іншого – слабою технологічною оснащеністю людини, що дозволяє їй переборювати стресові ситуації.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники проблем фізичного розвитку для їх вирішення пропонують:

- В системі культурологічних досліджень фізична культура має бути рівнозначною з іншими видами культури;
- В системі освіти забезпечити тісний зв'язок між фізичною культурою і професійною успішністю спеціаліста;
- В технологічному (і дидактичному) плані розвиток фізичної культури визначає вдосконалення методів та прийомів педагогіки, а також способів і засобів розвитку спеціалізованих видів фізичної культури та спорту;
- В організаційному плані на рівні системи освіти (в тому числі і вищої) необхідно створити умови для реалізації потенціалу фізичної культури в удосконаленні тілесно-рухових якостей людини, збагачення духовного світу та самореалізації особистості.

Підсумовуючи сказане, ще раз підкреслимо основну ідею, необхідну для розробки умов оптимізації освітнього процесу: провідним фактором реалізації стратегії фізичного розвитку особистості виступає культурологічна методологія. Вона не тільки змінює “контури” предмета освітньої діяльності, але і корегує її головну задачу, дозволяє подолати раціоналіс-

тичне розсічення індивіда на тіло і розум, повернутися до принципів цілісної методології, що орієнтується на дослідження та розвиток людини, як єдності тілесного і духовного. Крім того, культурологічне розуміння сутності фізичного розвитку дозволить адекватно визначити цільові орієнтації та пріоритети державної політики у сфері освіти та забезпеченні здоров'я громадян суспільства.

Література

1. Михальченко М.І. Філософія освіти і соціокультурна теорія / Філософія освіти, №1/2005. – С. 38-51
2. Діяльнісний підхід автором статті використаний, зокрема, для аналізу механізму формування та розвитку духовності особистості. Див. праці: Барановський В.Ф. Духовность личности : социальный механизм развития. – К., 1995; Барановський В.Ф. Духовность личности в системе современных общественных отношений.– К., 1998 та ін.
3. Удод О.А. Нова освітня парадигма : пошуки та досвід Дніпропетровщини / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: “Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні”/ 1-3 лютого 1996 року.– К.,1997.– С. 23-32
4. Андрущенко В.П. Філософія освіти XXI століття : У пошуках перспективи/ Філософія освіти №1 (3) 2006.-С.6-12
5. Див. визначення цього поняття у С.Л. Франка (Франк С.Л. Реальность и человек: Метафизика человеческого бытия/ Сост. А.А. Ермичева. – Спб., 1997)
6. Философский словарь/ Ред. И.Т.Фролов. 6-е изд., перераб. и доп. – М., 1991
7. Культура. Идеология. Особистість.: Методоло-світогляд. аналіз/В.Андрущенко, Л.Губерський, М. Михальченко.-К.,2002
8. Смелзер Н. Социология . – М., 1991
9. Див.: Кітов М.Г. Руська національна філософія в контексті української історії та культури.-К., 2008
10. Див.: Баранівський В.Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства.-К.,2009
11. Михальченко М.І. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.,2001
12. Див.: Корецька А.І. Соціально-освітні чинники духовності.-К.,2009
13. Дридзе Т.М. Социальная коммуникация как текстовая деятельность в семиосоциопсихологии ОНС.-1996, №3.-С. 145-152
14. Гуманітарні та ресурсні проблеми національної безпеки України: монографія. – К.: “ВПК “Експрес-Поліграф”, 2011.-С. 42-112; Моїсєєв С.О. Особистісно орієнтоване фізичне виховання старшокласників загальноосвітньої школи: монографія. – Херсон: РІПО, 2009.-154 с. та ін.

**В.Ф. Баранівський,
академік**

ПРО ПРИХОВАНУ МАСУ І ТЕМНУ ЕНЕРГІЮ

З точки зору сучасних уявлень про оточуючий світ – матерія загалом має дуалістичні властивості, існує у формі речовини і поля. Речовинна матерія має дискретний (квантовий) характер, на мікрорівні складається з атомів, молекул та елементарних частинок. Матерія у вигляді поля має хвильові властивості. З точки зору квантової фізики, межа між цими видами матерії розмивається. Останнім часом увага вчених звернена на існування “прихованих” форм матерії – прихованої маси і темної енергії.

Поняття прихованої матерії та темної енергії істотно відмінні, хоча іноді вживаються в одному значенні. Розглянемо обидва поняття.

Прихована матерія (в космології та астрофізиці вживають ще поняття темна маса і темна речовина) – загальна назва сукупності астрономічних об’єктів, недосяжних прямим спостереженням новітніми астрономічними технологіями. Тобто, це астрономічні об’єкти, які не випромінюють достатньої кількості електромагнітного чи нейтринного випромінювання для спостереження за ними.

Щодо речовини, з якої складається прихована матерія, висунуто багато гіпотез. З часом частину цієї речовини було виявлено. Згідно останніх спостережень, до списку складових прихованої матерії належать остиглі білі карлики, нейтронні зірки, міжгалактичний газ і чорні дірки. Однак, за оцінками теоретиків цих об’єктів занадто мало.

За результатами багаторічних спостережень за галактичним кластером, який знаходиться на відстані п’ять з половиною мільярдів світлових років від Землі, вчені з Гавайського Університету описали структуру прихованої матерії. Астрономи стверджують, що прихована матерія являє собою “павутиння”, яке служить свого роду будівельним матеріалом при формуванні у Всесвіті великих об’єктів, таких як галактичне скупчення. Вздовж волокон цього павутиння рухається гарячий міжзірковий газ, температура якого сягає 200 мільйонів градусів.

Всі перераховані об’єкти відносяться до баріонної форми матерії. Таких форм матерії, за оцінками вчених, трохи більше 4%. Ще 23% при-

падає на так звану небаріонну приховану матерію, яка не бере участі в сильних та електромагнітних взаємодіях. На сьогодні до такого виду матерії відносять елементарні частинки, які називаються нейтрино. Ці частинки беруть участь лише в слабких та гравітаційних взаємодіях і виявити їх дуже складно.

Прихована матерія багатокomпонентна і її вивчення значною мірою проводиться на рівні гіпотез. Як вже було зазначено, особливий інтерес представляють дві можливі компоненти темної матерії: нейтрино і малі (“первинні”) чорні дірки. Ці об’єкти можуть відчутно, а іноді й катастрофічно, проявляти себе не тільки в глибинах Всесвіту, а й на Землі.

У сучасного розуміння прихованої матерії є дві проблеми:

1. Астрофізична – тобто є протиріччя між даними спостережень за галактиками і їх скупченням та їхніми параметрами, які визначаються гравітаційними ефектами;
2. Космологічна – протиріччя спостережувальних космологічних параметрів і отриманих за астрофізичними даними.

В наш час існує декілька методів спостереження за прихованою матерією. Один з методів оснований на теорії Альберта Ейнштейна, яка пояснює, чому тіла не тільки заломлюють світло, а й викривлюють простір-час навкруги: наш Всесвіт “тремтить” від гравітацій, які поширюються від надгігантських об’єктів. Тобто світло, що прямує від небесних тіл, може заломлюватися без видимих причин. Одержуючи такі результати, вчені почали стверджувати, що на шляху ходу променів знаходиться прихована матерія, яку не можна помітити за допомогою звичайних методів.

Наприклад, промені квазара на Землі спостерігаються заломленими. Це означає, що на своєму шляху вони пройшли через деяку матерію. Цією матерією може бути галактика з темної речовини і ненормальним гравітаційним полем.

Гравітаційне поле створює своєрідні лінзи, які зтягують світло квазара, викривлюючи і збільшуючи його зображення. На Землі отримують картину з чотирма квазарами і галактикою посередині. Кут відхилення світла вказує на кількість прихованої матерії в галактиці. Голубі дуги в галактиках – також ознака прихованої речовини на шляху променів світла. Таким чином, гравітаційні лінзи дають можливість вченим ідентифікувати та вимірювати темну матерію.

За результатами, отриманими таким методом, вчені вважають, що Чумацький Шлях – це скупчення планет, порівняльних за розмірами з Землею, які притягаються до гігантської чорної діри, маса якої сягає 600-3000 мільярдів мас Сонця.

Є метод, який базується на спостереженнях за галактиками. Можливість реалізації досліджень за ним велика, оскільки такі досліди не потребують особливого обладнання. Принцип методу полягає в спостереженні за рухом і взаємодією галактик. Їх зіткнення утворює невеликі чорні діри, а злиття ядер галактик обумовлює утворення чорних дірок, маси яких сягають 2.5 мільярдів мас Сонця.

За таким принципом була відкрита чорна діра в сузір'ї Альфа Центавра, яка є найближчою до Сонця зоряною системою (4.35 світлових років). Вона набагато більша за чорну діру в Чумацькому Шляху і за годину поглинає масу, еквівалентну масі 4 планет Земля.

Також одним з методів дослідження темної матерії є математичні розрахунки. За допомогою математичних обчислень було вперше відкрито існування темної матерії швейцарським астрономом Фріцом Звікі в 1937 році. Він проводив спостереження за обертанням скупчення галактик. Як відомо із законів гравітації, швидкість обертання галактичних об'єктів і скупчень галактик залежить від відстані до центра мас і розподілу маси всередині системи. Зіставивши відомі формули і астрономічні спостереження, було отримано парадоксальний результат: маси галактик набагато більші, ніж ми вважали.

Теоретичні роботи і отримані нещодавно експериментальні результати показують реальність практичних застосувань темної матерії. В першу чергу – це нейтрино ультранизьких енергій. Тут відкриваються надзвичайні перспективи, можливості по-новому вирішувати проблеми цивілізації. Так, наприклад, нейтрино ультра-низьких енергій може допомогти людству в енергетиці. Явна перевага такого виду енергії порівняно з сучасною ядерною полягає в тому, що в процесах, обернених до бета-розпадів, індукованих нейтрино, не виникають радіоактивні відходи. І, навпаки, якщо в якості палива використовувати відходи ядерних електростанцій (збереження яких являється дуже великою екологічною проблемою), то, крім вироблення енергії, буде відбуватися перетворення радіоактивних відходів в нерadioактивні.

Також нейтрино може бути використаним в нових засобах передачі інформації. На відміну від електромагнітних хвиль, нейтрино може реалізовувати зв'язок з підземними і підводними об'єктами, з об'єктами в металічних порожнинах.

Залишкові 73% складу Всесвіту припадають на так звану темну енергію, про яку нам відомо ще менше, ніж про темну матерію.

На початку минулого століття Альберт Ейнштейн прагнув забезпечити незалежність космологічної моделі теорії відносності від часу. Тому він ввів так звану космологічну сталу, яку позначив буквою “лямбда” – Λ . Це число було формальною константою, в якій Ейнштейн не вбачав ніякого фізичного тлумачення. Після того, як було відкрито розширення Всесвіту, фізичний зміст величини Λ суттєво змінився. Виявилось, що Λ не є константою, а може набувати значень $\Lambda > 0$ і $\Lambda < 0$. Ейнштейн назвав космологічну сталу своєю найбільшою науковою помилкою. Згодом було доведено, що стала Хаббла, яка визначала темп розширення Всесвіту, змінюється з часом, причому ця залежність характеризується саме “помилковою” ейнштейнівською сталою Λ , яка робить внесок до щільності темної матерії Всесвіту. Ця частина темної матерії називається темною енергією.

Існує два варіанти пояснення сутності темної енергії:

1. Темна енергія є космологічною константою – незмінна енергетична густина, яка рівномірно заповнює простір.
2. Темна енергія являє собою деяку квінтесенцію – динамічне поле, енергетична густина якого може змінюватись в просторі і часі.

Деякі з прихильників першого визначення приписують темну матерію самому простору чи вакууму, що є питанням визначення. Альтернативний підхід випливає з твердження, що темна енергія – це свого роду частинкоподібне збудження деякого динамічного скалярного поля, що називається квінтесенцією. Відміна від космологічної константи полягає в тому, що густина квінтесенції може змінюватись у просторі і в часі. Ніяких свідчень існування квінтесенції поки що не знайдено, але відхиляти цю гіпотезу, нема підстав. Підтвердженням існування квінтесенції могли б бути спостереження за змінами фундаментальних констант у просторі або часі.

Таким чином, наш світ на 95% складається з матерії, про яку ми майже нічого не знаємо. Можна по-різному ставитися до цього твердження, яке безперечно є фактом. Воно може викликати тривогу, яка завжди супроводжує зустріч з чимось невідомим. Засмучення, що такий довгий і важкий шлях розвитку фізики, яка пізнає властивості нашого світу, привів до факту: більша частина Всесвіту прихована від нас і наразі невідома. Але досвід показує, що всі загадки, які ставило перед собою людство, рано чи пізно розв'язувались. Безперечно, знайдеться відповідь і на загадку темної матерії та енергії, яка, безсумнівно, принесе людству радикально нові знання.

***І.Т. Горбачук,
академік***

Стаття написана на основі публікацій:

1. Сюняєв Р.А. Физика космоса: малая энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1986. – 783 с.
2. Блиох П.В., Минаков А.А. Гравитационные линзы. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
3. Зельдович Я.Б., Хлопов М.Ю. Масса нейтрино в физике элементарных частиц и космологии ранней Вселенной. – М.: Научный журнал УФН, 1981. – 45с.
4. Трофименко А.П. Черные дыры в физике Земли. – М.: АРТИ-ФЕКС, 1997. – 112 с.
5. Пархомов А.Г. Влияние потока частиц скрытой массы на результаты измерений гравитационной постоянной. – М., 1993. – 237 с.
6. Пархомов А.Г., Уланов С.Н. Экспериментальная проверка возможности регистрации нейтрино ультранизких энергий с использованием ядерной реакции обратного бета-распада. – М., 1991. – 19 с. – Рукопись деп. в ВИНТИ 11.01.91, №199-В91

НОВІ ЗДОБУТКИ ХІМІКІВ

Промислові викиди токсичних речовин у біосферу давно перевищили її природну здатність до самоочищення. Вони призвели до того, що в ґрунтах, природних водах і нижніх шарах атмосфери зростає вміст токсичних речовин, їхня подальша циркуляція в природному середовищі серйозно загрожує

здоров'ю майбутніх поколінь. Тож контроль вмісту токсичних речовин у воді, повітрі та ґрунтах – украй необхідний захід як у цілому світі, так і в Україні з її відомим екологічним станом.

Як нині здійснюють контроль? Проби повітря чи ґрантів відбирають, доставляють до лабораторії, де аналіз триває упродовж певного часу, крім того, потребує досить кваліфікованого персоналу, дорогих приладів та витратних матеріалів.

Оригінальні експрес-методи визначення вмісту токсикантів у природному середовищі розробили на хімічному факультеті нашого університету. Група науковців під керівництвом Ольги Антонівни Запорожець (професорка кафедри аналітичної хімії, представниця наукової школи академіка А.К.Бабка, роботи якої увійшли до списку 500 наукових статей авторів з України з найбільшим індексом цитування) розробила низку візуальних тест-методик, що дозволяють безпосередньо на місці відбору проби зробити аналізи і отримати достовірну картину забруднення об'єкту. Такий підхід дозволяє вчасно вжити необхідних природоохоронних заходів у разі якогось екологічного лиха. Згадаймо недавню аварію з фосфором на залізниці – адже як корисно було б тоді на місці визначити, що і в якій кількості потрапило в повітря та колодязну воду!

Виробництво тест-засобів за методом професорки О.А.Запорожець просте й дешеве, його нескладно налагодити на будь-якому хімічному підприємстві. Сировиною для виробництва тест-порошків є поширені

комерційні препарати – силікагель, гексан, ацетон та органічні аналітичні реагенти. Вартість одного такого аналізу не перевищує 50-70 копійок, тривалість не більше 15 хвилин! Не треба утримувати громіздку лабораторію вартістю в мільйони доларів, висококваліфікований персонал, постачати туди енергію й очищені гази – достатньо мати набір тестів, якими нескладно і зручно користуватися.

Спектр токсикантів, вміст яких можна визначати розробленими тест-засобами, просто вражає. Тут чи не вся таблиця Менделєєва: срібло, алюміній, золото, вісмут, ртуть, кадмій, кобальт, мідь, залізо в різних ступенях окислення, нікель, свинець, паладій, платина, селен, олово, торій, талій, ванадій, уран, цинк, цирконій, а ще аніони – силікати, фосфати; гідразин (залишки ракетного палива), аніонні та катіонні поверхнево-активні речовини, без яких не обходяться сучасні миючі засоби. Стосовно останніх за прикладом далеко ходити не треба: очистити стічні води від миючих засобів, то туди потрапляють, майже неможливо. Все це ми потім отримуємо назад разом із питною водою.

Візуальні тест-методи, розроблені групою Ольги Антонівни, запатентовані в Україні та пройшли успішні випробування на водах різних категорій, на сьогодні вони є кращими серед світових аналогів. Адже чутливість деяких тест-методів у десятки разів перевищує навіть аналоги всесвітньо відомої фірми Merck !

Ще 20 років тому, коли всіх нас раптом почав цікавити вміст нітратів в овочах, Ольга Антонівна з колегами зуміли розробити і навіть довести до виробництва тест-таблетки на нітрати. Як вона тепер згадує, дуже багато їх виявляли в капусті, буряках та ранніх кавунах.

На жаль, візуальні тест-системи, розроблені групою професорки О.А.Запорожець, відомі лише в академічних колах (у тому числі міжнародних) – на державному рівні вони підтримки поки що не знайшли. Натомість у Росії, де схожі тест-методи почали розробляти одночасно з нашими вченими. Їх поставлено на рівень державної програми, введено до Державного реєстру. Найбільше можливість оперативного контролю вмісту токсинів у власних викидах мала б зацікавити промислові підприємства – основні забруднювачі довкілля, але поки розміри штрафів для них не є критичними, все залишиться як є.

Науковий напрямок, започаткований О.А.Запорожець, охоплює не

тільки екотоксиканти в природному середовищі. Чималий інтерес для вчених становлять також медичні тести. Так, вони розробили і запатентували експрес-тести для визначення фториду у слині та оксалату в сечі людини, а також антиоксалатної активності популярних нині фітопрепаратів і напоїв. За результатами останнього, найвищою антиоксидантною активністю серед чаїв вирізняє лений (зокрема, торгових марок “Ахмат” і .Хейліс’). серед вин – український Кагор, серед імуномодуючих препаратів – настоянка ехінацеї виробництва ВАТ Лубнифарм (імпортний Афлубін помітно поступається їй за цим показником).

Остання розробка групи Ольги Антонівни стосується так званих визначення вмісту так званих люмінесцентних зондів для визначення вмісту металів у міжклітинній рідині. Чимало біоаналітиків і біохіміків світу працюють над можливістю діагностування деяких серйозних захворювань за вмістом цинку в міжклітинній рідині – ця тема посідає тепер чи не перше місце в наукових дослідженнях. Університетські хіміки плідно співпрацюють на цю тему з біохіміками університету м.Упсала (Швеція), розробляють індикаторні системи для зондів (таких специфічних тестів, де концентрація того, що шукають – наприклад, цинку, – є дуже незначною). А саме вміст цинку в міжклітинній рідині може багато що означати для діагностики деяких серйозних захворювань.

Kim Л.

КОМА: ЕТІОЛОГІЯ, ПАТОФІЗІОЛОГІЯ, ДІАГНОСТИКА, НЕДИФЕРЕНЦІЙОВАНА ТЕРАПІЯ НА ДОГОСПІТАЛЬНОМУ ЕТАПІ

Кома, є гострим патологічним станом який потребує невідкладної терапії якнайскоріше. При комі, за класичним оприділенням, спостерігається значне заторможення центральної нервової системи і характеризується порушенням свідомості, що визвано тяжким двухстороннім ураженням півкуль головного мозку або патологією висхідної ретикулярної формації варолієвого моста, що активує кору головного мозку через таламус. Відзначається відсутністю рефлексів на зовнішні подразники і розладом регуляції життєво важливих функцій організму, порушенням рухових, чутливих і соматичних функцій.

Можливі різноманітні етіологічні варіанти коми: травма, ішемічна або аноксична енцефалопатія, дія лікарських препаратів або інтоксикації, в тому числі алкоголю, ендогенних порушень обміну речовин, гіповітаміноз, субарахноїдальний крововилив, об'ємні процеси, гіпертензивні крововиливи з поширенням на шлуночки головного мозку, запальні процеси.

За даними В.И. Скворцовой і співавторів найбільш частою причиною розвитку коматозних станів є інсульт (57,2%), на другому місці – передозування наркотиками (14,5%), гіпоглікемічна кома (5,7%), черепно-мозкова травма (3,1%), діабетична кома і отруєння ліками (2,5%), алкогольна кома (1,3%), отруєння різними отрутами (0,6%).

У багатьох випадках встановити точну причину розвитку коматозних станів на догоспідальному етапі не представляється можливим.

Провідними симптомами коми будь-якої етіології є виключення свідомості, проте при першій стадії буває сонливість, після чого настає сопор, коли хворий ще реагує на больові подразнення. Сопор – це безпам'ятство, патологічна сплячка, глибоке приглушення. Кома є найбільш глибоким ступенем церебральної недостатності. За шкалою коми Глазго кома має менше 8 балів. Таким чином, порушення свідомості і зниження або відсутність рефлексів (сухожильних, періостальних, шкіряних, черепно-мозкових нервів) при комі прогресують до повної їх відсутності.

В діагностиці коми велике значення має огляд хворого, навколишніх предметів, анамнез родичів або присутніх, наявність медичних препаратів при хворому, документів медичного призначення.

При неврологічному обстеженні звертають увагу на функціонування стовбура головного мозку, особливо на реакцію зіниць на світло, дихання, реакцію на біль.

По патології зіниць можливо встановити етіологію коми. Так розширені, без реакції на світло зіниці, характерні для виключення скроневої долі зі здавленням стовбура із сторони патології зіниці. Двостороннє розширення зіниць без реакції на світло, вказує на гіпоксію. Булавочні зіниці характерні для передозування опіатами, геморагічного або ішемічного інсульту (з локалізацією в стовбурі). Спостереження за рухами очей дають можливість встановити двохстороннє ураження півкуль або стовбура головного мозку. Так симптом “кукли” або “холодова проба” дають можливість віддиференціювати цю локалізацію. Якщо при холодовій пробі очі не рухаються то кома пов’язана з ураженням стовбура. Якщо вони поступово починають рухатися в сторону вуха (з введеною водою) і потім повертатися поступово у висхідне положення (центральне), кома зумовлена ураженням півкуль головного мозку.

При наявності церебральної ригідності (гіпертензія, ротація рук, підшви́не згинання стоп), вказує на стовбуровий процес нижче середнього мозку.

Апнейстичне дихання, атаксичне (4-5 в 1 хв.) або гіпервентиляція – спостерігаються при ураженні стовбура. Потрібно пам’ятати, що при двохсторонньому ураженні префронтальних відділів мозку (ішемічний інсульт, крововилив, пухлина) може здаватися, що пацієнт “у свідомості”, але не реагує на навколишніх.

При відсутності фокальних (осередкових) уражень головного мозку, поглиблення коми супроводжується появою, а в подальшому, втратою двосторонніх патологічних симптомів (рефлекс Бабінського). Для осередкових уражень (с. Бабінського) частіше односторонній. Менінгеальні симптоми (ригідність потиличних м’язів, симптом Керніга, Брудзинського) – характерні для ураження мозкових оболонок при менінгіті, менінгоенцефаліті. Вони з’являються також при набряку головного мозку. Прогресування церебральної недостатності з послабленням функцій призводить до різних порушень дихання з гіпо– або гіпервентиляцією і

відповідними респіраторними зрушеннями киснево-лужного стану. Грубі порушення гемодинаміки приєднуються в термінальному стані.

Провідними симптомами в клінічній картині будь-якої коми є виключення свідомості з втратою сприйняття навколишніх і самого себе. Порушення свідомості може бути різне але кома є найбільш глибоким ступенем церебральної недостатності.

При диференційній діагностиці слід виключати істеричні реакції або психогенну кому; нормальний сон і/або передозування седативних препаратів, особливо у людей похилого віку; безсудомний епілептичний статус; пухлину лобної долі з абулією; персистуючі вегетативні стани (апатичний синдром) при двосторонній ішемії (травмі) або аноксії півкуль; синдромом “закритої людини” (Locked-in) при інфаркті мозку.

При наданні першої допомоги хворому, що знаходиться в коматозному стані, потрібно дотримуватися декількох положень, проте всі вони повинні виконуватися одночасно.

В першу чергу потрібно відновити або підтримувати адекватний стан життєво важливих функцій (дихальні шляхи, дихання, кровообіг за системою АВС). Проводиться санація дихальних шляхів для відновлення їх прохідності, установка повітряпроводу або фіксація язика. Для відновлення прохідності дихальних шляхів велике значення має положення тіла хворого. Рекомендується положення хворого на боку або на спині з підкладеним під шию валиком. Очищення порожнини рота і відсмоктування секрету катетером. При необхідності проводиться штучна вентиляція легень з допомогою ларингеальної маски або вводять інкубаційну трубку. В крайніх випадках виконується трахео- або конікотомія. Важливе значення має забезпечення киснем – 4-6 л/хв. через носовий катетер або (60%) через маску або інкубаційну трубку. Інкубація трахеї проводиться після проведення премедикації 0,1% розчином атропіну сульфату 0,5 мл. (за винятком отруєння холінолітичними середниками). При проведенні ШВЛ обов'язкова санація трахеобронхіального дерева. Питання режиму ШВЛ вирішується в кожному конкретному випадку на основі моніторингу параметрів кисневого і кислотно-основного гомеостазу і стану свідомості пацієнта. Зразу ШВЛ проводиться в режимі повної примусової вентиляції середньою частотою 16-20 за 1 хв. і в об'ємі 4-5 літрів/хв. Головним критерієм переводу пацієнта на режими допоміжної вентиляції і з наступ-

ною екстубацією є активація свідомості до рівня формального контакту і підтримки пацієнтом стабільних параметрів оксигенації. При відсутності свідомості перевод пацієнта на допоміжну вентиляцію недопустимо.

При значному зниженні артеріального тиску показано капельне введення до 1000-2000 мл. ізотонічного розчину натрію хлориду, реосорбілакта, реомакродеза і при показах (неефективність інфузійної терапії) введення пресорних амінів-допаміну, норадреналіну.

У випадках коми на тлі артеріальної гіпертензії проводять її корекцію, шляхом введення гіпертензивних препаратів (клофелін), знижуючи АТ на 20-30% (не нижче 150-160/80-90 мм рт.ст.). Так, наприклад, при гострому інсульті АТ систолічний повинен бути на рівні 160 мм рт.ст., діастолічний – 90 мм рт.ст., якщо пацієнт нармонтомік. У пацієнтів з артеріальною гіпертензією АТ потрібно утримувати не нижче 160/90 – 180/90 мм рт.ст., хоча б протягом перших 24 – 48 годин.

У хворих з поєднанням артеріальної гіпертензії з інсультом і кардіальною патологією потрібно більш значимо знижувати артеріальний тиск, який не повинен бути нижче оптимальних цифр даного пацієнта.

На догоспітальному етапі показано введення магнія сульфату 1250-2500 мг протягом 7-10 хвилин, крапельно, а при наявності протипоказів – 30-40 мг бендазолу (болюсно 3-4 мм 1% або 6-8 мм 0,5%).

При аритміях необхідно відновити адекватний серцевий ритм.

При підозрі на травму необхідна іммобілізація шийного відділу хребта.

На догоспітальному етапі слід використовувати правило “трьох катетерів”, за показами – катетеризація периферичної вени, сечового міхура і установка назогастрального зонда.

Катетеризація периферичної вени обов’язкова, так як на догоспітальному етапі всі необхідні лікарські середники вводяться тільки парентерально і переважно внутрішньовенно. Це дає можливість проводити постійну інфузійну терапію.

Катетеризація сечового міхура повинна проводитися за строгими показниками, щоб виключити можливі септичні ускладнення. Перед введенням шлункового зонду повинна бути проведена ШВЛ з її герметизацією роздутою манжеткою для профілактики аспірації шлункового вмісту.

Важливим етапом на догоспітальному етапі є визначення порушень вуглецевого обміну і кетоацидозу при комах любого генезу. Визначається-

ся з допомогою глюкотестів концентрація глюкози в капілярній крові, що дозволяє діагностувати гіпоглікемію, гіперглікемію чи гіпермолярну кому. З допомогою тестполосок (Кетоуріхром, кетостікс) слід оприділити наявність кетонів у сечі. З метою диференціальної діагностики і боротьби з гіпоглікемією, що є патогенетичною ланкою ряду коматозних станів, болюсно вводять 20-40,0 мл 40% глюкози. Хворим, що знаходяться в комі показані введення налоксону 0,4 – 1,2 мг (до 2 мг) внутрішньовенно або ендотрахеально. Показом для введення налоксону є частота дихання < 10 в 1 хв, звужені зіниці, підозра на інтоксикацію наркотиками. При необхідності налоксон можна вводити повторно через 20-30 хв. Його можна вводити внутрішньовенно і підшкірно для пролонгації ефекту. При підозрі на отруєння препаратами бензодіазепінового ряду рекомендується вводити флумазеніл 0,2 мг внутрішньовенно протягом 15 сек. з наступним введенням, при необхідності по 0,1 мг кожні 5 хв. до загальної дози 1 мг.

З метою корекції і попередження виникнення набряку мозку і внутрішньомозкової гіпертензії потрібно окрім припідняття головного кінця під кутом 300 нормалізувати температуру тіла, і попередити інфекційні ускладнення, контролювати розвиток повторної блювоти, психомоторного збудження, купування больового синдрому, застосування осматичних діуретиків. Лікування гіпосмолярного стану (зумовленого недостатнім введенням рідини, незбалансованою дегідратацією, гіперглікемією, супутніми захворюваннями печінки, нирок, підшлункової залози) проводиться шляхом інфузійної корекції відмінного балансу, нормалізацією рівня калію, натрію, глюкози. Кращим із осматичних діуретиків вважають манітол від 0,5 до 2,0 г/кг/сек. внутрішньовенно струйно або крапельно, хоча це повинно бути не першим кроком в терапії набряку головного мозку. Після завершення інфузії манітола вводиться до 40 мг фуросеміда. В перші 6-12 год., для купування наростаючої гідроцефалії повинна бути проведена ШВЛ в режимі помірної гіпервентиляції.

При коматозних станах потрібно зменшити введення гіпотонічних розчинів, а також 5% розчин глюкози і 0,9% розчин натрію хлориду (не більше 1л/м2/добу).

Проте це не стосується до лікування ком, які супроводжуються гемоконцентрацією (гіперглікемічна, гіпертермічна, гіпокортикоїдна, алкогольна) коми.

Уже на догоспітальному етапі при коматозних станах потрібно проводити корекцію дисбалансу обміну енергії. Вона досягається з допомогою застосування енергокоректорів (гіпоксії). Спектр ефективних фармакологічних коректорів гіпоксії великий: антигіпоксанти, які підвищують резистентність клітин і тканин до гіпоксії за рахунок потенціювання синтезу Атор (актовегін 1000-2000 мг/добу; антиоксиданти, активно інгібруючі післяішемічний оксидантний стрес)(аскорбінова кислота, цитофлавін, мексидол); нейромедіатори, які інгібрують викид глутамату (церексон в дозі 1000-2000 мг/добу, ноотропіл в дозі 3-5,0 г/добу). При глибокому сопорі або комі препарати із групи ноотропіл не рекомендують.

При підозрі на поступлення токсинів в організм проводять промивання шлунку через зонд з введенням сорбенту, але тільки після інкубації трахеї і її герметизації манжеткою.

При судомному синдромі показано введення діазепаму в дозі 10 мг або фенітоїну, купування блювоти шляхом введення метоклопроміду в дозі 10 мг внутрішньом'язево.

При епідуральних і субдуральних гематомах хворий потребує хірургічного лікування.

При підозрі на передозування наркотиків вводять наркан або налоксон.

При підозрі на гіповітаміноз або алкогольну інтоксикацію вводять тіамін внутрішньовенно, але без глюкози.

Слід пам'ятати, що при будь-якому коматозному стані, застосовувати препарати, які пригнічують ЦНС (наркотичні анальгетики, нейролептики, транквілізатори) не можна. Вони погіршують стан хворого, поглиблюючи кому. При коматозних станах протипоказано застосовувати психостимулюючі середники, дихальні аналептики.

Своєчасна госпіталізація кожного хворого у відділення інтенсивної терапії, при наданні допомоги в транспорті, застосовуючи алгоритм інтенсивної терапії в повному обсязі дозволить своєчасно надати висококваліфіковану допомогу і знизити людські і економічні втрати.

Зозуля І.С., академік;

Зозуля А.І., к.мед.наук;

Мошенська О.П., аспірант;

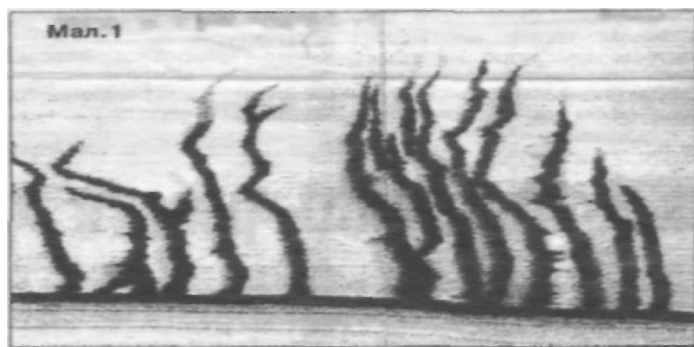
Мардзвік В.М., аспірант

КРИЗА “ПОЛІТИЧНОЇ ТРУБИ”

Певними силами у нашому суспільстві час від часу поширюється думка про те, що без нафтогазової ін’єкції з боку Росії, ми пропадемо. Але виявляється, що об’єктивних підстав для енергетичної кризи в Україні просто немає.

Плювали політики на економіку

9 червня 1995 р. під час зустрічі президентів України і Росії було поділено Чорноморський флот між двома державами, причому, 32% української частини флоту було передбачено віддати РФ у розрахунок за енергоносії, тобто – нафту і газ. До тих часів також належить і постанова Кабміну України від 17.02.95 № 125 про затвердження національної програми “Нафта і газ України до 2010 року”; програми, котра називаючись національною за формою, по суті є антинаціональною, оскільки не передбачає зменшення імпорту російських енергоносіїв протягом найближчих 12-15 років. Як і раніше, планується постійне щорічне ввезення нафти в обсягах 35-40 млн. т. і газу – 50 млрд. кубометрів.

Мал. 1. – Газові потоки з дна Чорного моря (серпень, 1996 р.).

Не увінчалися успіхом також задуми великих енергетичних стратегів Москви і Києва про “заробітчанський” варіант нафтозадоволення України. Зокрема, 1993 року прем’єри Л.Кучма і В.Чорномирдін підписали

угоду про самозабезпечення України сибірською нафтою обсягом 20 млн. тонн на рік за рахунок відновлення недіючих свердловин, що вийшли з ладу на промислах Тюмені.

Україна на той час на вітчизняних промислах видобувала 5 млн. т. нафти з 2200 свердловин (Сумська, Чернігівська, Полтавська, інші області), що їх обслуговувало 33 тисячі робітників та інженерно-технічних працівників. Отже, щоб налагодити видобуток 20 млн. т. нафти у себе вдома (а не в Сибіру), треба нам мати у 4 рази більше свердловин і відповідно працівників.

Тим часом, договірний варіант двох прем'єрів залишився на папері, оскільки ніхто не мав коштів, щоб серед боліт на півночі Тюменської області забезпечити відновлення десяти тисяч (!) свердловин, для чого доставити туди 120 тисяч українських фахівців, створивши їм там відповідні умови проживання.

Натомість у національній програмі “Нафта і газ України до 2010 року” було закладено обсяг видобутку запасів сировини на рівні 5% від виявлених на той час 1 млрд. тонн вітчизняних запасів нафти.

Таким чином, в малоукраїнському керівництві України черговий раз спрацювала антинаціональна ідея з Москви, суть якої проста: а) Україні не потрібні інші джерела нафто-газопостачання, крім російських; б) Україні не потрібен нафтовий термінал;

в) Україні не потрібно розвивати свою нафтогазову промисловість.

Тоді ж, Росія ввела світові ціни на енергоносії і наша держава (разом з її “національною” програмою) черговий раз втрапила у скрутне становище. Мабуть не варто нагадувати, що за російську нафту ми розраховуємося олією, цукром, зерном і... національним самоприниженням.

Про що не кричить геологія

А треба було б кричати. Судіть самі: на тлі роздмухуваних “смажених” аргументів на користь тези про фатальну і неunikнену залежність України від російської труби, обсяг вітчизняних покладів оцінюється сьогодні не менше ніж 1,0 млрд. тонн нафти і близько 1,2 трлн. Кубометрів газу. Проте видобуток газу в Україні складає всього лише до 18 млрд. кубометрів на рік.

Ми маємо унікальне геологічне явище – газові викиди Чорного

моря, що їх було відкрито експедицією Інституту біології південних морів ще у 1989-1991 рр. Загальна потужність газових викидів із донних порід досягає 1 млрд. кубометрів на добу. Явище настільки очевидне, що в районі острова Зміїний викиди сягають поверхні води і море тут “кипить”.

В процесі газових викидів формуються, так звані, гідрати, тобто певні сполучення, в яких на одну частину води припадає 160-200 частин метану (без зміни об'єму).

Мал. 2. – Розвідані нафтогазові родовища двадцятирічної давності

Високу загазованість донних порід Чорного моря – підтвердили також експедиції американських науковців. Ще 1975 року з борту дослідницького судна “Гломар Челленджер” було пробурено шість свердловин; в тому числі у місці, де глибина моря сягає 2115 м. пробурено отвір на 1073 м. нижче від морського дна. Під час відбору проб зі свердловини вчені підкреслювали надзвичайно високу загазованість донних порід метаном.

Цикл досліджень виконаних за останніх 20 років у різних секторах Чорного моря українськими, румунськими, американськими іншими експедиціями дозволяє стверджувати, що чорноморський шельф приховує нафти й газу більше, ніж Каспій чи Північне море. А саме міжнародний досвід нафтової розвідки у Північному морі свідчить, що величезні нафтові і газові родовища було виявлено на значній відстані від берегів, у найглибоководнішій частині моря, яка характеризується своєрідною грабенеподібною будовою.

Під тихою Одесою

Базуючись на геологічних даних про те, що у Чорному морі сконцентровано не менше 25 трлн. куб. м газогідратів, Кабмін України 22 лис-

топада 1993 року прийняв постанову “Про пошуки газогідратної сировини у Чорному морі...” На жаль протягом майже п’яти наступних років в Україні “не знайшли можливості забезпечити” виконання цих добрих намірів відповідними коштами. Зате наш уряд дуже піклується про розвиток ядерної енергетики, вважаючи добудову нових реакторних блоків головним полем боротьби з енергетичною і економічною кризою.

А шкода, бо, наприклад, сам лише Голицинський нафтогазоносний район, відкритий і розвіданий геологами України ще 1976 року, за попередніми оцінками сміливо “тягне” на новий Баку. Чому мовчать про це геологи московської орієнтації, – зрозуміло. Не зрозуміло, натомість, чому мовчать геологи української патріотичної орієнтації, котрі мають бути зацікавленими в тому, щоб корисні копалини України працювали на динамічний розвиток нашої держави.

До речі, Південно-Голицинське, Шмідтівське, Голицинське, Архангельське, а також пізніше відкриті нафтогазові родовища вказаної вище геологічної структури, знаходяться в районі Одеси, в 30-50 км. від берега, на безспірній території України. Але мовчать родовища, так само як мовчить Одеський нафтовий термінал про те, чому, за які гроші кому вигідна оця дитяча гра дорослих людей в дефіцит на воістину золотому дні українського Чорномор’я.

Для уряду, який чітко йде “курсом реформ” згідно з рекомендаціями міжнародних монополій, беручи з чужеземних рук кредити для закупівлі імпортованих же товарів, для такого уряду розвиток власної нафтогазової промисловості ще не став першочерговою необхідністю. Панове з вулиць Грушевського і Банкової чекають на іноземних інвесторів, які придуть в Україну і поставлять під Одесою свої добувні платформи, щоб з них качати в Європу нашу нафту.

**Василь Созанський,
Євген Голібардов.**

НЕ ЗАБУВАЄМО

ОРШАНСЬКА БИТВА 1514 р.

Оршанська битва (1514 рік) – найбільша військова перемога Великого Князівства Литовського над Росією. Війна з Росією, що почалася майже одночасно із створенням російської держави в другій половині XV століття, тривала ніяк не менше, ніж війна з хрестоносцями – 175 років (1492-1667 рр.). У цей період Литва з Росією воювала дев'ять разів, а перерва між війнами не була довша за одне покоління (25-27 років).

Білі плями прикривалися казками про “вічну дружбу російського і литовського народів”. Один з авторів згаданої книги, історик Рімантас Ясас висловлював жаль, що і тепер все ще не написана історія воєн з Росією – це другий період боротьби Великого Князівства Литовського за виживання, без якого неможливо зрозуміти історію цієї держави.

Більшість цих воєн, за винятком п'ятої і сьомої, почала Росія. Литовські землі знищувалися, територія зменшувалася. Вирішального удару завдала дев'ята війна, під час якої до Литви і Польщі вторглася ще і Швеція. Цей період відомий під назвою Потоп, після якого литовські маєтки і замки опинилися в руїнах, і у багатьох випадках вже не піднялися. У 1772-1795 рр. її розділили Росія, Пруссія і Австрія.

Битва при Орші нагадує часи, коли після перших, нескінченно хворобливих ударів Росії, втративши без малого третину території, Велике Князівство Литовське зібралося і змогло надати відсіч експансії Росії.

У 1512 році Московський великий князь Василь III почав четверту війну з Литвою. Тоді династія Ягеллонів була на вершині своєї могутності. Імператор Німеччини Максиміліан I Габсбург, який, скориставшись війною, зав'язав дружні відносини і з Василем III. Максиміліан I мав намір створити широку коаліцію проти держав Ягеллонов. Представники роду Ягайло опинилися б в оточенні ворожих держав.

Положенню Литви було важким, коли 30 липня 1514 року Росія зайняла Смоленськ. Подальший шлях на Литву (Дніпровський коридор) захищав побудований ще Вітовтом з каменя і дерева Оршський замок, у напрямі якого Василь III послав свої основні сили – військо в 80 тисяч вершників.

Сигізмунд Старий зібрав військо в 32,5 тисячі вершників і 3 тисяч піхотинців з Литви і Польщі. З 4-5 тисячами воїнів Сигізмунд залишився в Борисові, а решта війська під управлінням гетьмана Костянтина Острожського попрямувала до Орші.

27 серпня литовсько-польське військо, переправляючись через Березину, вперше зіткнулося з полками Росії, які були розбиті. Розбиті були також ті московські війська, які намагалися перешкодити литовському війську переправитися через річку Друть. Тоді російське військо переправилося на лівий берег Дніпра і розташувалося між Оршей і Дубровником.

Тут 8 вересня 1514 року відбулася вирішальна битва. Воїни Литви і Польщі успішно переправилися через Дніпро. Командири московського війська діяли незграбно. Остаточні порядки ворога розладнав Костянтин Острожський, зробивши обманний маневр. Так само, як і хрестоносці в битві при Грюнвальді, росіяни повірили обманному відступу литовців і кинулися наздоганяти їх, але наразилися на замасковані гармати. Росіяни були повністю розбиті. За словами Сигізмунда Герберштейна, загинуло 40 тисяч воїнів. Василь III відмовився викупляти полонених, заявивши, що вважає їх померлими...

Перемога не була використана повною мірою. Костянтин Острожський тільки в кінці вересня дістався до Смоленська і не зумів його зайняти. Але, скориставшись цією перемогою, правителям з роду Ягайло вдалося зруйнувати союз Москви і імператора Максиміліана I.

Протягом 40 років після цього Москва не намілювалася нападати на Литву, що дозволило їй дещо зміцнитися (вона навіть намагалася, правда, невдало, сама нападати на Росію). Саме під час цього передиху був створений перший статут Литви, побудований ренесансний Палац правителів, почато книгодрукування, розповсюджувалися ідеї ренесансу і реформації. Проте пізніше Литву чекали нові випробування.

Білоруський історик Уладзімір Єгоричев вважає, що "територія Білорусі в цих війнах була лише плацдармом, постачальником військових матеріалів. На етнічній території країни ворогували і вершили свою політику магнатські угруповання Речі Посполитої і Литви, правили королі Сигізмунди й Августини... Роль і місце білорусів у Оршанській битві можна розглядати лише в загальному руслі політики Речі Посполитої і Литви

того часу, але аж ніяк не можна їх назвати захисниками власної Батьківщини. До речі, син К.Острозького, князь Костянтин Костянтинович – талановитий воєначальник – зміг розглянути в усій військово-політичній ситуації того часу стратегічну мету Ватикану та Польщі – покатоличення східнослов'янських земель. Він покінчив з політикою ВКЛ і перейшов на службу до князів московських”.

Є й інші думки: “Сьогодні досить складно однозначно визначити національну приналежність тих, хто боровся в той день під Оршею. Безсумнівно одне: кістяк армії Великого князівства Литовського складали воїни з білоруських земель... Для білорусів це була справедлива війна. Напевно, не варто політизувати значення Оршанської битви стосовно до нинішніх реалій. Адже сучасна Беларусь – це не Велике князівство Литовське, а нинішня Росія – це не те Московське князівство, війська якого протистояли війську ВКЛ”, – вважає білоруський історик Алесь Довнар.

Українські історики чомусь не надають битві під Оршею належного значення. В найбільш фундаментальних виданнях – лише короткі згадки, а спеціальних праць, присвячених цій події не видно. В жовтні (1508) укладено між Москвою й Литвою вічну угоду. Москва зреклася претензій на руські землі В.Кн.Литовського (спеціально вичислені тут місця, що були театром повстання: Овруч, Житомир, Туров, Мозир і т.д.); Жигмонт признав право вільного виходу до Москви сторонникам Глинського...

Епілогом повстання була московська війна, розпочата 1511 р. – вона таки, здається, сталася не без впливу Глинського. Метою її був Смоленськ, і Герберштайн каже, що Василь прирік, якби удалось Смоленськ здобути, віддати його Глинському. По тих походах Москві в 1514 році удалось дійсно здобути Смоленськ, і задержати в своїх руках, не зважаючи на страшну катастрофу московського війська під Оршею, де побив його того ж року (1514) Константин Острозький. Але Глинський Смоленська не дістав”, – про цю битву як про епізод повстання бунтівного князя Михайла Глинського пише Михайло Грушевський в “Історії України-Руси”. Радянські історики і про це не згадували.

І за радянських часів, і тепер росіяни воліють не згадувати про битву під Оршею. Хоча півтора сторіччя тому Сергій Соловйов у 5-му томі “Історії Росії з найдавніших часів” так описував цю битву “... Великий

князь велів своїм воєводам рушити проти короля; той, залишивши при собі чотири тисячі війська в Борисові, інші – під начальством князя Костянтина Острозького відправив назустріч московським воєводам, у яких, за іноземними звітками, було 80000 війська, тоді як в Острозького – не більш 30000. Після декількох невеликих сутичок наприкінці серпня Челяднин перейшов на лівий берег Дніпра біля Орши і тут вирішив чекати ворога, не перешкоджаючи йому переправлятися через ріку, щоб тем повніше була перемога. 8 вересня 1514 року відбувся бій: росіяни почали напад, і довго по обидва боки билися з перемінним щастям, як нарешті литовці навмисно обернулися втікати і підвели росіян під свої гармати; страшний залп зім'яв атакуючих, привів їх у розлад, що незабаром перекинувся і усьому війську московському, яке потерпіло страшну поразку: усі воєводи потрапили в полон, не говорячи вже про величезну кількість убитих ратників; ріка Кропивна (між Оршею і Дубровною) загатилася тілами москвитян, що у втечі кидалися до неї з крутих берегів. Сигізмунд, сповіщаючи, лівонського магістра про Оршинську перемогу, писав, що москвичі з 80000 утратили 30000 убитими; узято в полон: 8 верховних воєвод, 37 начальників другорядних і 1500 дворян; але після з литовського ж докладного перерахування довідаємося, що всіх полонених, як узятих на Оршинській битві, так і в інших місцях, було 611 осіб. За московськими звітками, Острозький спочатку займав Челядніна мирними пропозиціями, а потім раптово напав на його військо; перший вступив у битву князь Михайл Голіца, а Челяднін із заздрості не допоміг йому; потім литовці напали на самого Челядніна, і тоді Голіца не допоміг йому; нарешті, ворог напав втретє на Голіцу, і Челяднін знову видав останнього, побіг і тим вирішив долю битви; але московські джерела згодні з литовськими щодо страшних наслідків Оршанської поразки”.

Хоч як би там було, але головною діючою особою битви був українець князь Костянтин Острозький (1460-1533). На Волині він був найбагатшим і найбільш впливовим українським магнатом. Великий князь литовський і король польський високо цінував князя Костянтина і повністю йому довіряв. Князь Костянтин у 1530-х роках займає найвищі посади: він староста Брацлавський та Вінницький, він воєвода Троцький і він найвищий гетьман Князівства Литовського. Ці високі посади зробили князя Костянтина Івановича фактичним керівником усієї Литви.

Тож дивною видається версія білоруського історика про його перехід на “московську службу”. Це був славний полководець: він 60 разів переміг у боях з татарами, волохами та москвинами. І тільки два рази програв бій. Король Зигмунт I Старий двічі робив гетьманові Костянтину величні тріумфи – у Вільні та в Києві – як переможцеві. Це ж зробило князя Костянтина Острозького славним на всю Європу. Припускають, що він міг сприяти друкарській і видавничій діяльності Швайпольта Фіоля і Франциска Скорини. Сучасний український історик Леонтій Войтович, здається, найбільш правдиво описав битву в своєму стислому викладі: “В знаменитій битві під Оршею князь К. І. Острозький з 30 тис. війська скористався з взаємної зазвисті двох московських воєвод князя М.І.Голіци-Булгакова та І.А.Челядніна і розгромив 80 тис. московського війська... Ця битва потрясла сучасників... Під Оршею основну роль зіграли білорусько-українські війська”.

Звичайно, під командуванням гетьмана Костянтина Острозького воювали під Оршею і польські коронні хоругви, і німці-артилеристи, і жителі земель, які зараз належать Литві та Білорусії. Однак не забуваймо ж, що шляхта й прості вояки у війську Великого князівства Литовського здебільшого походили з Волині, Підляшшя, Берестейщини, Поділля, Київщини, Сіверщини. Тоді під Оршею експансію Росії зупинили аж до лівонських походів Івана Грозного. Про значення битви свідчать відомості про неї у тодішніх хроніках, а також унікальна картина, написана близько 1524 року на замовлення польського короля Зигмунта (Сигізмунда) Старого у стилі тодішнього німецького батального малярства.

Андрій Гусєв

ПРАВДИВА КОЗАЦЬКА СІЧ

Історію заселення та освоєння луганських земель неможливо віді-
рвати від історії Українського козацтва. Про це свідчить передусім то-
поніміка краю: Гетьманський шлях, Черкаський Брід, Великий Луг, села
Байдівка, Гармашівка тощо. Розташовані по битому татарському шляху,
так званій Кальмуській сакмі, землі нинішньої Луганщини понад два
сторіччя були полем бою запорозьких, пізніше також слобідських козаків
із татарськими ордами. Щороку навесні чимало січовиків рушало сюди,
долучаючись до тих запорозьких козаків, які постійно мешкали тут в зи-
мівниках і прикордонних закладах. Вони лишались основною збройною
силою у Придінців'ї, і московський уряд дедалі частіше вимушений був
звертатись до їх послуг. Так, 1559 року козаки на чолі з гетьманом Дми-
тром (Байдою) Вишневецьким погромили татар біля Айдару. Від 1641
по 1643 роки запорозькою прикордонною вартою біля Дінця керував
козацький ватажок Іван Богун. В 1650 році сюди, до річки Міусу, при-
водив запорозьке військо старший син гетьмана Богдана Хмельницько-
го – Тиміш.

Минуле Луганщини пов'язане з двома гілками Українського коза-
цтва – Військом Запорізьким та Слобідським козацтвом. Південна час-
тина теперішньої Луганської області належала до Кальміуської паланки
Війська Запорозького Низового, а північна – до Ізюмського та Остро-
гозького Слобідських козацьких полків.

У 1967 році вийшла книжка “Історія міст і сіл УРСР”, і в ній є кілька
згадок про минуле наших сіл та містечок.

Збереглися деякі відомі назви містечок і сіл – це були колись назви
козачих зимівників. У межах Луганської області запорозькі козаки мали
більше 30 зимівників. В них жили козаки, які, на відміну від січовиків,
могли одружуватися, вести господарство. Тому їх жартома називали сид-
нями, баболюбями, або гречкосіями. Кам'яний Брід на річці Лугані – за-
раз у межах Кам'янобродського району обласного центру – давнє запо-
розьке займище, старожитня козацька місцевість. Згадки про поселення
у цій місцевості маємо від 1740 року. Зимівник козака Вергуна на річ-
ці Лугані (нинішнє селище Вергунка Жовтневого району м. Луганськ).
Згадки про козака Вергуна маємо і в “Історії запорозьких козаків” Дми-

тра Яворницького. 1688 року цей козак доправив до Війська Запорозького листа гетьмана Мазепи, а також тисячу червінців у дарунок від нього і передав їх кошовому отаману Грицькові Сагайдачному. На жаль, не зберегло свою назву поселення Макарів Яр -нинішнє село Пархоменко Краснодонського району. Ця місцевість з давніх часів була улюбленим сховищем для запорозького козацтва. 1738 року тут оселився зимівником відставний січовик Макар Безродний. Поблизу села є Склеюватий Яр і Тertiшний Байрак. У 1690 та 1700 роках козаки цих зимівників поставляли до Бахмутської фортеці на продаж велику кількість худоби, збіжжя та інших харчів. Чомусь не зберіг свою назву Черкаський брід – нині це м. Зимогір'я Слов'янoserбського району, згадується від 1645 року. Запорозжці Лисичого Байраку на Дінці (зараз місто Лисичанськ) ще у XVII сторіччі використовували кам'яне вугілля для побутових потреб і приковці заліза, проте роком заснування Лисичанська вважається аж 1710-й.

А біля нинішнього селища Чорнухине Перевальського району проходив козацький шлях із Січі на Дон і Кагальник. На початку XVII сторіччя запорожці влаштували там одну із своїх головних попутних станцій з великими запасами харчів, зброї та інших припасів. Подорожні козаки мали змогу там відпочити і запитися харчами.

У Чорнухиному на початку 60-х років минулого сторіччя будували птахофабрику і розрили козацькі комори – там був одяг, була козацька зброя. Але на питання, куди ці археологічні знахідки поділися, не відомо.

Землями Луганщини, по Дінцю, проходив північно-східний кордон вольностей Війська Запорізького Низового. На північ від того кордону починалося Дике Поле -степовий простір між Гетьманщиною, Московщиною та Військом Донським. У посушні роки татари йшли у Дике Поле на випас коней. Кордони Запорозьких вольностей тут боронили козаки Підгірненського та Суходільського бекетів (прикордонних варт), подаючи знаки про навалу кримчаків через систему так званих хвигур -веж, на вершині яких запалювалися вогні.

По кількох десятиріччях будівництва “світлого майбутнього” майже вся історія була перероблена. Лишилися тільки поодинокі свідчення про козацьку минувшину краю. Зараз розпочато повернення до традицій минулого. Цей рух торкнувся і козацтва. В Російській Федерації козацтво перебуває під пильним державним наглядом. Там відновлені Донське,

Терське, Оренбурзьке, Забайкальське, Сибірське, Уральське, Астраханське, Амурське та Усурійське козацтва. Поза межами РФ відродилося Донське козацтво в Україні в Семиріченське в Казахстані та Киргизії. “Відродилося” навіть те, чого не існувало взагалі. Казна-звідки взялося “придністровське козацтво” у Молдові, “кримське козацтво” в Україні та навіть “абхазьке козацтво”. На цьому тлі за відродження Українського козацтва в Росії -анітелень. Хоча в межах РФ опинилася більша частина Острогозького Слобідського козацького полку разом із його полковим містом, частина земель ще трьох Слобідських полків, частина вольностей колишньої Кальміуської паланки та більша частина Стародубського Гетьманського козацького полку разом із його полковим містом (наразі це західна частина Брянщини, яка входила до складу Чернігівської губернії аж до 1919 року). Українське козацтво і зараз небажане для Росії.

Що ж до Кубані, то відродження козацтва тут також вибіркове. Воно не торкнулося тієї частини козацтва, яка чинила найбільший опір сталінській директиві 1932 року про знищення української культури на Кубані. Тоді на російську мову було переведено українські часописи, діловодство у державних установах (до того воно велося українською), 746 українських шкіл, 12 педагогічних технікумів і 2 педагогічні інститути (у Краснодарі та у станиці Полтавській). До речі, цю станицю перейменували – тепер вона зветься Красноармійська... Непокірних козаків страчували, ув’язнювали, засилали до Сибіру та Казахстану. А в 1932-33 роках Москва влаштувала на Кубані голодомор.

В нашій країні відродження козацтва здійснюється на аматорському рівні, випадковими людьми. Крім спроб утворити військово-патріотичні організації є ще такі дивні опереткові прояви, коли чоловіки, що дослужилися до офіцерських чинів, проголошують себе генерал-полковниками козацьких військ. Вони шиють собі чудернацькі однострої з імперськими лампасами та надягають кашкети чинного генералітету Збройних сил України. А члени деяких нібито українських козацьких товариств розмовляють лише російською мовою, шанують тільки російські традиції, орієнтуються винятково на Москву.

На Луганщині панує омана, що історія краю почалася від “матушки Єкатери́ни”.

У 1995 році луганська міська влада урочисто святкувала 200-річчя

від часу заснування Луганська. В той же час відомо, що зимівник запорозьких козаків Кам'яний Брід, який дав початок обласному центру, у документах згадується уже в 1740 році. З часом цей зимівник перетворився на велике й багате село, яке мало свою церкву на честь святих Петра і Павла в 1761 році, а 1811 року навіть отримало власний герб. 14 листопада 1795 року цариця Катерина II видала наказ про заснування біля села Кам'яний Брід гарматного заводу. Згодом біля заводу утворилося селище Луганський Завод, а в 1882 році Кам'яний Брід і Луганський Завод об'єдналися в один населений пункт, який отримав назву Луганськ і став центром Слово'яносербського повіту Єкатеринославської губернії. А чого вартий герб Луганська, затверджений Луганською міською радою у 1992 році! Це, власне, є відновлений герб міста часів Російської імперії, затверджений 22 квітня 1903 року царем Миколою II. На ньому досі збереглися 9 зірочок та літера "Є". Ця літера вказує на належність міста до Єкатеринославської губернії, а кількість зірочок вказує на кількість повітів цієї губернії. До речі, на гербі міста Дніпропетровськ, яке колись було Єкатеринославом, літери "Є" немає, так що луганський герб — це показник історичного невігластва влади. А ще на гербі зображено домну. Але ж місцева залізна руда, всупереч надії Катерини, виявилася непридатною для металургійного виробництва, бо містила в собі лише 40% заліза. Тому всі гармати та боєприпаси на Луганському заводі вироблялися з чавуну, привезеному з уральських заводів. Тобто на гербі міста відображено домну, яка ніколи не працювала...

Олег Деміденко

ПОСТАТІ

МОДЕСТ МЕНЦИНСЬКИЙ – СПІВАК СВІТОВОЇ СЛАВИ

На зламі двох століть Європа захоплювалася творчістю світової слави співака, неперевершеного драматичного тенора, великого громадянина і патріота, одного з найвидатніших українців – Модеста Менцинського.

Напередодні світ вже чув таких прославлених співаків як Соломію Крушельницьку, Олександра Мишугу, Івана Алчевського, італійських співаків Енріко Карузо, Маттіа Баттістіні, Тітта Руффо, але нова оперна зірка впевнено зайняла чільне місце серед таких великих імен.

Поневоле але нескорена українська земля нагородила Менцинського не тільки чудовим голосом, а й акторським талантом, великою наполегливістю в досягненні поставленої мети, любов'ю до народної пісні. Чарівна природа підгір'я сприяла розвитку його співучості і музикальності, його прагнення до краси і довершеності.

Модест Менцинський народився 29 квітня 1875 року в селі Новосілки Перемишлянського повіту (сьогодні це Великі Новосілки Мостиського району Львівської області). Батько його був греко-католицьким священиком. Прізвище походить від назви лемківського села Мацина Велика. Предки співака колись писалися Мацинські. Коли польські урядовці перейменували село на свій лад – Менціною, змінили прізвище Мацинські на Менцинські.

Батько, Омелян Менцинський, був освіченою людиною і великим патріотом України. “Кобзар” Т. Шевченка і твори М. Шашкевича були його настільними книгами. Від батька і матері ще змалку Модест пізнав чарівність народної пісні, казки, думи, збагнув велику силу Шевченкового слова, з яким не розлучатиметься до кінця своїх днів.

Батько, прагнучи дати дітям освіту, скерував свого сина Модеста до Дрогобицької гімназії. Після шести років навчання він перейшов до Симбірської гуманітарної гімназії, де в 1896 році отримав атестат зрілості.

Навчаючись у Дрогобицькій та Симбірській гімназіях, за дорученням свого двоюрідного брата, видатного вченого-фольклориста Філарета Колеси, Модест записував у цих містах та навколишніх селах українські

народні пісні і пересилав йому до Львова. Два зошити Модеста Менцинського, які зберігаються у його архіві, заповнені записами багатьох коломийок, творів українських композиторів.

За бажанням батьків у 1896 році Модест Менцинський став студентом теології Львівської духовної семінарії. Вже тоді музика міцно увійшла у його життя. Адже вся родина, як збоку батька, так і збоку матері музично обдарована. Двоюрідний брат Модеста – Олександр Носалевич – перший бас у міському театрі в Нюрберзі, а двоюрідний брат – Філарет Колеса – композитор і музикознавець. Саме Філарет Колеса сприяв музичному розвитку й освіті Менцинського. Він відкрив йому скарби народної пісні і її значення для музики. За допомогою батька він опанував нотною грамотою, а співаючи у церковному хорі, набув навичок регента. Це дало йому можливість керувати студентським семінарійним хором.

У Менцинського був абсолютний слух і гарного тембру голос. Уже на першому курсі семінарії він полонив своїх товаришів і численних слухачів чистим голосом і артистичним даром. На нього звернули увагу професори Львівської Консерваторії, де з часом він був зарахований до класу знаменитого професора Валерія Висоцького, який дав світові добрих два десятки прекрасних співаків.

Професор Висоцький, оцінивши талант свого учня, пообіцяв давати уроки співу безкоштовно. М. Менцинський відвідував уроки у професора В. Висоцького таємно, і ніхто цього не знав. Важко було поєднати навчання у семінарії і консерваторії, коли богословські канони цього не дозволяють. На щастя, ректор семінарії, професор Лев Туркевич, оцінивши неабиякий талант і почувши думку провідних консерваторських фахівців, як виняток, дозволив Менцинському відвідувати уроки музики та співу в консерваторії. Він бачив юнака після закінчення окрасою собору, але не оперним співаком.

Заняття у професора Валерія Висоцького були успішними. Голос міцнів, вирівнювся, розширився його діапазон. Власне кажучи, успіхи в оволодінні голосом, його емісією і технікою спонукали в душі юного теолога сумніви і вагання: чому віддати перевагу – сану священника чи професійному співу. Перемогло останнє. Після трьох років, проведених у семінарії, він оголошує батькам про своє рішення присвятити себе спі-

ву. На диво вони досить легко з цим погодились, але настала нова перешкода – не було грошей, щоб оплатити дорогі уроки співу.

Модест Менцинський поїхав шукати свого творчого щастя у світ. Цілком випадково йому рекомендували хорошого вчителя співу, професора Штокгаузена у Франкфурті-на-Майні. Як згадує сам Менцинський, його тодішнє життя у Франкфурті було злиденним.

Професор Штокгаузен був не тільки чудовим педагогом, але й доброзичливим товаришем Менцинського, допомагаючи доволі часто і матеріально. На літні канікули Менцинський приїжджав до Галичини, де давав цілу низку концертів у Львові, Станіславі, Стрию, Самборі, Тернополі, Перемишлі та інших містах. Незважаючи на те, що молодий співак робив лише перші кроки на професійній сцені оцінки публіки та преси були надто високі.

У 1901 році відбувся дебют артиста у Франкфуртській опері в головній партії Ліонеля в опері Фрідріха Флотова “Марта”. Критики відзначили, що дебют був несподівано вдалим і голос звучав м’яко і шляхетно у середньому регістрі. Звертають увагу на чітке фразування і виразну дикцію, правдиве і переконливе трактування образу. З цього часу почалося впевнене сходження Менцинського на оперний олімп.

Чутки про успіхи українського співака у Німеччині дійшли і до Галичини і вже у січні 1903 року він вперше виступив у Львові в ролі Леонгріна в однойменній опері Вагнера. Критики не вагаючись поставили Менцинського у ряд найвидатніших вагнерівських співаків. Не менш успішний був його виступ в партії Йонтека та Макса в операх “Галька” С. Монюшка і “Вільний стрілець” К. Вебера.

На сцені ельберфельдського театру він співав провідні тенорові партії в операх “Марта”, “Аїда”, “Трубадур”, “Леонгрін”, “Жидівка”, “Валькірія”, “Мейстерзінгери”, “Веселі віндзорські кумоньки” та ін. І знову любов, повага і визнання публіки.

Модест Менцинський досить швидко опанував розмаїтий і складний репертуар, яким би міг пишатися співак з великим досвідом, а вій свою оперну кар’єру тільки розпочинав. Цей феноменальний успіх швидко долинув до багатьох керівників оперних театрів Європи, а найважливіше те, що він був найкращим вагнеристом.

Згодом Менцинський одержав запрошення дирекції Королівської

опери Швеції виступити в партії Лоенгріна. Після 36-годинної подорожі цього ж вечора він з величезним успіхом виступив у Стокгольмській опері. Дирекція Шведської опери відразу підписала з ним контракт на постійну роботу з пільговим правом виїзду на гастролі в інші країни. У Швеції його приваблювало доброзичливе ставлення в театрі і чарівна краса Стокгольма. А у 1905 році він одружився з красунею-шведкою Клері Дегн. Вона стала йому не лише люблячою дружиною і матір'ю двох синів, а й вірним, відданим другом на все життя.

На сцені Стокгольмської опери Менцинський проспівав цілий ряд нових партій, зокрема, Тангейзера, Зігфріда, Трістана, але співав на німецькій мові. Менцинський досить швидко опанував шведську мову і в таких операх, як “Трубадур”, “Аїда”, “Отелло” Дж. Верді, “Валькірія”, “Загибель богів”, “Летючий голландець”, “Нюрберзькі майстерні” р. Вагнера, “Фіделіо” Л. Бетховена, “Самсон и Даліла” К. Сен-Санса, “Німа з Портічі” К. Обера, “Фауст” Ф. Гуно співав уже по шведськи.

Варто зауважити, що в репертуарі Модеста Менцинського було п'ятдесят опер. Уже з перших виступів у Стокгольмі М. Менцинський завоював шану і прихильність, передовсім за пречудовий голос і бездоганне володіння ним, за акторську гру, за чітке фразування і чисту дикцію, за вражаючу сценічність і пластичність. Критики зазначали, що Менцинський у ролі Зігфріда перевершив усіх своїх попередників. Ректор Стокгольмської консерваторії Карл Валентін писав “... Досягти такої невимушеності і впевненості у грі, додержати всіх вимог, що ставляться перед виконавцем цієї важкої партії, як у музичному, так і в акторському плані, можна лише завдяки великій, наполегливій і вдумливій праці...”.

Завдяки успіху, у Стокгольмі, молодого героїчного тенора Модеста Менцинського запросив на гастролі лондонського “Ковент Гарден”. Провівши тріумфальні виступи у Стокгольмі та Лондоні, співак отримав запрошення до Львівської опери. Це відбулося у грудні, січні і лютому 1908-1909 років. Він співав у таких операх, як “Лоенгрін”, “Перстень Нібелунга” р. Вагнера, “Самсон і даліла” К. Сен-Санса, “Жирівка” Фта-леві, “Болеслав Хоробрий” польського композитора Л. Ружицького.

Про тріумфи Модеста Менцинського на львівській сцені говорила вся Галичина і Польща. У березні 1909 року Менцинський взяв участь у

відзначенні 95-річчя від дня народження Т. Шевченка. він виконав кілька пісень з Музики до “Кобзаря” Миколи Лисенка.

Підсумовуючи багатолітню концертну діяльність Модеста Менцинського композитор Станіслав Людкевич писав: “Мабуть без перебільшення можна сказати, що Менцинський вперше, показав у нас в Галичині (а може в загалі на Україні), “Музику до “Кобзаря” в її найкращім і найвірнішім виді й став першим класичним виконавцем у нас того роду стилю Лисенка”.

Виступаючи на великих оперних сценах за кордоном Менцинський не покидав своєї улюбленої концертної діяльності, в якій мав дину можливість пропагувати рідну українську народну пісню.

У березні 1910 році відбулася прем'єра опери р. Вагнера “Трістан та Ізольда” на сцені Стокгольмської Королівської опери, де партію Трістана співав М. Менцинський. Своїм виконанням він підкорив усю музичну громадськість Швеції. Авторська перемога співака, здобута ним у “Трістані”, а також в інших Вагнерівських операх поставила його на особливе, лише йому належне місце серед найвидатніших музичних діячів не тільки шведської, а й усієї світової музичної культури. Шведська громадськість цінувала Модеста Менцинського більше, ніж своїх знаменитих співвітчизників. Король Швеції Оскар віддав перевагу чужинцеві Менцинському, відзначивши його Золотою медаллю за літературу і мистецтво, а трохи пізніше за значний внесок до скарбниці шведської культури нагородив і орденом Вази.

М. Менцинського вабила можливість якомога більше і частіше виступати в операх свого улюбленого Вагнера, брати активну участь у Вагнерівських фестивалях тому він вирішив переїхати з сім'єю до Кельна.

На сцені цього театру і на багатьох оперних сценах Німеччини кожний створений ним образ свідчив про великий артистичний талант і своєрідність мистецького почерку. Не кожний великий артист може похвалитися, що співав в усіх операх Вагнера, як це було у Модеста Менцинського.

Менцинський користувався правом виступів у різних містах Німеччини та за рубежом. Співав він у Берліні, Гамбурзі, Копенгагені, Амстердамі, Лондоні, Відні, Львові, містах Франції та Італії, Стокгольмі, Мюнхені та ін.

Простійна активна і невтомна праця зробила його рідкісним явищем у світі культури. Він був дуже освіченою людиною, добре знав не тільки пов'язані з його фахом науки але і світову історію, літературу, цікавився питаннями естетики, образотворчого мистецтва, філософії. писав праці на музичні теми, володів сімома мовами. У своїй артистичній діяльності був дуже відповідальним, уважно і наполегливо готувався до кожного свого виступу. Тому відтворені ним образи були високомистецькими і довершеними.

Здобувши славу на великих оперних сценах, Менцинський ніколи не розлучався з думкою про рідний край. І щоб відвідати Україну він використовував кожну можливість. цікавився життям краю, допомагав матеріально різним мистецьким організаціям, студентам, давав багато добродійних концертів.

У 1925 році в тодішній столиці УРСР – Харкові відкрився перший Державний український театр опери та балету. Модест Менцинський написав листа його директору з пропозицією влаштувати гастрольні виступи. Це листування тривало чотири роки. Але більшовицька Україна не дала можливості прославленому співакові виступати перед своїми земляками.

Залишивши оперну сцену, М. Менцинський присвятив себе активній концертній діяльності. Для більшості оперних співаків сцена і концертний зал – це два різні світи. Менцинський був справжнім володарем у кожному з них. Він дарував слухачам народні і авторські пісні багатьох націй-слов'янські, німецькі, романські. Ніколи не втомлювався і не втрачав високого емоційного тону і натхнення.

У 1926 році Менцинський закінчив оперну кар'єру і переїхав до Стокгольма, де створив школу співу з драматичним навчанням. Він жалів, що не міг відкрити такої школи в Україні.

Маючи величезний творчий досвід, прекрасну вокальну-школу і безсумнівний педагогічний талант, Менцинський щедро ділився цим своїм набутком з талановитими вихованцями, які переймали його способи звукоутворення, звуковедення, співочого дихання, максимального використання резонаторів голосового апарату, його принципи постановки голосу і створення художнього образу.

Відомо, що найбільше прославився серед багатьох його учнів, як спі-

вак і вокальний педагог, професор Стокгольмської вищої музичної школи Арне Суннегорд. Він згодом виховав ціле покоління видатних оперних співаків, які й досі успішно продовжують традиції великого співака. Менцинський фактично став творцем шведської вокальної школи.

Внаслідок величезного психофізичного перенапруження протягом кількох десятків років його здоров'я почало занепадати. З сумними думками про скороминучість усього сущого Менцинський вирішив офіційно оформити давно задумане. Цілу свою музичну книгозбірню він подарував бібліотеці Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові.

29 квітня 1934 року Менцинському виповнилося 59 років і працівники стокгольмського радіо запропонували йому виступити з концертом. Для цього він вибрав найулюбленіші українські народні і авторські пісні. Серед них неодмінне “Мені однаково” Миколи Лисенка на слова Т. Шевченка, де він намагався висловити своє ставлення до долі рідної України. А невдовзі стався інсульт.

Шістдесятирічний ювілей Модест Менцинський зустрів у вузькому родинному колі. Тішився, що йому стало легше. Нажаль, це тривало не довго. Наприкінці серпня стався другий інсульт, а 11 грудня 1935 року життя Модеста Менцинського обірвалося.

Варто зазначити, що М. Менцинський доволі плідно працював і в звукозаписуючій сфері. Як стверджують дослідження р. Савидького-мол., С. Максимюка і М. Головащенко, М. Менцинський залишив 51 грамзапис (оперні арії, романси) і серед них 22 – українських народних і авторських творів М. Лисенка, Д. Сочинського, С. Людкевича, Я. Ярославенка.

У 1910 році у Стокгольмі Франц Гампе записав тенора М. Менцинського, а Артур Кларк – у Берліні в цьому ж році. Вже у 1911 році в Берліні один з найпрестижніших тоді у світі звукотехніків Фред Гайсберг також здійснив запис співака. Важливо, що у 1910 – 1911 рр. в Стокгольмі та Берліні у фірмі “Gramophone” М. Менцинський записав ряд пісень на слова Т. Шевченка.

Матеріали найвідомішої у світі звукозаписної фірми “Gramophone” вказують на те, що 20 – 21 жовтня 1910 року в Кельні славний український тенор М. Менцинський записав на матрицю 187z Гимн Народний “Ще не вмерла Україна” в супроводі оркестру, здійснений А. Кларком.

Як зазначає дослідник С. Максимюк, “перевіривши багато різних каталогів фірм та звукозаписних журналів того часу, можна майже з певністю ствердити, що це було першим в історії звукозаписної техніки, яку започатковано в 1877 році, виконанням нашого гімну”. Наприкінці 1980-х років в Австрії вийшов довгограйний альбом-гігант SO 419/20 на честь М. Менцинського, де міститься аж сорок його записів із 1910 – 1911 рр. серед яких 19 українських пісень.

Кожна нація старанно намагається берегти такі перлини музичної спадщини своїх народів, адже фонозаписи є частиною культурного надбання так як і література, образотворче мистецтво, скульптура тощо. Перед нашим народом і дослідниками музичної культури стоїть важливе завдання створити центр збереження і вивчення всіх українських історичних фонозаписів, зроблених від початку існування цього виду індустрії на всіх континентах і в усіх країнах, де такі записи було зроблено.

Як бачимо, М. Менцинський вів невтомну виконавську, громадську і педагогічну діяльність. Вершина його сценічного злету припала на першу третину ХХст. і залишила глибокий слід у вокальному мистецтві всієї Європи. Його вокальна активність була позначена артистизмом, вмінням своїм талантом і мистецтвом захоплювати публіку. У фонографічній.

*Ірина Кліш,
Дрогобицький державний
педуніверситет ім. І Франка*

ВДИВЛЯЮЧИСЬ У ЗАВТРАШНІЙ ДЕНЬ ...

Олександр Богачук, відомий читачам талановитий український письменник, належав до того покоління митців, яке ввійшло в літературу в другій половині 50-х рр. він заявив про себе пізніше своїх ровесників. Уже з'явилися друком і перші, а то й другі книжки віршів В. Бровченка, М. Ткача. С. Литвина, В. Лучука, В. Маняка, Б. Олійника та ін., коли О.Бондарчук, (тоді студент Луцького педінституту), видав своє "Незабутнє". Ті два десятки віршів, що ввійшли до цієї збірки, хоч і не всі однаково рівні й художньо досконалі та не позбавлені ідеологічних накладів, були природні та гранично щирі, відзначались свіжістю поетичного бачення, яскравою метафоричністю, підчас мускулистим рядком. Молодий автор говорив у них виключно по те, що пройшло крізь його вразливе, серце – про тяжке минуле своїх земляків, боротьбу з білопільською шляхтою, фашистськими вбивцями, радів, що минулому не буде вороття.

Журналістська діяльність, багаті враження від частих редакційних відряджень, героїка повоєнних буднів, діяння ровесників, які своїми руками змінювали обличчя колись "богом забутого" волинського краю – все це не могло не позначитись на творчості молодого поета.

Цікаві в названих книгах О. Богачука вірші лірико – філософські, медитативні. Вони свіжі, змістовно лаконічні, стислі за обсягом, тяжіють до афористичної форми вислову.

Глибокі за виховним патріотичним зарядом пейзажні твори поета. Згадаймо хоч би його збірку "На лісовому озері" (1974). Неповторна волинська природа постає в ній живою, рухливою, до дрібниць достовірною.

З високим чуттям художнього слова виписані твори інтимного змісту. Вірші О. Богачука про любов – а їх чимало в доробку поета-природно й яскраво розкривають той самий характер, який постає з віршів на громадські теми, доповнюють його неповторними штрихами й особливою виразністю. До речі, інтимна лірика О.Богачука мелодійна, задушевна, побудована, як правило, на народнопісенній основі. Постійні епітети й метафори, порівняння, паралелізми, відповідний фольклорний мелос – характерні для більшості його творів. Природно, що значна частина з них покладена на музику. Такі пісні, як "Димить туман", "Ніч", "Жита, жита", "Приснилось матері", "Журавлі", "Тихо падає цвіт", "Тиша навкруги", "Зацвіли черешні" та багато інших із збірки "Світи мені Дніпре". Створені самостійно чи в співдружбі з Г. Майбородою, К. Домінченим, В. Вереничем, І. Сльотою, А. Пашкевичем, П. Процьком, В. Каськом, іншими композиторами ввійшли до репертуару не тільки українських художніх колективів, а й виконавців з багатьох зару-

біжних країн. Їх співають і в Польщі, Болгарії, Чехословаччині. Вони популярні в Канаді, США, Японії. І це тому, що твори свої О. Богачук наповнив запитами й тривогами віку, що музики зуміли глибоко вчитатись у їх текст і органічно злити слово з мелодикою. Маємо, відтворений патетичний гімн і героїко-трагічний реквієм, пісню-засторогу і величальну оду, журливий романс і насичену підтекстом бадьору шумку.

Перу О. Богачука належить ряд віршів гумористичного й гостро сатиричного характеру, зібрані у книжці “Золота жінка” (1970). У них він виступає проти міщанства, ситості, нещирості, пристосування, невіри у високі поривання душі тощо.

Розширились його тематичні рамки, поглибилися моральний і громадянський пафос, зросла майстерність поета. Друга книжка віршів О. Богачука “Вересневий грім” – яскраве тому підтвердження. Більшість віршів в ній – гостро сюжетні, побудовані поетичній антитезі: поет говорить про долі трударів Волині (і свого рідного села Сокіл, звідки в грудні 1934 року розпочались його життєві дороги). Ще вчора західноукраїнський бідар змушений був гнути спину, тяжко працювати на пана (“Батькові”), або й залишати рідну землю в пошуках черствого шматка (“Журавлі”); мати готувала малому сину не сумку з букварем, а наймитську торбину (“З минулого”); ще вчора за грантами в’язниць гинули тисячі борців (“Пам’яті Гаврилюка”), кожного за мовлене слово правди чекав батіг чи багнет окупанта (“Ходили ми колись колядувати”).

Вже в цій збірці не стало “зовнішньої” і “внутрішньої” біографії поета-психологія його творчості та його власна біографія тісно переплелися. І той хлопчик, якого за пісню про Кармелюка відшмагали на панському дворі, і батько, що “плів личаки” і корчував пеньки (“два для пана, а третій собі”), і мати-трудівниця – то і сам поет, і тисячі колись пригноблених земляків.

Заглиблення у внутрішній світ ліричного героя, намагання розділити з ним радість і біль, гострота соціального мислення сприяли тому, що О. Богачук на очах виростав у серйозного поета й досить вимогливого художника внутрішня цілісність, стійкість критеріїв – найбільш примітна якість його творчого просування. Розриваючись, він зберігав свої основні риси й накреслену ще в ранніх творах поетичну манеру з її опорними складниками – непідкупним ліризмом, публіцистичним темпераментом, полемічним заповзяттям. З роками О. Богачук став, щоправда, стриманішим, скупішим на пряму відвертість, проте його поезія набула філософської глибини, внутрішньої емоційності.

Ідеї громадянськості й гуманізму знайшли подальший розвиток в новій книжці “Ні!”, яка вийшла друком у 1967 році і підтвердила, що свій ідеал

О.Богарчук, як і його земляки, вбачає не в келійній тиші, а в боротьбі, неспокої, намаганні впіймати незупинний пульс часу, йти в ногу з ним. Вірші і цієї збірки конкретні за думкою, за образним ладом. Вони конкретні й за ставленням до читача, до якого поет безпосередньо звертається, веде його терновими стежками розстріляних героїв Колківської демонстрації 1935р. (“Горно”), п’є разом з тим біль і гіркоту спогадів (“Замок Любарта в Луцьку”, “Думи в казематах”), несе вантаж каяття за те, що назавжди втрачено (“Три доленьки”).

Поет славить спадкоємність поколінь і дерзання молодих, “завжди націлене в далину”, славить талант сивого діда-ковалю, окриленого мудрим досвідом, який умів “молодо злітати” і споряджати внука свого для відважного ширяння. Важка й водночас так потрібна праця діда нагадує поету власну – і про це він зайвий раз ділиться з читачем у одній зі своїх статей: Мабуть з кузні діда Панаса – сільського ковалю й скрипалю, засмаглолося моє дитинство. Коли дід кував лемеші, чи майстрував борони, або підковував коней підковами власної проби, а потім знов на ковадлі виіскрувалось – гоп – дзень – дзень – хіба міг я думати, що й сам на все життя візьму у спадщину ковальське ремесло? Батько мій, який у діда був правою рукою, гупав із-зі вуха найбільшим молотом, теж не міг сподіватися, що його молот перейде в мої руки. Само життя передало. І не нарікаю на свою нелегку долю. Адже кувати із думки й слова в горні душі поетичні рядки, які – то мов багнет, або гаряча стріла, лезо лемеша й сокири – чи не є ріднею ковальської справи?”

Диханням тих подій сповненні вірші О.Богачука із збірок “Зелене руно” (1976) та “Крик попелу” (1978), “Горно” (1984), присвячені рідній Волині. Вся гамма барв рідного краю, гордість за те, що створює нині сучасник, входить у світ особистих переживань поета, надаючи їм патріотичного звучання. Твори цих збірок не повторюють попередніх, а розвиваючи окремі думки й образи, збагачуючи їх новим барвами та відтінками. Візьмімо, принаймні, тему ролі поета й призначення поезії в сучасному світі. До неї він звертається в усіх своїх книгах у різних ракурсах і з різних причин. Але завжди говорить про це не заради красного слівця чи бесіди за святковим столом, а щоб визначити і утвердити свої непохитні принципи. Свою роботу не вважає він легким заняттям, а завдання бачить у тому, щоб служити людям, нести їм світло, радість, надії. Бути не “віршоплетом”, а воїном, бійцем на передньому краї – осьін девіз поета, його творче кредо, висловлене в ряді віршів – “Слово”, “Ходили ми”, “Ні!”, “Клянусь!” та ін. Звертаючись до друзів по перу, О.Богачук закликає їх чесно ставитись до праці, не переймати чужих “мод”, а шукати натхнення в земному житті, нашій неспокійній дійсності.

*Поет без рідного народу –
Що тінь без кореня, без роду.
Запам'ятай: найвищий чин,
Кили ти – Батьківщини син.*

І це не тільки декларація. Завдяки ясності внутрішніх орієнтирів, чіткості позиції, О.Богачука не торкнулись відомі “модні” віяння – ні потуги “модерну” ускладненість форми, ні замилювання білим віршем, ні намагання відчайдушно перекреслити важко набутий історичний і моральний досвід нашого народу.

Заява ця знаменна й тим, що утверджує повагу до простих і скромних трудівників землі. І я не обмовився, назвавши їх героями лірики О.Богачука. вони з дитинства стали частиною його серця, його безцінним набутком.

Таке ж і з образом рідної землі. Поняття Вітчизни в поета в залежності від теми то розширювалось до розмірів усієї української землі, то охоплювало “малу батьківщину” – волинську землю, без якої він себе не мислив.

Серед різноманітності тем, що звертали увагу О.Богачука впродовж всієї творчої діяльності, можна виділити й тему вірності полеглим у Другій світовій війні. Ще в ранньому вірші “Осколок” він зізнався, що його школою була війна, що тоді, виводячи в уяві букви, він, мале хлоп’я, вчився відчувати свій обов’язок перед людьми, які відвоювали право для його навчання і ... не повернулись додому. Природно, що поет не може забути тих “днів оголених”, бо вони вкрали в нього (і в мільйонів інших тоді хлопчиків та дівчаток) дитинство, зарано змусили стати дорослим, перейняти на кволі дитячі плечі тягар буремних літ. І, можливо, від того такі зримі й живі в уяві поета воєнні й повоєнні картини й події. Можливо, тому до болю близькі йому руки матері, яка втратила на війні синів; він плаче разом з нею по ночах, гордиться нескореністю тих, хто “не вмів відступати”. Рубці, залишені в малечому серці, нагадують йому про батька, могилу якого і досі “не втомився шукати”.

Безупинно пульсуюча тама пам’яті-вірності, пам’яті-обов’язку й пам’яті-застереження знайшла своє найглибше виявлення в розділі “Крик попелу” з однойменної збірки, що стала вершиною творчої зрілості О.Богачука цей розділ складають вірші, різні за обсягом, формою, ритмо-мелодичним ладом. Тут філософська мініатюра, гострий публіцистичний вірш, елегантний вірш спогад, пісня, дума, вірш-реквієм, послання, звірення, вірш-нагадування. Є й невелика публіцистична поема “Чорний рояль”. Разом взяті, ці твори органічно переплітаються тематикою, ідейним спрямуванням. Часовими факторами і формою візій, а відтак, сприймаються як єдиний гостро публіцистич-

ний твір, що всіма своїми образами, психологічними нюансами і барвами засуджує війну, братовбивство, викриває фашистських звірів.

Помітним надбанням українського ліро-епосу стала й поема О.Богачука “Стогін землі”, 1983, присвячена трагедії волинського села Кортеліси. В ній поет зумів досягнути такої свободи душі й уяви, такої сконцентрованості думок і почуттів, які свідчать уже не про пошуки, а про справжні знахідки й відкриття.

Поема велика за розміром – понад дві тисячі рядків. По суті, це роман у віршах, що складається з прологу, двадцяти невеликих розділів та епілогу, різноманітних за своїм змістовним навантаженням. Оповідні розділи про кортелісців чергуються з ліричними, в яких героєм виступає сам автор, побутові жанрові сценки вміщені поряд з драматичними картинками символічного характеру, високе сплавлено з невибагливо земним, задушевна лірика – з сатирою, реалістичне – з романтично-умовним.

За жанровими ознаками вона – один із взірців сучасної героїчної поеми з традиційною епічною структурою, масштабністю зображених подій розгорнутою сюжетною конвою. Водночас це й лірико-філософський твір: вогнем-бо, у якому згоріли Кортеліси і його безневинні жителі, обпалене серце й думка самого поета. З кривавих язиків полум'я, яке безжалісно зжерло все навкруги, з попелу людських тіл, з рук, що дбайливо обробляли землю, фашистськими душогубами, постає образ невмирущості України, нездоланності її народу, непереможності національних ідеалів і тієї зболеної пам'яті, що зобов'язує живих не забувати про полеглих, бути завжди пильними:

*Скільки убито і скільки повішено!
Все це забути? – Ганеба і зло!..
Чую, як зболена пам'ять притишено
Йде до могил і схиляє чоло, -*

Так завершується пролог до поеми, а, власне, оркестровий вступ до трагіко – патетичної симфонії, ознаки якої істотно відбилися на всій тканині твору.

Розгортання сюжету твору помітно озвучене. Складається враження ніби музика навіває автору конкретні автобіографічні спогади, примушує його проникнутись згадками з мирного передвоєнного і воєнного життя, “прокрутити” в пам'яті картини бентежних зустрічей з коханою, напористих волинських весіль, невоситимості парубоцьких гульбищ, а часом і печальних жіночих голосінь, журливих проводів чи дум пісень з сумними наспівами, від яких мимоволі щемить біля серця.

В п'яти перших розділах твору, що мають характер головно експозиційно-зав'язочний, автор, вдаючись до можливостей кольорових звуків, широкої з градацією мелодики, стисло відтворює переважно в побутовому плані неспокійне життя в окупованому фашистами селі. Через зовнішні деталі (зляканий “переклик цівів на токах”, таємничу німотність і убозтво села, проти-гітлерівські написи на молочарні, наявність “за балкою загону месників” і т.д.), через часте повторення однотонного, подібного до органного пункту звучання приголосних у віршованому рядку, вдало використаного прийому оживлення й олюднення природи, яка теж дише неспокоєм і чеканням, О.Богачук нагнітає тривожну атмосферу, оте неодмінне наближення страшної розправи, підводить читача до філософського розуміння її причин та наслідків.

Геройко-філософський зміст поеми повніше виявляється в її другій кульмінаційній частині (розділах VI – XII), в якій змальовані жахливі своєю правдою картини нещадного винищення села та не менш жахлива дикість цивілізованих “плюгавих чужинців”, отих двоногих вандалів з роти під красномовною назвою “Нюрнберг”.

Сюжет поеми в цій частині розгортається в шаленій напрузі. Події змінюються як в калейдоскопі. Та оповідь все ж внутрішньо витримана, хоч відчувається, що автор веде її, тамуючи здавлений стогін і біль.

... “Загула громами земля”. Тріск вогню й автоматів, свист куль, гелготіння душогубів, крики пораниених та вмираючих злились у єдину криваву какофонію. Перекошені від болю й жаху обличчя, перелякані очі дітей, запечені кров'ю уста матерів, піднесені до неба руки бабусь, а звідусіль лунають не благання, а прокляття, зболені очі, випромінюють гнів і ненависть до вбивць – ось та картина, перед якою блякне й Дантове пекло.

*А навкруги –
прокляття крики,
і плач, і стогін, зойк і хрип.
Село – мов привид вогнеликий,
Червоно-чорний смолоскип.
Куди втечеш, коли довкола
На всіх чатує люта смерть?
Палахкотить пекельно школа,
Набита діточками вщерть.
Гогоче церква, повна люду
І повна полум'я й знемог ...*

Щоб передати відповідний темп і тембр змалюваного, автор удається до яскравих виразово-зображальних засобів, у тканину оповіді вдало “вмонтовує” публіцистичні й сатиричні елементи – і цим загострює емоційне сприйняття, відтінює, презирство й зневагу до вбивць. Залишаючи чотирядкову строфу і перехресну систему римування, він відповідно до висловленого скорочує певні рядки до кількох, а інколи навіть до одного слова, вдається до “драбинок”, що робить строфу легкою, гнучкою й мелодійною. Рядки у строфах навантажує фонічними засобами, організовує певні синтаксичні фігури, а відтак, створює подвижну мелодику. Вслухаймось в звучання віршів з IX – XII розділів. Лавиною котяться, гримлять басы, жалібно плачуть, флейти, голосять скрипки, роздирають, заглушують їх ридання литаври.

Шалено з наростаючою силою б’є барабан, час від часу раптово обриваються його удари, як глухий короткий людський стогін. “Губиться відчуття часу. А далі падає останній “невикричальний крик” – і настає болісна тиша. Хіба тільки випадково ще вдарить барабан, схлипне, не стишившись, флейта.

Кривава робота завершена. Наступила розв’язка. Застигла довкола печаль, вишкірилися припічки й печі, підпливли кров’ю п’ять “напухлих ям”. Кривавилось сонце на заході неба, голо никав вітерець, роздмухуючи попелища, хрестами кружляли ворони, вив одинокий пес. На фоні цього страшного пейзажу бенкетували вбивці... Пили шнапс, їли мед з розбитих вуликів.

*Ще довго тліло пожарище
І голо вихрився вітерець.
Село-
Трьох тисяч кладовище
Замучених людських сердець.*

У третій частині поеми (XIII – XIV розділах) піднімається і никне музика. На фоні відгомону, траурного маршу, легкого посвистування вітру та потріскування згарищ звучить пісня-реквієм. Її часом переривають жанрові сценки. В селі залишилось чатувати (щоб хтось не вік з “кривавого весілля”) щуцмани. Повернулася на своє подвір’я корова, яку зраділо зустрів пес (ця сценка, щоправда, дещо задовга). Щуцмани зарізали корову – і їх оргія від того стала ще гучнішою. Розстріляли вони і сліпого лірника, який насмілювався “відправити панахиду” (заспівати пісню-думу) по близьким людям.

Вдало й переконливо “вмонтовано”, хоч і дещо веломовно, в цю частину вчинок німця Йоганна: серед усієї зграї карателів тільки він не зміг пере-

нести суду боязні за вчинене: і хай сонним, хай з ляку, а все ж “прошив” з автомата багатьох із своїх “поплічників”.

В епізоді даються філософські роздуми над долею людини і цілого народу, над закономірностями історії, над питаннями моралі, життя, смерті та безсмертя. Картини природи, сприйняті через затуманені горем очі ліричного героя, тепер поступаються місцем узагальненням, промовистим реалістичним деталям вчорашнього й сьогоднішнього дня не тільки радянського, а й інших народів. Поет звертається до природи мілітаризму, а тих хто хоче землю нашу зробити пустою, гнівно засуджує й проклинає. Його болить Майданек, Лідице, Хатинь, Хіросіма і Сонмі так само, як і трагедія Кортеліс.

Поступово стихають сумні мелодії. Ридання переплітаються з ораторськими, публіцистично загостреними “Вставками”. Трагічні колізії поет тепер спрямовує в русло оптимістичного звучання. Лірика й філософія, відтак, йдуть у поемі нероздільно. На місці знищених Кортелісів розцвіло нині нове село, як Пам’ятник полеглим, як засторога палам війни, як заклик до живих — берегти мир на землі.

Рецензована поема загалом довершена композиційно. Про це свідчить хоч би логічна послідовність у вмілому розгортанні зображених в ній подій, у строгому чергуванні сюжетних ліній; в суцільній драматичній напрузі. Вдало введено до її тканини ретроспективні й “напливні” картини—екскурси з суспільної історії, напівромантичні епізоди з народних, зокрема весільних обрядів, роздуми про природу фашизму й українського буржуазного націоналізму, сутність релігійних вірувань, достовірні картини “полювання” на людей, що відправлялись на каторжні роботи в Німеччину, тощо. Є в поемі досить вправно зроблені ліричні відступи, що набрали форми філософських роздумів (як-от у XI, XIV, XVII розділах), є й ліричні звірення, що переросли (як у XIV і XIX розділах) у вбивчі інвективи, спрямовані проти фашизму, “своїх”, “хатніх” виродків і тих, хто виростив їх у смердючих розсадниках.

Чітко згруповані в творі образи-персонажі. Серед узагальненого образу народу виділяються молодий партизан Максим, його батьки, дід Іван, Оріся, сліпий лірник і його проводир. Через їх вкрадені долі показано трагедію села. Для змалювання цих образів О. Богачук знайшов цікаві й зримі деталі. Так, у Максима “круте чоло”, він високий зростом, Оріся має волошкові очі, довгу косу, в батька — басовитий голос, а мати мовчазна. В діда Івана великі важкі руки, хитруватий погляд, він не виймає з рота люльки. Докладною “біографією” (що не виправдано змістом) наділений і епізодичний образ проводиря Іванка.

Інші ж безіменні герої – молода жінка з дівчинкою, дід у “старім брилі”, кравець-єврей, “сплакана дитина, що тягнулась до згаслого соска”, та ін. – вимальовуються через переживання ліричного героя, його емоції й роздуми, через перебіг трагічних картин. Їх смерть – невимовно тяжка, їхні голоси не стихають до кінця поеми.

Автор акцентує на багатому духовному світі простих українських людей. З усіх їх почуттів найбільш яскраво виділяє чуття чесності й патріотизму. Любов до своєї землі, до рідної землі, – провідна риса їх характерів, з цим благородним почуттям і відійшли вони.

Табір убивць однорідний у поемі. За своєю сутністю карателі – нелюди, а хижі звірі, покликані біснуватим фермером завойовувати для себе “життєвий простір”.

Огиду викликають і різні запроданці, зінюки, семенюки, паливоди, що, наче зграя коршаків, злетілися з навколишніх районів на “здобич”. Зі всього, що вчинили вони, автор подає тільки частину – та його, виявилося, досить, щоб люди навечно прокляли їх.

Поема “стогін землі” відзначається непідробною природністю, простою, невимушеністю. В ній поєднано декілька віршованих розмірів. Це і дактиль (“Пахне світанок, настояний вереснем”) і чотири – та п’ятистопний ямб (“Було це в сорок другім році”). Ямб часто поступається місцем хорею, зокрема у вставних піснях на зразок народних (“Чуєш вітре, викреш з хмари грім та блискавицю!”) або чотиристопний ямб змінюється двостопним у колисковій пісні. У піснях діда-лірника вжито амфібрахій, помітно просту пають розміри коломийок. Часті переходи від розмовної будови до сумної пісенної співучості і від неї – до напружених енергійних ритмів створюють справжнє багатоголосся, поет вільно користується різним ритмом і римою. Багата строфіка поета, жанрова різноманітність.

Багато віршів написав Олександр Богачук, якого нині немає серед нас. Та ми й далі захоплюємося його багатим досвідом і тією турботою, властивою лише людям щедрого серця. Певен, якби видавництва опублікували його зібрання, то мало б великий успіх, бо в кращих творах поет вдивлявся у завтрашній день і досягнув такого розкріпачення душі і уяви, такої сконцентрованості думки й почуття, які свідчать про справжні поетичні знахідки й відкриття.

*М.І. Дубина,
академік*

МИХАЙЛО ШКУРАТ

Освітяни Волині знали його як секретаря райкому, а згодом голову обласного Товариства “Знання”. Був завжди ввічливий, любив порядок, спокій. Не любив метушні, вмів прийняти лекторів, дати повну інформацію про район, куди посилався лектор. Інколи й сам їхав з ним. І виступав: виступав розумно, знав багато фактів, людей, подій. Пригадую як їздили ми до Володимир-Волинського. Я виступав про культуру Волині і здається знав багато про цю проблему. Але зачарувався Михайлом, який виступив після мене. Зачарувався його широкими знаннями, вміннями, вмінням зацікавити слухачів, його голосом і поставою. Я сказав про це йому, та він не відреагував – був надто скромний і не любив про себе говорити. А коли пізно ввечері поверталися до Луцька Михайло відтворив діалог свого родича – з довженківського фільму. І так сердечно і майстерно відтворював – що я проникся великим здивуванням, і зворушенням. Мав театральний дар мій Шкурат. Згодом багато було зустрічей – і багато спогадів про ці незабутні зустрічі і скрізь він був на висоті. Надто ніжно говорив про свою доньку, трепетно любив дружину, і переживав за її здоров’я, а ще не міг прожити без Волині, благословенного українського поліського краю. Не раз ми виїжджали на відпочинок до лісу, відвідували ті бліндажі і окопи, в яких пересиджували партизани в суворі морози 40 – х років...

Знав, я що Михайло Шкурат пише вірші. Але ніколи він сам не читав їх. Мабуть соромився читати їх мені, філологу. І тільки зараз я ознайомився з ними. Мав поетичну, ніжну думку Михайло, про якого я завжди згадую, як про рідну людину.

Був справжнім поетом

Микола Дубина, академік

Про це говорю не тільки я. І в газеті “Слово правди” надрукував про це статтю О. Пилипчук.

Шановний читач пам’ятає щирі і теплі вірші Михайла шкурата, які друкувала газета “Червоний прапор” (нині “Слово правди”) в

п'ятидесятих і шістдесятих роках. Громадська лірика і романтичність, любов до людини і природи – ось головний лейтмотив поезії молодого автора, вчителя за фахом. Світлий розум і щире серце водили його пером. Та Михайла Шкурата передчасно не стало.

Після себе можна залишити розумну книжку, геніальну формулу, незрівнянно красиву будівлю. І ще можна лишити добру пам'ять. Одні залишають її у масштабі людства, держави. Про інших пам'ятають лише в одному місті, селі. Але саме на таких людях тримається життя. Тому, дивлячись на них розумієш, що духовна велич і моральна краса – доля не лише вибраних. “Світ багатий великими людьми. Хіба кожне село, кожне місто, кожен край не мають своєї великої людини?” – ці слова англійської поетеси Кароліни Бови впливають з пам'яті, коли я пригадую комуніста Михайла Шкурата, життя якого стало еталоном духовної краси, кришталевої чистої, цілеспрямованості, сили волі.

Він любив життя з його радощами і печалями. Прагнув зробити його ще кращим. Це світле і чисте почуття наш земляк проніс, ніби пісню крізь хуртечі років. Любов назавжди зберегла його в душі ніжності весняного квіту, світанкову вроду Волині, красу міста Володимира-Волинського, де він довго жив і працював у школі, на комсомольській і партійній роботі. І цю любов він вилив у талановиті поетичні рядки:

*Над містом неба сонячна блакить,
Кружляють мирно сім'ї голубині.
У всій красі і величі стоїть
Сьогодні Володимир на Волині.*

Він стояв біля колиски районного літературного об'єднання імені І. Степанка. Ще в 1954 році вперше опублікував свої вірші на сторінках обласної газети “Радянська Волинь”. Це були твори, сповненні тривоги за долю людини, за чистоту її почуттів. Його тривога людська, земна. Вона сурмить не з розпачу, а про те “як літає радість і повзе печаль”, про дивосвіт волинської природи. Ніжністю і юністю віяло від його ліричних рядків:

*Пелюстки ті ніжні
Я весь час беріг серед вихрів сніжних
І важких доріг.*

У 1956 році вийшла збірка творів місцевих авторів “На оновленій Волині”. Її підготували до друку обласне літературне об’єднання і будинок народної творчості. В цій збірці представлення творчість Михайла Шкурата. Ось рядки його вірша “Юність”:

*Я тебе усюди упізнаю,
По яких шляхах ти б не ходила.
Ти ж така і в праці як в бою.
Юність наша, юність легкокрила!*

У цій же збірці опубліковано невеличку гумореску нашого земляка “Діляга”, яка розвінчує кабінетних керівників що, поринувши “у ворохи паперів”, відірвалися від людей, від життя. І тільки тоді, коли пролунав дзвінок з обкому, цей керівник “з докором очі коле”:

– Що в мене тут, курорти вам?

Ану, мерщій у поле!

На мою думку, цей твір і сьогодні не втратив своє актуальності. В альманасі “Волинь” (1957 році) видруковані поезії “Знайдене щастя”, “Пам’яті каменяра”, “Волинь” М. Шкурата:

*Волинь! Волинь! На латаній землі
Сини твої віками надривались.
Тут кожна грудка черстої ріллі
Бідняцьким потом щедро поливались.*

Згадуючи тяжкий шлях волинян у минулому, молодий поет із захопленням пише про ті величезні зміни, які сталися на Волині за часів Радянської влади, братньому російському народові зі відчутну братерську допомогу:

*Хвала тобі, російський рідний брате,
Що на Волині сонце засвітив...*

— Ми повинні писати так, щоб наші вірші розуміли люди, — говорив Михайло Шкурат початкуючим авторам на черговому засіданні обласного літоб'єднання. — Інакше писати не варто.

Він мав моральне право так сказати. Поезії Шкурата я зустрічав у зошитах юнаків і дівчат, куди вони записували улюблені твори. Його вірші декламували на сцені, їх читали батькам і коханим.

То були вірші про жорстоку війну і по ніжність волинської природи, яку він палко любив своїм добрим серцем, про чистоту юнацького кохання. У його житті трапився такий випадок. Молоді будівельники котрі пообідали, ламали віття на деревах ним вимощували місце для відпочинку. На ту розправу з деревами нагодився комсомольський працівник Михайло шкурат. На обличчі його відбився біль і жаль.

- Хлопці, а вам не боляче?

Йому боліли рани людські і навіть рани дерев. Він, як і його поезія, насичені любов'ю до землі свої. Тільки людина високої душевної напруги у дні розлуки з Батьківщиною могла написати:

*Прощай, берізка кароока, —
Я повернусь до тебе знов,
Війна кривава і жорстока
Не в силі знищити любов.*

Довгий час Михайло Шкурат працював у апараті Волинського обкому партії. І продовжувати писати хоч на суд читачів останні свої твори не виносив. Він був комуністом того ґатунку, котрому була справа до всього, котрий уболював за долю людей. Він ішов з життя без забрала, з оголеним нервом, відчуваючи серцем напругу сьогодення.

О. Пилипчук

ОЛЕКСАНДР КОШИЦЬ В 296-й ШКОЛІ КИЄВА

Олександр Кошиць... Його хормейстерська і композиторська слава обійшла десятки країн світу. І вертається на Україну, до Києва де він диригував студентським хором.

Звучать його ім'я і твори в 296 –й київській школі, де відкрито кімнату-музей О.А. Кошиця, і в Богуславі, де в педагогічному училищі чарує майбутніх учителів і мешканців містечка над Россю хорова капела імені Олександра Кошиця.

Цей день став для учнів 296 спеціалізованої школи Харківського району в місті Києві великим святом. В день 125-річного ювілею геніального диригента і композитора, стенографа і педагога, громадсько-музичного діяча України відбулося урочисте відкриття музею Олександра Антоновича Кошиця.

В радянські часи ім'я О. Кошиця замовчувалось, його незаслужено забули і викреслили з рядів митців України. Музику і пречудові пісні в обробці О. Кошиця співали, але ім'я композитора заборонялось згадувати, бо бачте, він “зрадник-націоналіст, співав світовим буржуям, не повернувся на Батьківщину”, але ж його не пустили, не дали з Москви дозволу на повернення, як він цього хотів.

Виїхав він з Республіканської української хоровою капелюю за дорученням Директорії і уряду УНР в березні 1919 року з метою проголосити світові, що є така країна – Україна, що є талановитий український народ, а не “малороси”, який має самобутню культуру, пісню. І свою місію українська капела, співаючи по всіх країнах Європи, Північної і Південної Америки виконала з великим тріумфом.

Учні школи тісно спілкувалися з родиною композитора – онукою Наталією Павлівною Веселовською – Кошиць, яка мешкає у місті Боярці Г.М. Парай – Кошицем, правнучкою Вікторією Литвиненко.

В урочистому концерті з нагоди відкриття музею взяли участь хорові колективи України.

Музей відкрито. В ньому дітей оточує прекрасна атмосфера ширості, краси, культури.

А їх душі духовно збагачуються.

ЧИ БУЛА КУЛИКОВСЬКА БИТВА ?

Розгромивши восени 1380 року темника Мамаю та стративши його 28 листопада в місті Кафа, хан Тохтамиш повністю заволодів владою у Золотій Орді.

Велика Радянська енциклопедія (третє видання) фіксує цей факт таким чином: “Тохтамыш в 1380 разгромил войско Мамаю на р. Калке”... [2, том 9, с. 591].

А професор М.Г. Сафаргалієв уточнює: “Новому хану Тохтамышу, пришедшему на смену Мамаю, удалось объединить под своей властью Синюю Орду, Хорезм, Астраханский удел Хаджи – Черкеса, орду Мамаю и восстановить единство Джучиева улуса” [14, с. 137].

Але слід зазначити, що хоча Тохтамиш був Чингісидом, та він не належав до роду Батия. Отож із самого початку його правління порушувалась Яса Чингісхана, яка заповідала центральну владу Джучі-улусу та Золотої Орди родів Бату-хана.

Хан Тохтамиш походив із роду тринадцятого брата хана Батия-Тука-Тимура. Це рід того хана, якому знаменитий Менгу-Тимур передав землі Криму, та переселив на них більшість населення його родів. Але частина тих родів і нащадків Тука-Тимура залишилися мешкати на своїх старих землях. Серед них і рід хана Тохтамиша.

Після перемоги 1380 року, хан Тохтамиш переселив залишки своїх родів із району сучасного Мангішлаку на терени Криму, де завжди мав підтримку. Ось, як про те повідомляє казахський історик К.К. Данієров: “После победы в 1380 году Тохтамыш-хан заселил Крым своими родами... Это роды Шырын Барын, Аргын, Кыпшак”... [28, с. 187].

Тепер поговоримо про так звану Куликовську битву, якої, звичайно не було. Це вигадка московської історіографії, часів Петра I та Катерини II.

Той же казахський історик К.К. Данієров пише: “В книге Утемиша Хаджи “Чингис-наме” также не упоминается Куликовская битва, а сообщается о победе Тохтамыш-хана над Мамаем и его убийстве.

О Куликовской битве сообщают только российские историки. Сообщения очевидцев тех событий, арабских историков, послов и Утемиша Хаджи, не являющихся заинтересованной стороной стали доказательством, что Куликовской битвы не было” [28, с. 160].

Отож: Куликовська битва

Одним із визначних міфів російської історичної науки є вигадка про так звану Куликовську битву. Та Куликовська брехня вже три сотні років поспіль нав'язується москoviтами всьому світу і повністю підпорядкована москов-

ській шовіністичній ідеології. Пропоную поглянути на події далекої минувшини з точки зору незаангажованої людини.

Московія XIV ст. була невід'ємною складовою Золотої Орди, в якій із 1360 до 1380 року точилася жорстока боротьба за владу. Впродовж двадцяти років великими ханами ставали 25 прямих та побічних нащадків Чингісхана. В цій жорстокій конкурентній боротьбі особливо авторитетним та впливовим був темник Мамай, досить наближена до влади людина, оскільки одружився із сестрою великого хана Бердібека (правив Ордою з 1357 по 1359 рік). Перебравши до рук багато важелів ханської влади, Мамай особисто знімав та призначав великих ханів.

Але, що цікаво, смута ніяк не впливала на приналежність Московії до Золотоординської імперії. Л. Гумільов писав: “Любопытно, что русские (московські. – В.Б.) князья, даже во время “замятни” (смути 1360-1380 років. – В.Б.), когда ханы менялись чуть ли не каждый год, продолжали возить “выход” (дань) в Орду – то есть такой взнос, на который Орда содержала своё войско, помогавшее (Московії. – В.Б.) в войнах совсеми врагами Великого княжества Владимирского”.

Ось такою була “незалежність Московії” від золотоординської влади напередодні “Куликовської битви”.

Чому ж тоді московський князь Дмитрій у 1380 році виступив проти Мамаю? Аналізуємо винятково російські історичні джерела.

На це запитання в історичній науці є чітка відповідь, яку московити свідомо приховують. А українські історики, на кшталт академіка П. Толочка, їм у цій справі улесливо допомагають.

“Пожалуй, еще больший миф создан вокруг Дмитрия Донского – тоже героя и предводителя русской (московської. – В.Б.) рати во время Куликовской битвы, с которой напрямую связывается освобождение Руси (Московії. – В.Б.) от татаро-монгольского ига. Конечно же, у Дмитрия Донского даже в мыслях ничего не было похожего. Это все позднейшие “приписки”. Дмитрий Донской пошел “воевать” Мамаю. А кто такой был Мамай? Он – предводитель одной из военных противоборствующих группировок в Орде. Мамай не был из рода Чингисхана и потому считался узурпатором власти. Дмитрий Донской двинул против него свои дружины как против преступника, незаконно захватившего власть. Когда князь разбил Мамаю, Тамерлан и другие ордынские предводители поздравили его с победой над “общим врагом” (Ю. Афанасьев, “Пора перестать верить историческим мифам”, 1997 г.)

В цьому і крилася одна із першопричин виступу Дмитрія Московського проти темника Мамаю. Він захищав цілісність Золотої Орди та свої особисті

інтереси, належачи до прямих нащадків ще одного міфічного героя Російської імперії – так званого Олександра Невського.

Після захоплення на початку 1238 року країни Моксель (Ростово-Суздальської землі) хан Батий призначив великим Володимирським князем батька Олександра – Ярослава Всеволодовича, який згідно із законами Яси Чингізхана, міг отримати ярлик на велике князівство тільки за умови передавання свого старшого сина-спадкоємця заручником до Батия. Так Ярослав і вчинив 1238 року, передавши сім'ї хана свого старшого сина Олександра (Невського). Отож Олександр виховувався при сім'ї хана Батия аж до свого призначення на посаду великого Володимирського князя у 1252 році. Він не був призначений великим князем у 1246 році після смерті батька, бо на той час сидів у заручниках. Все це – згідно московських джерел.

У 1238-1242 рр. Олександр побратався із сином Батия – Сартаком. Стати побратимами, за тюркськими звичаями, можна було тільки у дитячому та юнацькому віці (до 16 років). Отож на ті часи обом було менше 16 років. Ось, як про те братання розповів професор Л. Гумільов: “У древних монголів бытовал трогательный обычай братания. Мальчики или юноши обменивались подарками (і не тільки: різали собі руки, зливали кров у спільну посудину, змішували її з кумисом, після чого пили напій по черзі, промовляючи слова взаємної клятви. – В.Б.), становились андами – названими братами. Побратимство считалось выше кровного родства: анды – как одна душа: никогда не оставляя, спасают друг друга в смертельной опасности. Этот обычай использовал Александр Невский. Побратавшись с сыном Батия Сартаком, он стал как бы родственником хана...”

Ось так Олександр Невський отримав привілеї для себе та свого роду. Про братання Олександра із Сартаком було відомо всім у Золотій Орді. Тепер маємо зрозуміти, чому Дмитрій Донський виступив проти узурпації влади Мамаєм. Бо темник Мамай та його хани-призначенці не раз забирали у нього ярлик на посаду великого князя та передавали той ярлик чи то суздальському, чи то тверському князю. Тож була причина для невдоволення.

60-70 роки XIV ст. були періодом піднесення Великого князівства Литовського, Руського і Жимойтського, що згодом стало називатися Великим князівством Литовським та Руським. Складовою тієї держави з 1320 року стали Чернігівське та Галицько-Волинське князівства. Хоча Москва цю тезу завжди заперечувала. І зрозуміло, бо Москва на той час у складі Золотої Орди ще не отримала навіть статусу великого князівства.

Георгій Кониський в “Історії Русів” пише: “Тедемін Князь року 1320-го, прийшовши в межі Малоросійські з війнством своїм Литовським, з'єднаним з Руським (не плутати з Московським, бо у ті часи Московія ще не посягала

на слово Русь. – В.Б.), що перебувало під орудою воєвод Руських Пренцеслава, Світольда і Блуда та половників Громвола, Турнила, Перунада, Ладима й інших, вигнали з Малоросії татар, перемігши їх у трьох битвах і в останній, головній, над річною Ірпінь, де убито Тимура і Дивлата, князів татарських, принців ханських. По тих перемогах поновив Гедемін правління Руське під начальством обраних від народу осіб, а над ними поставив намісником своїм з руської породи князя Ольшанського”.

Більша частина Русі-України була звільнена від поневолення уже в першій чверті XIV ст.

А ось що пише історик А. Лизлов у “Скифской истории”. “Лета от Христа 1333 Литовський Князь Ольгерд, собрав многое воинство, йде на поганих. И от того времени все поля яже от Путивля к Киеву и до устья Дону, на другую сторону Днепра даже от Ачакова от татар освободишася. И прогнаша их к реке Волге, иных к Кафе, и ко Азову, и в Крым за саму Перекоп”.

А. Лизлов у своїй книзі не тільки чітко зафіксував рік звільнення Русі-України від татарського поневолення, але й стверджував, що Московія перебувала у складі Орди 269 років (із 1237 по 1506-й). І не тільки платила данину Орді, а була активною складовою Великої Орди. Ці свідчення у Московії завжди заперечувались або замовчувались. Були й спростування на кшталт: наші (російські) літописи цього не зафіксували.

Історик М. Карамзін в “Истории государства Российского” наводить три випадки, коли князь Ольгерд підходив зі своїми військами до Москви та чому, не захопивши її, повертався назад.

М. Карамзін не спростовує іншого факту захоплення Москви, та заявляє, що, мовляв, наші літописи подібного не зафіксували.

“Ольгерд немедленно выступил с войсками в середине Великого поста и вел с собою Послов Дмитриевых до Можайска: там отпустили их и, дав им зеженный фитиль, сказал: “Отвезите его вашему князю. Ему не нужно искать меня в Вильне, я буду в Москве с красным яйцом прежде, нежели этот фитиль угаснет. Истинный воин не любит откладывать, вздумал и сделал”. Послы спешили уведомить Дмитрия о предстоящей опасности, и нашли его в день Пасхи идущего к Заутреней, а восходящее солнце озарило на Поклонной горе стан Литовский. Изумленный Великий Князь (московский – В.Б.) требовал мира. Ольгерд благоразумно согласился на оный, взяв много серебра и все их владения до реки Угры. Он вошел с боярами Литовскими в Кремль, ударил копьём в стену на память Москве и вручил красное яйцо Дмитрию”.

Димитрій Донський “требовал мира”. Отаке словоблуддя є основою московської історичної науки. Ганьба завжди прикривалася бундючними словами.

Напередодні так званої Куликовської битви (у 1373 році) Ольгерд погодився підписати з Дмитрієм “вічний мир”. Ось кілька слів із того договору: “Когда люди Московские, посланные в Орду жаловаться на Князя Тверского, успеют в своем деле, то Дмитрий поступит как угодно Богу и Царю (хану Золотої Орди. – В.Б.), чего Ольгерд не должен ставить ему в вину”.

Хан Золотої Орди у 1373 році, напередодні так званої Куликовської битви, був для Дмитрія Донського і царем, і намісником Бога на землі. Цю істину особисто підкреслив Дмитрій Московський. І то незаперечний факт!

Тепер маємо зрозуміти, чому князь Дмитрій виступив проти узурпатора влади в Золотій Орді – Мамає. Він боровся за відновлення “Божої Ханської влади” в імперії та за свої особисті привілеї при тій владі. Він і думки не мав про міфічне політичне визволення Московії. То все вигадки пізніших московських владоможців.

На боці Московського князя Дмитрія проти Мамає не виступили незалежні від Москви князі: ні з великого Рязанського князівства, ні з Тверського, ні з Новгородського чи Пскова.

А далі пропонуємо перейти до подій, що супроводили “Куликовську битву”, та до самої битви. Спочатку щодо кількості війська з обох сторін. Наводяться витяги з історичних джерел – то цілком доступні відомості. Спочатку московити стверджували, що кожна зі сторін налічувала по сто п’ятдесят тисяч вояків. Більшовицькі історики дещо поступилися, мовляв, війська було по сто тисяч. (Дивіться БСЗ, том 13, стр. 587.) А от сучасні російські історики уже погоджуються на 50-60 тисяч людей у кожній зі сторін. Послухайте професорів – упорядників книги “Скифская история”, що вийшла друком у Москві 1990 року: “Со стороны Мамає в битве на Куликовом поле 8 сентября 1380 г. участвовало 50-60 тыс. воинов – татар, различных народностей Поволжья и Кавказа, генуэзцев”.

А ось, що писав М. Карамзін: “Полки с распущенными знаменами шли из Кремля в ворота Флоровские, Никольские и Константино-Еленинские, будучи провождаемые духовенством с крестами и чудотворными иконами. В Коломне соединились с Димитрием верные ему сыновья Ольгердовы; Андрей и Дмитрий, предводительствуя сильною дружиною Полоцкою и Брянскою”.

Ото і все військо. Якщо уявити, що в Московському Кремлі було набито людей, коней та підвід як оселедців у бочці, то й тоді війська було не більше 10 тисяч. Інше військо до Дмитрія не приєднувалося. А військо литовсько-українських князів Андрія Полоцького та Дмитрія Брянського, за московською версією, не мало й 10 тисяч вояків. Бо тоді йтиметься не про московську, а про литовську перемогу над Мамаєм.

Всі історичні джерела погоджуються, що так звана Куликовська битва тривала не більше трьох годин. Далі військо Мамая почало розбігатися. Скажіть, як можна перемогти 150-тисячне військо, закуте в кольчуги та шоломи зі щитами на невеликому обмеженому полі за три години? Відповіді на це запитання російські науковці дати не можуть. Бо навіть у російській історії є інший приклад – Бородинська битва. Тож Московія в описі Бородинської битви брехати не могла, адже існували ще й французькі джерела.

Ось деякі факти Бородинського бою: “Русская армия в Бородинском сражении имела 132 тысячи человек и 624 орудия; французская армия – 135 тысяч человек и 587 орудий. Сражение началось около 5 часов 30 минут утра 26 августа. С наступлением темноты Наполеон отвел войска на исходные позиции”.

Отож битва значно менших військових сил з обох сторін, якщо вірити “Куликовській брехні”, тривала цілий день і не виявила переможця. І це при тому, що в бою використовували артилерію. Між іншим, у Бородинському бою, втрати французів становили 30 тисяч людей (за французькими джерелами), а росіян – 44 тисячі чоловік (за російськими джерелами). Як бачите, втрати кожної зі сторін не перевищували 30% усієї військової сили. Тож висновки напрошуються самі.

Такі незаперечні історичні паралелі.

А тепер перейдімо до огляду самої “Куликовської битви”. Цікавим є той факт, що так званий “полководець Дмитрій Донський” особисто не керував битвою. Перед самою битвою він переодягся простим воїном і заховався серед людей, а свої княжі регалії та знамена передав литовському боярину Бренку, який і виступав під Московським княжим прапором і згодом загинув. Дмитрій же Московський ще на початку битви був оглушений ударом по голові й увесь бій пролежав “у срубленного дерева”, де його й знайшли. Ось такий феноменальний “полководець”.

Сама ж битва тривала майже три години. Ось як її описує М. Карамзін: “Войско тронулось, и в шестом часу дня увидело неприятеля среди поля Куликова. Началась битва. Настал девятый час дня, сей Дмитрий (Боброк-Волинский. – В.Б.) с величайшим вниманием примечая все движения обеих ратей, вдруг извлек меч и сказал: “Теперь наше время”. Тогда засадный полквыступил из дубравы, скрывавший его от глаз неприятеля, и быстро устремился на монголов. Сей внезапный удар решил судьбу битвы, враги изумленные, рассеянные не могли противиться новому строю войска свежего, бодрого, и Мамай, с высокого кургана смотря на кровопролитие, увидел общее бегство своих и бежал вслед за другими”.

На цьому битва й закінчилась. Дещо інакше подають хід битви сучас-

ні російські історики. Зокрема професор А.Юрганов: “Между половиной десятого и половиной одиннадцатого утра показалась монгольская конница. Первый удар ее принял на себя сторожевой полк. Через два часа битвы обнаружился перевес сил в пользу ордынцев. И тут решающую роль в победе сыграл засадный полк, как и было задумано, напал неожиданно и поверг монгольские войска в бегство”.

Отак проходила “доленосна Куликовська битва”, яку так нещадно оббрехала московська історія. Виявляється, і татаро-монголи були настільки нетямущими, що зразу кинули в бій “150-тисячне військо”, хоча раніше ніколи так не чинили; і московські князі були настільки меткі та хитрі, що зуміли приховати “в дубраве” понад 20-30 тисяч воїнів та коней (бо менша кількість війська не змогла б внести перелом у битву); і московський князь Дмитрій, провалявшись кілька годин “у срубленного дерева”, став “великим полководцем” та національним героєм.

Дуже вже хотілося слави та величі. Але навіть на цьому московська брехня не припинилася. Всупереч здоровому глузду вони ще вигадали тезу, що великий литовсько-руський князь Ягайло теж ішов зі своїм військом на допомогу Мамаю. Мовляв, “уже был за сорок верст от поля битвы” та так перелякався московитів, що тікав на край світу. І це при тому, що два рідних брати Ягайла – Андрій Полоцький та Дмитрій Брянський – зі своїми дружинами витримали головний удар Мамаєвого війська, а литовсько-український полководець Боброк-Волинський особисто очолював та вів у бій “засадний полк”. Ці полководці (між іншим, не фальшиві): Андрій Полоцький, Дмитрій Брянський та Боброк-Волинський разом із Великим князем Вітовтом у 1399 році брали участь у знаменитій битві з татаро-монголами на річці Ворсклі, де всі троє й загинули, захищаючи свою рідну Русь-Україну. Але про подібні факти московити воліють не згадувати.

Хочу нагадати, що у знаменитій книзі А. Лизлова “Скифская история” автор теж згадує про Куликовську битву, але жодним словом – про союз Мамаю з Ягайлом. Московська брехня про цей союз з’явилася тільки у XVIII столітті. Тож А. Лизлов у 1692 році про ці вигадки ще не знав.

Що ж відбувалося після “Куликовської битви”? Московити завжди замовчували наслідки “великої перемоги”.

Знаменитий темник Мамай після поразки був страчений. З допомогою великого Тамерлана впродовж одного року в Орді було наведено лад. До влади прийшов нащадок Чингісхана – Тохтамиш. У наведенні порядку в Золотій Орді в 1380 році брала участь і дружина Московського князя Дмитрія так званого Донського. А от у 1382 році Дмитрій дещо затримався з відрядженням своєї дружини до столиці Орди. Тож хан Тохтамиш одразу

ж вирішив покарати свого московського васала, аби всі побачили, що часи розбрату минули, а воля великого хана незаперечна.

Послухаємо М. Карамзіна: “Вдруг услышали в Москве, что Тохтамыш идет и Великий Князь, потеряв бодрость духа, вздумал, что лучше обороняться в крепостях, нежели искать гибели в поле. Он удалился в Косторму с супругою и детьми, желая собрать там более войска”.

Слід розуміти, що М. Карамзін не міг привселюдно ганьбити московського князя за боягузтво. Тож відправив Дмитрія шукати військо в костромських лісах.

Цікаво, що оборону Москви у 1382 році очолив онук литовсько-руського князя Ольгерда – Остей. Послухаємо ще раз М. Карамзіна: “... Явился достойный, юный князь Литовский именем Остей, внук Ольгердов. Умом своим великодушием, столь сильно действующим в опасности, он восстановил порядок (після втечі Дмитрія Донського до лісу. – В.Б.), успокоил сердца, ободрил слабых...”.

Маємо надзвичайну ситуацію – після договору 1373 року московити виступали проти Золотої Орди виключно під натиском Литовсько-Руського князівства: так було в 1378 році на річці Вожі, де брав участь Андрій Полоцький зі своєю дружиною; так було й на Куликовому полі з трьома литовсько-руськими полководцями (не плутайте їх із московитами); так сталося й 1382 року при обороні Москви.

Цьому явищу в московській історії немає пояснення. Воно потребує додаткового аналізу.

Хан Тохтамиш у 1382 році повністю знищив Москву і всю Московію. Доценту! Загинув і князь Остей зі своєю дружиною, захищаючи Москву. Ось що про те страхіття розповів М. Карамзін: “Какими словами, – говорят летописцы, – изобразим тогдашний вид Москвы? В один день погибла ее красота, остались только дым, пепел, земля окровавленная, трупы и пустые, обгорелые церкви. Ужасное безмолвие смерти прерывалось одним глухим стоном некоторых страдальцев, иссеченных саблями татар, но еще не лишенных жизни и чувства. Войско Тохтамышево рассыпалось по всему Великому Княжению. Владимир, Звенигород, Юрьев, Можайск, Дмитров имели участь Москвы”.

Ця жахлива участь спіткала тільки володіння Дмитрія. Тохтамиш не чіпав інші Великі князівства. За дуже обережними підрахунками, Московія втратила не менше 150 тисяч людей – загиблих, спалених живцем, втоплених у річках, забраних до ординського рабства.

Коли подібне лихо спіткало Київ, московські історики стверджували, що місто переставало існувати, занепавши на сотні років. То на скільки років

припинила існування Москва й Московія після 1382 року? І на це запитання немає відповіді...

Як тільки хан Тохтамиш відійшов, одразу ж на тому попелищі з'явився Дмитрій так званий Донський. Але без війська. З'ясувалось, що того війська в костромському лісі й не було. І як діяв Дмитрій далі? А просто, поклав на воза данину-відкуп та й поїхав до столиці Золотої Орди каятися і просити новий ярлик на князювання. Затим отримав прощення разом із новим ярликом.

Ось таким було “визволення” після “Куликовської битви”, яка приховує ще одну дуже цікаву таємницю, замовчувану московитами. Саме в ті роки (1379-1381) московський князь Дмитрій був відлучений від православної церкви і проклятий – підданий анафемі митрополитом Кіпріаном, призначеним на митрополічу кафедру Константинопольським Патріархом, коли той прибув до Москви. А це покарання є найстрашнішим у Православній церкві.

Тому московська церква цілих 600 років, попри велику брехню про “Куликовську битву” та про “особливі заслуги” Дмитрія перед Московією, не наважувалися його канонізувати. Тільки за більшовицьких часів, 1988 року, коли все було дозволено, Дмитрія так званого Донського канонізували, оголосивши святим Російської Православної церкви. Настав час замислитися: навіщо Москва пропагує подібну брехню? Як бачимо, московські вигадки про так звану Куликовську битву спростовуються самими ж російськими істориками.

Матеріал про Куликовську битву був написаний автором у 2002 році, і тому залишився незмінним, аби не руйнувати каркас авторського погляду на подію. Та минав час, автор продовжував працювати з російськими та українськими джерелами, спілкуватися з небайдужими людьми. І чим далі досліджувалась Куликовська битва автором, тим більше спростовувались абсолютно всі її основоположні деталі.

Пропонується приглянутися до них пильніше.

Перше. В російській так званій історичній науці в 1380 році йдеться мова про дві битви темника Мамає: так звану – Куликовську (8 вересня) та битву з ханом Тохтамишем. Пропонується встановити їхню послідовність, знаючи, що Мамай був страчений 28 листопада 1380 року за достовірними генуезькими джерелами (збереглися договори де ця подія зафіксована). Цілком очевидно, якби обидві битви мали місце в історичній реальності, то спочатку мала б відбутися Куликовська, а вже пізніше – битва Мамає з Тохтамишем. Так як відомо, що Тохтамиш після розгрому війська Мамає, переслідував його поки не стратив 28 листопада 1380 року.

Отож, після поразки Мамає від хана Тохтамиша ніякої Куликовської битви бути не могло.

Друге. Історичний проміжок часу від Куликовської битви, що відбулася за московськими джерелами 8 вересня 1380 року, до страти Мамає в місті Кафа (сучасне місто Феодосія, Крим) становить 80 (вісімдесят) діб.

Третє. В цей історичний проміжок часу мали відбутися такі достовірно відомі події:

1. Втеча Мамає з Куликового поля до Криму (біля 1200-1300 км).
2. Збір нового війська в Криму.
3. Рух війська Мамає назустріч війську Тохтамиша (біля 500-700 км за різними джерелами).
4. Розгром Тохтамишем Мамає.
5. Рух війська Тохтамиша до Кафи (біля 500-700 км за різними джерелами). В цей час відбувається втеча Мамає до міста Кафи.
6. Облога ханом Тохтамишем м. Кафи, штурм міста і переговори.

На всі Події російська історія відвела 80 діб, а за звичайними підрахунками, якщо не робити московитам винятків, треба затратити 4 місяці (120 діб). Щонайменше!

Світовій історії XIII-XV століть невідомо, щоби полководець, програвши одну битву, впродовж вісімдесяти діб зібрав нове військо і провів нову битву такого масштабу (армія більша 100 тисяч).

Крім того, маймо на увазі, що тюркські роди, які мешкали на теренах Криму (ширини, барини, аргини та кіпчаки) були вороже налаштовані до Мамає та його роду (мангитів). Тож, створити нове військо не могли.

А до цього додайте: темнику Мамаю у 1380 року було біля п'яти десяти років. На ті часи – дуже поважний вік...

Сучасні російські професори та історики, звичайно, розуміють весь ма-разм розповіді про Куликовську битву, який базується на двох сфальсифікованих у катерининські часи так званих першоджерелах: “Задонщина” и “Сказании о мамаевом побоище”, тому в останні роки почали “виправляти помилки” своїх попередників.

М.М. Карамзін на початку XIX століття писав: “На пространстве десяти верст лилась кровь Христиан и неверных. Ряды смешались, инде Россияне теснили Моголов, инде Моголы Россиян, с обеих сторон храбрые падали на месте”. – І далі: – “Димитрий, объехал поле Куликово, где легло множество Россиян, но четверо более неприятелей, так что по сказанию некоторых историков, число всех убитых простиралось до двухсот тысяч”. [18, том 5, с. 41-42].

Таких пісень про Куликовську битву співали московити у XIX столітті.

А ось що заявив “сотрудник Государственного Исторического музея Михаил Гоняний” в 1995 році: “Протяженность места боевых столкновений – два километра при максимальной ширине восьмьсот метров”.

І це не тому, що так хоче начальник Верхньо-Донської експедиції Державного Історичного музею Михайло Гоняний, а тому, що “Участок Куликова поля, на котором происходила битва, ограничен, с одной стороны, реками Доном, Непрядвой и Смолкой, а с другой – оврагами и балками, которые, по мнению палеографов, существовали уже в конце XIV века”.

Теж саме історичне джерело уточнює ще кілька деталей:

“По мнению археологов, число участников битвы в общественном сознании сильно преувеличено”. В советское время думали, что это было народное ополчение, – говорит Двуреченский. – Сейчас мы считаем, что сражались профессионалы – от пяти до десяти тысяч с той и с другой стороны, конники. В московском войске были в основном князьи служилые люди, и городовые полки”.

Від цих “уточнюючих слів” члена Верхньо-Донської експедиції Державного Історичного музею, всі “творці” вигаданої Куликовської битви від Петра I та Катерини II до Йосифа Сталіна і лауреата О.І. Солженіцина повернулись у своїх гробах.

Та на цьому “уточнення” Куликовської битви не закінчилося. Ось найцікавіше від російського історика Миколи Гоняного про хід самої так званої битви: “Пятнадцать минут – вот нормальная продолжительность схватки. Скорее всего было именно так – слетались сто на сто или пятьдесят на пятьдесят всадников, рубились, кто-то падал, и разъезжались, на смену им выезжали другие”.

Надзвичайно цікаву трактовку так званої Куликовської битви озвучив науковий співробітник російського Державного Історичного музею Михайло Гоняний. І його можна зрозуміти – він хоча б у такий спосіб намагається зберегти у російській міфології згадку про Куликовську битву. Бо зрозуміло, що спростувати, чи дослідити “таку Куликовську битву” абсолютно неможливо.

Після того як п’ять-шість разів з’їдуться супротивні сторони, поле завширшки 800 метрів перекриють загиблі люди і коні. На цьому “битва” закінчиться.

Як після цього хтось посміє заявити, що московити не перемогли в “такій Куликовській битві”? Чи заперечити її?

Та виникає питання: чи була то битва? Далеко наперед заглядає московський фахівець Михайло Гоняний. Залишається лише додати: археологи Російської імперії уже 200 років розкопують Куликове поле, та як заявив один порядний російський професор – “ламаного списа на ньому не знайшли”.

А куди поділися “200 тисяч убитых”, за М.М. Карамзіним, чи, хоча б “одна тисяча”, за Михайлом Гоняним, у російській науці ніхто відповісти не зумів.

Що ж, насправді, відбулося у 1380 році в Золотій Орді та в Московському улусі Орди? Якщо прискіпливіше вчитатись в уже оприлюднені Москвою документи, то можна знайти відповідь і на це запитання.

Після довгих міжусобиць у боротьбі за верховну владу, лад у державі навів хан Тохтамиш.

Якщо вивчати Золоту Орду впродовж 1360-1380 років за російськими джерелами, то виникає думка, що в державі панував цілковитий хаос і Московія, що хотіла, те й робила.

Слід зазначити, що московська історіографія уже на протязі 300-т років подає золотоординський період Московії, як період насилля, гніту та постійну боротьбу московських князів за самостійність, жорстоку, повсякденну боротьбу.

Усі ці московські байки-вигадки не мають нічого спільного з істиною. В Золотій Орді діяли закони Яси Чингісхана, населення несло постійну військову повинність та сплачувало податки до загальнодержавної казни, а навколишні сусіди, як і раніше, сприймали державу, з якою краще жити мирно, ніж ворогувати. Дуже влучно з цього приводу сказав професор Л.М. Гумільов, спростовуючи московську брехню: “Но любопытно, что русские (московські. – В.Б.) князья, даже во время “замятия” (смути 1360-1380 років. – В.Б.), когда ханы менялись чуть ли не каждый год, продолжали возить “выход” (данину. – В.Б.) в Орду – то есть тот взнос, на который Орда со-держала свое войско, помогавшее (Московському улусу. – В.Б.) в войнах с немцами, литовцами и всема врагами Великого княжества Владимирского” [100, с. 15].

Отримавши владу над східними улусами Джучі-улусу в 1378-1379 роках за допомогою еміра Тимура (Тамерлана), “весной 1380 г. Тохтамыш, снаря-дил впоход, покорил царство Сарайское и область (или) Мамака (т.е. Ма-мая)” [14, с. 142].

Цю цитату професор М.Г. Сафаргалієв навів із другого тому академіка В.Г. Тизенгаузена “Зборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Из-влечения из персидских сочинений”, виданого в Москві 1941 року.

А арабський історик Ібн-Халдун у першому томі “Сборника” уточнив: “(Тохтамиш. – В.Б.) отправился в Сарай, тут находились правители Урус-хана, но он отнял его (улус) у них... Он завоевал (также) удел Хаджи-Черке-са в Астрахани, отобрал все, что было в руках узурпаторов, изгладил следы их и вступил в Крым против Мамаю, который бежал перед ним” [15, с. 391].

Другий арабський історик Ель-Аскалані та казахський історик Калібек Даніяров, які вивчали це питання, уточнили навіть місяць, коли Тохтамиш заволодів столицею Золотої Орди – Сараєм. “Эль-Аскалани сообщает, что Тохтамыс-хан пришел к власти в апреле 1380 года” [28, с. 163].

Із арабських та перських джерел відомо, що хан Тохтамиш заволодів Сараєм навесні. Тож немає великого значення чи то було у квітні, чи в травні. У будь-якому випадку темник Мамай втратив контроль над Золотою Ордою з весни 1380 року. Звичайно, Тохтамиш, зразу ж по захопленні влади, направив до всіх улусних ханів гінців з вимогою прибути до нього та принести присягу на вірність. Тільки після виконання цих умов, а були й інші, кожен із улусних володарів отримав від Тохтамиша ярлик на свої володіння.

І, звичайно, так званий Дмитрій Донський не став винятком із правил. Він теж присягнув на вірність Тохтамишу і на вимогу Великого хана привів свою тьму для походу на заколотника Мамаю. Не міг Мамай після втрати свого особистого улусу у Приволзьких степах, ні з того, ні з сього, піти походом на Московський улус, коли в його землі уже порядкував хан Тохтамиш.

А в російських літописних зводах навіть є вказівки на присутність Дмитрової Тьми (і не тільки її) у складі Тохтамишевого війська.

Послухаємо сучасного російського професора А.В. Пушкарьова за його працею “XV век. Ханы и катаклзми”: “То, что летописи пишут, что Дмитрий Иванович после сражения 8 дней “стоял на костях” под Черным флагом позволяет предположить, что в сражении принимал участие Тохтамыш” [42].

Саме у хана Тохтамиша був Чорний прапор. Татарський народний епос “Идегей” навіть зафіксував цей факт у віршах:

*“Хан-Сарай, исполненный благ,
Открывается поутру,
А над ним Черноцветный стяг
Развевается на ветру” [42].*

Цілком зрозуміло, що ніхто не виступає за звільнення з неволі, під прапором держави – поневолювача.

Отак розвіялась вигадка Московської держави про Куликовську битву, якої в дійсності не було.

Відбулася битва хана Тохтамиша з Мамаєм і удільний московський хан Дмитрій приймав у ній участь на стороні Великого хана Золотої Орди.

В. Белинский

“КОНСТИТУЦІЯ ОРЛИКА” АБО “БЕНДЕРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ”

Вона містила угоду гетьмана і старшини про взаємні обов’язки, визначала права та подальший устрій України. Договір мав діяти як правовий акт після повернення емігрантів на рідну землю. Отже його можна вважати конституційним актом, у якому обґрунтовувався державний лад України. Олександр Оглоблин розцінював його як колективний вияв української політичної думки, підсумок дискусій 1709– 1710 років між трьома українськими політичними силами – гетьманом, старшиною та запорожцями. Конституція задекларувала станovu виборну гетьманську монархію парламентського типу.

У її вступній частині стверджувалась ідея самостійної й незалежної України, подавались історія її відносин з Московською державою та перебіг визвольних змагань. Водночас заперечувалась можливість самодержавної влади чи спадковості гетьманства. Це ще раз підкреслювало, що документ є не тимчасовою угодою, а стосується всіх наступних гетьманів і має конституційний характер.

Статті договору передбачали цілу програму будівництва Української державності. Їй передусім – збереження православ’я як державної релігії та заборона інших сповідань, особливо іудейства; узаконення Константинопольським патріархом українського екзархату, самостійності й незалежності церкви в Україні. Передбачалося встановлення кордонів України по річці Случ, як за Хмельницького. Україна мала бути самостійною і незалежною, що забезпечувалося б протекторатом шведського короля та мирною угодою з Кримом, яку належало охороняти від порушення “свавільними людьми”. Планувалося укладення миру з царем при посередництві шведського короля, після чого мали бути повернуті всі полонені українці й відшкодовані завдані збитки.

Особливе місце в угоді відводилося Запорозжю. Була зафіксована вимога про обов’язкову руйнацію всіх московських фортець на землях запорожців. Мали бути повернуті й гарантовані права та вольності козацтва, а також місто Трахтемирів й збудовано там шпиталь для старих, хворих і скалічених запорожців. Січі передавалися всі рибні лови та млини по Дніпру від Перевалочної до Очакова і по річці Ворсклі в Полтавському полку. Передавалося – на вічні часи.

Україна мала підлягати владі гетьмана, але не самодержавній. Обмеження гетьманської влади зумовлювалося діяльністю попередників Орлика та прагненням старшини збільшити свою роль в управлінні державою. Ще

Конотопські етапі 1672 року обмежували владу гетьмана, але Самойлович їх не дотримувався, через що старшина постійно скаржилась на нього, і після його арешту в Коломацьких статтях Мазепи 11-м пунктом запроваджувалися гарантії проти єдноправства гетьмана. Цю ідею було розвинуто і детально викладено в угоді 1710 року. Згідно з останньою визначальну роль в управлінні мала відігравати Рада із генеральної старшини, полковників, по одному представнику від полку (з людей значних, “старанних, благорозумних і заслужених”) та посланців від Запорозжя. Рада повинна була збиратися тричі на рік – на Різдво, на Воскресіння Христове та Покрову, їй належало вирішувати всі найважливіші питання на загальне добро Вітчизни. Без її згоди не повинно було прийматися жодного рішення, їй же надавалося право контролю і критики діяльності гетьмана. Останній же без ради не міг нічого “приватною своєю владою ні зачинати, ні установляти і в skutok же приводити” (Skutok – наслідок, результат. – Сл. укр. мови. Т. IX, стор. 338). Термінові ж справи мали вирішуватися на малих радах гетьмана з генеральною старшиною, яка владна була винести гетьманові догану за неправильний вчинок, а той не повинен був ображатися чи мстити. На малих радах вирішувались би й дипломатичні справи та затверджувалась дипломатична пошта.

На місцях мали бути свої ради, які б управляли адміністративними одиницями разом із полковниками та контролювали їхні дії.

Суд належало чинити не гетьманові, який не мав права сам карати, а генеральному військовому судові (навіть справи про образу гетьмана).

Гетьман позбавлявся права розпоряджатися військовим скарбом. Йому, як і полковникам, визначалася певна частка прибутку. На чолі ж скарбниці стояв виборний генеральний підскарбій. Обиралися також полкові підскарбії (по два в полку), які збирали податки.

Гетьманові належало здійснювати загальний нагляд та контролювати діяльність адміністрації, не допускати зловживань, несправедливості.

Усі адміністративні посади мали бути виборними, а гетьман лише затверджував би обранців.

Пункти 11–16 містили конкретні постанови: про вольності козацьких вдів, сиріт, дружин; про генеральну ревізію маєтностей, затвердження володінь та повинностей; підтвердження прав і привілеїв Києва та інших міст; про обмеження зловживань підводними, харчовими та іншими повинностями; про оренди і стації (Стація – щорічний натуральний податок із селян. – Сл. укр. мови, Т. IX, стор. 672); про мита на ярмарках та свободу торгівлі.

Отже, в договорі проводилися важливі ідеї про українську державність та її конституційні принципи, визначалися державні кордони. Встановлюва-

лася колегіальна форма управління та виборність усієї адміністрації. Визначалися права, вольності та обов'язки гетьмана, старшини, війська, станів, міст. Було визнане право збереження на Запорозжі свого устрою і внутрішнього управління за умови політичного зв'язку з усією Україною та спільними керівними органами. Головним законодавчим та контролюючим органом визнавалася Генеральна Рада. Гетьманові надавалася виконавча влада.

Поряд із цими загальними визначальними пунктами у договорі були конкретні застереження та нормативи, які стосувалися приватних проблем поточного моменту. Ці пункти мали тимчасовий характер і повинні були регулювати життя в Україні тільки в перший час її самостійного існування, а потім втрачали своє значення. Це щось на зразок перехідних положень у нинішній Конституції.

Отже, як бачимо, Конституція Пилипа Орлика на 66 років випередила конституцію США й на 80 років – Французьку революцію. Це є переконливим доказом того, що український народ не відставав історично від американського і європейських народів, у відстоюванні своєї суверенності. Перша українська Конституція починалася з урочистої декларації, що “Україна обох боків Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування”. Вікопомним є і політичний меморіал Пилипа Орлика “Вивід прав України”, написаний ним для оборони національно-державних прав України перед європейськими урядами, де він, зокрема, зазначав: “Це факт установлений і правда загальновідома, що козацька нація і Україна були вільними... Козаки мають за собою право людське й природне, один із головних принципів якого є: народ завжди має право протестувати проти гніту і повернути уживання своїх стародавніх прав, коли матиме на це слушний час”. У такий спосіб Пилип Орлик як одностудець і продовжувач справи гетьмана Івана Мазепи втілює у правовому документі прагнення вирвати Україну з-під влади Москви.

“Вивід прав України” – не лише важливий дипломатичний документ, який підніс на міжнародну арену голос про українську справу. Це знаменна пам'ятка розвитку української державницької ідеї. Концепція суверенної, вільної, соборної України нагадувала таку ж основну ідею “Історії Русів”, і це є безперечним доказом органічного розвитку державницької політичної думки України, в якому “Дедукція” Пилипа Орлика посідає дуже важливе місце. Вона була третім значним документом після Конституції 1710 та Манифесту 1712 років, завдяки яким ім'я Пилипа Орлика вписалося в історію українського права та суспільно-політичної думки золотими літерами. Як і в історію України.

Костянтин Рихлівський

ХРОНІКА

- Віктор Жадько став лауреатом мистецької премії “Київ”, що проводила Київська державна адміністрація до дня Києва.
- У середні віки в Україні працювали письменники:

Ярослав Мудрий
Григорій
Теодосій Печерський
Лука Жидята
Нестор Літописець
Клим Смолятич
Сорапійон

Яків Мніх
Данило Поломник
Володимир Мономах
Никифор
Данило Заточник
Кирило Туровський

- Видано книгу “Науково-освітній потенціал України”, в якій вміщено інформацію про кращі навчальні наукові заклади та видання вчених України. В книгу ввійшли творчі біографії 21 академіка АН ВО України. Вручення дипломів почесним вченим України і книг відбулося в приміщенні Університету. Вручав дипломи президент АН ВО України, академік Дубина М.І.

- Є в Україні цілющі джерела:
 - Крехівська свята криниця при Крехівському василіанському монастирі св. Миколая (Яворівський район Львівської обл..)
 - Зозулина криниця (в лісі на межі чотирьох сіл – Бориничі – Илова – Ляшок і Борусова.
 - Криниця при Бориницької каплички (село Бориничі Бібрського повіту (нині Жидачівського району на Львівщині).
 - Джерело “Студенець” (поблизу села П’ятничан Стрийського району, в урочищі Дуброва)
 - Єтакікриниці (вселахВибранівці, Баківці, Лучанах, П’ятничанах, Чорному Островітаін) на Львівщині.

• Усі найкращі думки зароджуються в дискусії. “Тому ми завжди намагаємося

підживлювати нашу команду свіжими ідеями, – каже заступник голови профспілкової організації КНУ імені Тараса Шевченка по роботі зі студентами Вячеслав Шамрай. – Для цього часто організовуємо корисні так звані “зустрічі без краваток” із колегами з інших університетів. А цього разу запросили нас до Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Профспілкова організація цього університету має славу історію традиції, і що для нас також важливе, об’єднує в одній організації викладачів, співробітників та студентів і аспірантів, подібно до профспілкової організації нашого університету.

Під час візиту ми зустрілися з профспілковими лідерами та лідерами студентського самоврядування Дніпропетровського університету.

Відбувся круглий стіл, на якому обговорено низку студентських проблем, актуальних і для Дніпропетровська, і для Києва. Також між студентськими організаціями підписано договір про співпрацю, що буде новою хвилею тісної взаємодії профспілкових організацій наших університетів.

Антон Петров, экс-голова профбюро економічного факультету і член комісії громадського харчування в нашому університеті, після візиту до колег-дніпропетровців зробив висновки: “Безумовно, рівень нашого університету дуже високий. Але і в них є чого повчитися. Скажімо, в санаторії-профілакторії якісніше харчування, їдальня центрального корпусу компактна, але за рахунок двох поверхів там має змогу швидко пообідати багато студентів. Також проблему черг під час перерви там вирішили за допомогою автоматів з кавою та шоколадками. Що, наприклад, варто було б запровадити і в нас. А ще, я за кілька днів перед поїздкою до Дніпропетровська повернувся з Парижа, так от – Дніпропетровськ за атмосферу і настроєм мені сподобався більше за славетну французьку столицю”.

Справді, на гостинність дніпропетровські колеги не поскупилися. Крім офіційної зустрічі, для студентів-киян провели екскурсію містом, організували прогулянку по Дніпру. Просто створили чудовий настрій, який тільки зміцнив загальне враження від обміну досвідом, таплідної співпраці.

• Школярі з бездоганим знанням української мови отримають стипендію від Президента Віктора Януковича. Положення про президентські стипендії для учнів, які краще знають українську мову та літературу, президент затвердив 1 вересня. Тепер щороку 1 вересня будуть нагороджуватися переможці міжнародного літературного конкурсу імені Тараса Шевченка, який проводиться серед школярів. Щорічно 39 молодих людей – переможців конкурсу – отримуватимуть президентські стипендії.

• У Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова стало доброю традицією щороку визначати кращих студентів університету, які отримуватимуть стипендії фонду у кількох номінаціях. За звання кращих змагаються студенти усіх навчальних підрозділів університету претенденти на стипендію Фонду повинні мати вагомі досягнення у навчанні, науці, спорті, громадській діяльності та творчості, тому на першому етапі розгляд поданих кандидатур на отримання стипендії доручається студентському активу університету, який ретельно і відповідально вивчає подані характеристики кандидатів, рекомендуючи для подальшого розгляду по три кандидатури на кожну з номінацій.

Під час другого, заключного етапу, відбувається засідання комісії щодо визначення лауреатів стипендії Фонду. Обрати найбільш достойного з-поміж студентів-драгоманівців членам комісії з призначення стипендії Фонду досить складно, але все ж щороку визначаються найкращі з кращих!

• 30 вересня делегація АН ВО України зустрічалась з заступником голови Київської міської державної адміністрації з питань освіти і науки Новохатьком Л.М.

В бесіді йшла мова про зв'язки АН ВО України з міськими властями.

• 21 жовтня 2011 року відбулося засідання Президії АН ВО України. Розглянули питання прийому до Академії, проблеми дистанційних технологій навчання студентів та підготовки до звітних зборів АН ВО України.

• З 17 по 21 жовтня представники АН ВО України побували в Одесі. Провели виїздне засідання, ознайомили академіків Півдня України з планами роботи Академії, ознайомилися з роботою Наукового центру регіональних відділень Одеси, Миколаєва, Херсона, ознайомились також з

фондами бібліотеки рідкісної книги, Палеонтологічного музею, науковою роботою Державної консерваторії, Університету зв'язку, Інституту фізики та Національного Університету ім. І.І.Мечнікова.

- У вересневому та жовтневому номерах газети "Українське слово", яка виходить у Парижі (Франція) з 1933 року, були опубліковані статті нашого академіка Петра Масляка та Володимира Белинського, кандидатуру якого ми розглядаємо до вступу в Академію.

ФОРУМ РЕКТОРІВ ПЕДАГОГІЧНОГИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЄВРОПИ

15-17 вересня у Національному педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова відбудеться Перший в історії форум ректорів педагогічних університетів Європи "Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття".

Програмою Форуму передбачено проведення:

ІІІ Міжнародних Драгоманівських читань;

Урочистого засідання громадськості, присвяченого 170-річчю з дня народження Михайла Драгоманова зал Національної опери України імені Т. Шевченка де з доповіддю виступлять Володимир Литвин та Леонід Кравчук.

Наради ректорів педагогічних університетів Європи за темою "Підготовка нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття", де буде створений Консорціум європейських університетів та засновано науково-педагогічний журнал "Європейські педагогічні студії"

Учасникам буде презентовано книгу Віктора Андрущенка "Світанок Європи. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття".

Взяти участь у Форумі погодились 20 ректорів європейських навчальних закладів з 11 країн світу (Німеччина, Польща, Естонія, Чехія, Болгарія, Словаччина й ін.) та більше 50 очільників вітчизняних вишів, народні депутати України, державні діячі, представники громадськості Києва, науковці.

Михайло Драгоманов вірив в людську особистість, яка за власним бажанням все може виправити. У це вірять і професори та доценти НПУ,

які живуть заради студента. Вимогливі і з жартами, серйозні й усміхнені, але завжди відкриті до діалогу, полеміки, просто розмови. Наставники, бо готують Учителя, а його дефініція не любить слів “бакалавр” чи “магістр”. Тут найкраще визначення – Людина зі звичайними людськими почуттями – вірою, надією, любов’ю. Генетично такі педагоги успадкували драгоманівський дух, що варто б у нашому суспільстві давно визнати частиною національної ментальності.

Драгоманівці навчилися цей дух запалювати із жевріючої вуглини, даруючи йому нове життя. Чи ж не тому сьогодні Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова виходить на світову освітню арену як флагман педагогічної української науки, позиціонуючи себе продовжувачем свого вчителя, який долучився до розбудови вищої освіти в Європі. Чи ж не тому випускники НПУ – талановиті педагоги, що працюють в усіх сферах суспільства. Чи ж не тому у стіни цього вишу варто просто завітати, щоб відчувати подих “волі віри” інтелектуала.

Цьогоріч виповнюється 170 років з дня народження великого мислителя, могутнього українського мужа. Завдяки невтомному бажанню працювати й розвиватися Михайло Петрович залишив нащадкам величезну, безсмертну, досі до кінця не пізнану й не оцінену спадщину. Аби лиш вистачило нам мудрості вибирати всі ті краплини духу Драгоманова, що він лишив на Україні. Особливо приємно ж усвідомлювати те, що такі краплини можна знайти у серцях студентів і викладачів НПУ – з них починається величний Драгоманівський університет.

**16-18 Листопада 2010 р. у Львові з робочим візитом
перебували Президент АН ВО України Академік
Микола Дубина та віце-президент,
Академік Пилип Говоров.**

Делегація взяла участь у роботі урочистої Вченої ради Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, присвяченої 226-й річниці від дня заснування університету. У своєму виступі президент АНВО України акцентував увагу присутніх на змістовній, багатогранній та плідній роботі університету в напрямках розвитку, вдосконалення і ре-

формування освітньої, педагогічної, наукової, видавничої та клінічної діяльності, що, за рейтингом Президії АНВО України, дозволяє відзначити наш університет як один із найкращих серед профільних ВНЗ України.

За дорученням Президії АНВО України академік **Микола Дубина** нагородив велику групу працівників університету. Зокрема, ректор ЛНМУ імені Данила Галицького, академік **Борис Зіменковський** удостоєний нагороди ім. О.О. Богомольця. Нагрудний знак “За успіхи в науково-педагогічній діяльності” отримали академіки **Михайло Павловський, Мечислав Гжегоцький, Євгенія Заремба, Орест Абрагамович**.

На запрошення голови УЛТ у Львові, доцента **Андрія Базилевича** гості відвідали музей історії медицини Галичини, де ознайомилися з віхами становлення університету та Українського лікарського товариства. У книзі відгуків музею президент АНВО України залишив сердечні слова подяки та побажання творчих звершень усім медикам Галицького краю.

Відповідно до запланованих заходів, делегація АНВО України відвідала Національний університет “Львівська політехніка” та Українську академію друкарства.

І.Г. Ільницький,
академік

- Цього дня в актовому залі університету звучало чимало вітальних слів і побажань, тут панував піднесений та святковий настрій. Відкриваючи урочистість, ректор університету, академік АНВО України, професор **Борис Семенович Зіменковський** тепло привітав членів Вченої ради, весь колектив Alma Mater та присутніх з днем народження університету.

Ректор висловив сердечні вітання ювілярам – відомим науковцям, педагогам, клініцистам – Заслуженим професорам університету **М.П. Павловському, П.Г. Скоцію, С.К. Ткаченко, Ц.К. Боржієвському**, яких було представлено до нагородження Почесними грамотами МОЗ України. Ректор університету вручив Пам’ятний знак ЛНМУ імені Данила Галицького президентові АНВО України, академіку **Миколі Івановичу Дубині**, який удостоїв урочистість своєю присутністю.

Представник УГКЦ **о. Володимир** привітав ректора університету, академіка **Б.С. Зіменковського** з нагоди його ювілею та вручив Почесну грамоту.

Грамотами Президії Національної академії наук України було нагороджено асистентів кафедри фармацевтичної, органічної біоорганічної хімії **Д.В. Атаманюка**, **Д.Я. Гаврилюка** та **Д.В. Камінського** за серію праць “Спрямований пошук нових біологічно активних сполук”.

Академік **Б.С. Зіменковський** повідомив присутніх ще про одну високу відзнаку університету, який було удостоєно **Почесного звання лауреата конкурсу** в номінації “Інноватика у вищій освіті” та **Золотої медалі і Диплома** за активну участь в освітній інноваційній діяльності під час Другої виставки “Інноватика в освіті України” (27-29 жовтня 2010 року. Київ).

З актовою промовою “Гострий панкреатит: сучасний погляд на актуальну проблему невідкладної абдомінальної хірургії в світлі наукових здобутків клініки” виступив завідувач кафедри загальної хірургії, професор **Віктор Петрович Андрищенко**. Промова, яка була дуже актуальною і базувалась на глибокому теоретичному та клінічному аналізі, викликала велике зацікавлення у присутніх.

Проректор з наукової роботи університету, професор **Олександр Дмитрович Луцик** представив інформацію про відомих вчених, кандидатів на присвоєння почесного звання “Doktor Honoris Causa ЛНМУ імені Данила Галицького” -професора педіатрії і медичної генетики Університету Південної Алабами Володимира Вертелецького (Мобіл, Алабама, США); професора Інституту соціальної педіатрії, молодіжної та підліткової ме-

дицини-реабілітації **Губертуса фон Фосса** (Мартинсрід, Мюнхен, Німеччина); керівника Клініки нефрології, ректора Медичного університету м. Любліна **Анджея Яна Ксьонжека** (Польща). Урочисте посвячення здійснив ректор університету, академік **Б.С. Зіменковський**.

Почесним званням “Заслужений професор ЛНМУ імені Данила Галицького” було номіновано академіка, доктора біологічних наук, проректора з науково-педагогічної роботи, завідувача кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і валеології, професора

*Акад. М.І. Дубина,
акад. Б.С. Зіменковський,
проф. Губертус фон Фосс.
Фото Маркіяна ГРИНОВЦЯ*

Анатолія Васильовича Магльованого, а також доктора медичних наук, завідувача кафедри акушерства, гінекології та перинатології ФПДО, професора **Віру Іванівну Пирогову**.

Під час урочистості відбулося також надання іменних титулів факультетським студентським науковим товариствам: стоматологічному – імені професора **О.В. Коваля**; фармацевтичному – професора **М.М. Туркевича**;

медичному – професора **А.П. Любомудрова**. Ректор університету відзначив, що надання титулів не лише у віковічнить пам'ять про ці видатні історичні постаті, а й слугуватиме прикладом для молодих поколінь студентів-науковців.

Високу оцінку здобуткам колективу університету дав президент АНВО України, академік **Микола Іванович Дубина**, який нагородив групу працівників нашої Alma Mater. “Львівський національний медичний університет за своїм науковим потенціалом посідає одне з чільних місць серед усіх медичних навчальних закладів України, відзначив у своєму виступі на завершення урочистості академік **М.І. Дубина**. – Я щасливий, що сьогодні, з нагоди Актового дня університету, можу висловити почуття вдячності та шани вашому чудовому колективу”.

Алла Синиця

- Поточний контроль роботи студентів полягає у інформуванні

ними викладачів щодо дотримання графіку виконання завдань. У встановлені терміни студенти надають виконані завдання для оцінки. Кафедра розробляє критерії оцінки, за якими і оцінюються виконані завдання. Незалежно від кількості завдань сумарні оцінки за їх виконання не повинні перевищувати 50% загальної оцінки з дисципліни.

Підсумковий контроль з дисциплін програми здійснюється у формі заліку чи іспиту, на яких студент отримує 50% загальної оцінки. Невиконання завдань самостійної роботи не дає можливості допуску до підсумкового контролю.

За рішенням кафедри чи ініціативою студентів виконані завдання можуть підлягати захисту, за результатами якого може визначитись кінцева оцінка за виконання завдань самостійної роботи.

Таким чином, вивчення навчального матеріалу у запропонованій моделі здійснюється у взаємозв'язку всіх дисциплін програми, яка сформована за вибором студентів. Подання матеріалу здійснюють як за теоретичним змістом, так і за досвідом діяльності суб'єктів господарювання, установ, організацій та роботи фахівців. Формування матеріалу здійснюють як за теоретичним змістом, так і за досвідом діяльності суб'єктів господарювання, установ, організацій та роботи фахівців. Формування практичних навичок здійснюють через виконання завдань, що обумовлюються проблемами та практикою діяльності конкретних суб'єктів, а також залученням до оцінки виконаних завдань практикуючих фахівців та експертів. Перелік дисциплін для вибору студентів формується таким чином. Щоб кожна з них у певному напрямі поглиблювала відповідну спеціалізацію. Особлива відмінність дисциплін полягає не тільки у тому, що вони різні за змістом, а ще і у тому, що вони різняться трудомісткістю їх опанування. А це у свою чергу буде впливати на глибину опанування спеціалізацією та якістю професійної компетенції студента.

- На початку нового семестру в інституті соціальної роботи та управління відбулася визначна подія: відкриття навчально-аудиторного комплексу. Нова сторінка в історії була перегорнута напередодні п'ятиріччя створення інституту п'ятнадцятиріччя заснування кафедри соціальної педагогіки. Така кількість "п'ятирок", сподіваємось, стане доброю прикметою для усіх студентів і викладачів, які хотіли б бачити в залікових лише "відмінно". Три

місяці тому на п'ятому поверсі навчального корпусу на вул. Освіти, 6 ще лежало будівельне сміття. А під час суботників працювали студенти та викладачі – будь-яка допомога була вагомою і корисною. Тоді важко було уявити горище навчальним поверхом, і мало кому вірилося, що конструкція цього приміщення буде настільки вдалою. Втіленням ідеї розширення навчально-аудиторного простору директора інституту Алли Капської серйозно займалися спеціалісти різних підрозділів університету.

Завдячуючи цьому та професіоналізму будівельників інститут отримав майже вісімсот квадратних метрів корисної площі, новий навчальний простір – затишні аудиторії, кабінети, ресурсно-методичний центр, комп'ютерний клас, художню майстерню (зокрема, тут відбулося відкриття картинної галереї), кімнату для органу студентського самоврядування, приміщення кафедри. Що дозволило відразу перевести багатьох студентів на першу зміну. Зникла проблема переповнених, незручних аудиторій.

Турбота ректорату свідчить про увагу до студентів і викладачів нашого інституту, який готує спеціалістів для соціальної сфери. Адже, увага громадськості до соціальної роботи постійно зростає. В наш непростий час, коли стабільності ні в політиці ні в економіці не спостерігається, соціальні проблеми набувають особливої гостроти. Чудово те, що в нашому університеті розуміють актуальність і важливість підготовки таких спеціалістів, як соціальні педагоги та соціальні працівники.

Відкривав навчально-аудиторний комплекс ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова Віктор Андрущенко. В своїй промові він зазначив, що університет постійно дбає про студентів – покращує умови їх навчання. Віктор Петрович подарував бібліотеці інституту авторські праці, спілкування з викладачами і студентами, завітав на заняття і лекції.

Нове приміщення освятив настоятель молодіжного Свято-Успенського духовного центру при Бучанській школі-інтернаті отець Микола. Інститут підтримує давні зв'язки з школою інтернатом: наші студенти надають волонтерську допомогу дітям цього навчального закладу. А отець Микола і його вихованці не раз були бажаними гостями в стінах Інституту соціальної роботи і управління. Присутність духовної особи надала особливої ваги цій визначній події: “Дай вам, Боже, здоров'я і натхнення для нових добрих справ!”.

Святкові врочистості супроводжував хороший настрій, щирі приві-

тання ведучих свята, викладачів, виступ дитячого танцювального колективу “Овація”, студентські пісні та віночок українських народних пісень у виконанні запрошених з Інституту історичної освіти Ніни Загребельної та Миколи Яретики.

Сьогодні можна вже з впевненістю сказати, що підготовка кваліфікованих спеціалістів під керівництвом директора інституту Алли Капської в нових умовах навчання стане, безсумнівно, ще ефективнішою...

- В Уманському національному університеті садівництва відбулася Всеукраїнська конференція молодих учених. Вже протягом тривалого часу вона проводиться саме на базі цього навчального закладу, але в цьому році була представницькою. У роботі конференції взяли участь молоді науковці університету та інших навчальних і наукових закладів України.

*З вітальним словом до учасників Всеукраїнської конференції молодих
Учених звертається ректор університету А. Ф. Головчук*

На пленарному засіданні з привітальним словом до учасників конференції звернулися ректор Уманського національного університету садівництва, заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор Головчук Андрій Федорович і головуєючий на пленарному засіданні, проректор з наукової та інноваційної діяльності, кандидат сільськогосподарських наук, доцент Манзій Віталій Володимирович.

Продовженням роботи конференції стали секційні засідання за напрямками: агрономія; плодоовочівництво і виноградарство; лісівництво та садово-паркове господарство; харчові технології та інженерія; економічні науки та загальноосвітні дисципліни.

У наукових доповідях молодих учених підняті актуальні питання

сільськогосподарського виробництва, зберігання і переробки продукції, економії енергоресурсів, функціонування аграрного сектору економіки, інвестиційної діяльності у сільському господарстві тощо. Представлені учасниками конференції наукові тематики слугували плідним підґрунтям для обговорення проблемних аспектів, обміну думками і досвідом.

За результатами конференції підготовлено і видано збірник “Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених”.

***І. Прокопчук,
голова оргкомітету конференції***

- Нещодавно ректор Українського національного університету ім. Т.Г.Шевченка Л.В. Губерський у складі делегації брав участь в одноденному офіційному візиті Президента України Віктора Януковича до столиці Федеративної Республіки Німеччини Берліну.

У той час як Президент України мав зустрічі з Федеральним канцлером ФРН пані Ангелою Меркель та іншими високими німецькими посадовцями, ректор відвідав Вільний університет Берліна (ВУБ), де зустрівся з президентом університету, професором Петером-Андре Альтом. У ході розмови керівники університетів обмінялися досвідом входження їхніх навчальних закладів у загальноєвропейський інтеграційний процес – відомий як Болонський процес, висловили своє бачення шляхів розвитку університетської освіти та перспектив двосторонньої співпраці, яка була започаткована декілька років назад. Ще в минулому році делегація ВУБ під час візиту до України відвідала Інститут міжнародних відносин університету, де й була досягнута домовленість про підготовку двосторонньої угоди про співпрацю та партнерство між обома університетами. У результаті наступних контактів було узгоджено текст такої угоди, яку урочисто підписали в Берліні професор П.-А.Альт та професор Л.В.Губерський.

Вільний університет Берліна (Freie Universität Berlin) став шостим німецьким університетом після університетів Лейпцига, Кіля, Констанца, Мюнхена, Ільменау, Регенсбурга, з яким університет ім. Т.Г.Шевченка має угоду про партнерство.

О. Іванов

ЗРАДНИК РОЗПЕРЕЗАВСЯ

“Викривачі гетьмана Івана Мазепи, герої Полтавської битви Василь Кочубей і Іван Іскра можуть бути зараховані на Україні до лику місцево шанованих мучеників-страстотерпців”, – повідомив сайт “Інтерфакс-релігія” з посиланням на прес-службу Тульчинської єпархії УПЦ МП, очолюваної позбавленим сану за наклеп на Предстоятеля -Іонафаном (*Слєцкіх*).

З відповідним проханням архієпископ звернувся до єпархіальної богословсько-канонічної комісії, відзначаючи, що “подвиг” Кочубея і Іскри “подібний” до подвигу святих князів-страстотерпців Бориса і Гліба, недавно підданих критиці прем’єр-міністром Росії В. Путіним.

У повідомленні також наголошується, що Кочубей і Іскра, які виступали проти гетьмана Івана Мазепи, були страчені 15 липня 1708 р. в містечку Борщагівка. Як широко відомо, Полтавська битва, “героями” якої сайт називає двох зрадників, відбулася 27 червня 1709 р., майже рік потому після страти Кочубея і Іскри.

За “Енциклопедичним словником Брокгауза і Ефрона”, “колишні історики ідеалізували особу Кочубея. Тепер погляд на нього змінився: ним керували чисто особисті розрахунки, а не патріотизм”. Ніяких відомостей про шанування Кочубея і Іскри в лику святих, зокрема в Тульчинській єпархії, раніше не публікувалося, що дає спостерігачам підстави підозрювати Іонафана в політичній вмотивованості цієї ініціативи.

Подібно до Кочубея та Іскри, які зрадили свого гетьмана, Іонафан також зрадив свого Предстоятеля, написавши на нього доноси в Москву, від яких потім відмовився та визнав їх наклепом. Архієрейський собор УПЦ у вересні 1991 р., на підставі зізнання Іонафана, позбавив його архієрейського сану. Це рішення в листопаді 1991 р. підтвердив Помісний собор УПЦ. Після перевороту 1992 р. і Харківського лжесобору Іонафан знову, невідомо яким чином, став “єпископом УПЦ” і “керуючим справами”. Але і у Сумській, і у Херсонській єпархіях, якими він керував, постійно виникали конфлікти, у першу чергу пов’язані зі зникненням цінних ікон та інших старовинних предметів церковного вжитку. Цікаво, що саме за розкрадання церковного майна у квітні 1991 р. митрополит Філарет і Синод УПЦ відсторонили Іонафана від керівництва Києво-Печерською лаврою і відправили на покаєння, замість якого він і почав писати в Москву неправдиві доноси.

Отже, ініціюючи “канонізацію” Кочубея й Іскри, Іонафан не тільки глумиться над церковними традиціями шанування святих та українською історією, але й підсвідомо бажає виправдати власне зрадництво.

Сайт “Інтерфакс-релігія”

ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Творча постать Василя Барвінського (1888-1963) – одного з найвищезначніших українських митців, характеризується широтою та багатогранністю. Він увійшов до історії музичної культури України, як композитор, піаніст, критик, педагог, диригент, громадський діяч. Сьогодні, після знищення його творів, довгих років заборон і забуття й дивовижного відродження спадщини, значення і місце В.Барвінського як передового композитора ХХ сторіччя відновлюється й утверджується в історії української музики.

Монументальна праця музикознавця Володимира Грабовського над упорядкуванням й редагуванням трьох збірок, присвячених творчості та музично-письменницькій спадщині видатного композитора-мученика Василя Барвінського яскравою сторінкою вписується в низку опублікованих за останні роки праць, що стосуються різних аспектів дослідження особистості композитора: “Василь Барвінський” (Київ, 1990), “Василь Барвінський і українська музична культура” (Тернопіль, 1998), “Фортепіанна творчість Василя Барвінського” (Дрогобич, 2001), “Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури” (Тернопіль, 2003). “Виконавсько-педагогічні принципи Василя Барвінського та його послідовників як складова частина львівської піаністичної школи” (Львів, 2006). “Виховання піаністів за методикою В.Барвінського” (Донецьк, 2007).

Ще у 2000 році побачила світ перша книга, де було вміщено статті та публіцистичні матеріали музикознавців, 21 лист В.Барвінського до Г.Грабець і кілька спогадів. В 2008 році ця збірка була перевидана до 120-річчя з дня народження композитора (Барвінський В. Статті. Листи. Спогади / Ред.-упор. В.Грабовський. – (Дрогобич: Посвіт, 2008. – 268 с.) із доповненням: дві автобіографії композитора – 1946-го

та 1958-го років і 22 спогади про В.Барвінського львівських музикантів-композиторів, скрипалів, співаків, педагогів, опублікованих вперше. Серед них зустрічаємо авторів, які добре знали митця, вчилися у нього й правдиво змалювали портрет і обставини життя В.Барвінського та його рідних. Листи до учениці і співтабірниці мордовських політичних таборів Галини Грабець належать до часу останніх двох років табірної неволі В.Барвінського (1956-1958), коли Г.Грабець вже була на волі в Коломиї. Це листування розкриває побут, концертне життя композитора в таборі, повагу до нього як до людини і музиканта, відчуття тривоги за долю величезної творчої спадщини, забраної під час арешту та велика надія на віднайдження рукописів.

Друга збірка (Барвінський В. З музично-письменницької спадщини.. Дослідження, публіцистика, листи / Упор. В.Грабовський. – Дрогобич: Коло, 2004. – 256 с.) повертає до наукового обігу ще неопубліковані листи В.Барвінського до родини М.Лисенка та “Коментований список творів”, а також маловідомі “Враження з побуту на Україні” вперше надруковані в 1929 році у львівській газеті “Новий час” та “Огляд історії української музики” – розділ пера В.Барвінського з об’ємної “Історії української культури” під редакцією Івана Крип’якевича, яка вийшла у Львові в 30-х роках. Як зазначає редактор-упорядник В.Грабовський: “наскрізною темою в усіх працях збірника – від публіцистики і наукового “Огляду” до “Коментованого списку творів” та листів композитора – є українське музичне мистецтво, його стан, перспективи розвитку у контексті європейської культури” (стор. 5). У “Враженнях з побуту на Україні” відтворена концертна подорож В.Барвінського з віолончелістом Б.Бережницьким у 1928 році на Велику Україну, опис їхніх виступів, сприйняття музики публікою, подані характеристики українських композиторів Л.Ревуцького, В.Косенка, Б.Лятошинського, враження від особистого знайомства з Павлом Тичиною та Остапом Вишнею, а також детальні спостережен-

ня над деякими моментами музичної дійсності в Україні за радянського режиму. “Коментований список творів” був надиктований композитором для Стефанії Павлишин (згодом авторки першої монографії про В.Барвінського) наприкінці 50-х років і сумлінно занотований від В. Барвінського. Він називав себе “композитором без нот”, які вважалися знищеними і в такий спосіб митець намагався залишити спогад про них. Багато цікавих деталей і актуальних тем можна углядіти і в епістолярній спадщині В.Барвінського, зокрема в листах до родини М.Лисенка та академіка О.Корнійчука.

До 120-річчя з дня народження композитора була опублікована й третя книга “Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах”, що вийшла друком у дрогибицькому видавництві “Посвіт” у 2008 році й репрезентує актуальні проблеми сучасної української музичної культури. Книга включає музикознавчі, культурологічні дослідження різних авторів, де аналізуються окремі твори митця, аспекти та певні жанри його творчості і принципи фортепіанної педагогіки, а також спогади, матеріали, які розкривають нові сторінки заслання композитора в Мордовії, його “Особової справи”, рецензії на концерти із звучанням творів В. Барвінського, авторства В. Витвицького, С. Павлишин, С. Грици, Л. Гординської-Каранович, Р.-В. Кухара, І. Коваліва, О. Максимова, М. Мушинки, Л. Назар, М. Загайкевич, Р. Савицького, Р. Савицького-мол., Л. Філоненка, Л. Садової. І. Соневіцького, С. Стельмашука, Ф. Стешка. Б. Фільц, Я. Якуб’яка, Б. Тихонюка, Т. Терен-Юськіва, Г. Жук, Е. Нідецької, Й. Гошуляка, В. Грабовського, Н. Дикої, Л. Грабовського, Я. Горака. О. Німилович, Л. Соловей.

До кожної збірки увійшли важливі документи із приватних архівів п.п. Стефанії Павлишин та п.п. Романа Савицького-мол. (США): світлин, титульні сторінки нотних видань, фрагменти листів. Ретельно зібрані і відтворені матеріали демонструють яскраві штрихи життя і творчої спадщини В.Барвінського.

Загалом же ці три томи – надзвичайно корисна праця, яка становить значний внесок у справу відродження і вивчення доробку Василя Барвінського, розкриває й повертає до наукового обігу чимало матеріалів, що матиме вагоме значення для подальшого дослідження творчого шляху композитора.

Олександра Німилович

З МАНДРІВ

НА ЗЕМЛЯХ БУКОВИНСЬКОГО СОЛОВІЯ

Найменшою з областей України є Чернівецька з центром області м. Чернівці. Цей край називають “Буковиною” з часів польського короля Яна Ольбредхт, коли у 1497 р. його військо зазнало поразки в буковинських лісах від ополчення Штефана Великого.

Історія буковинського краю має давнє коріння, коли 67 тисяч років тому поблизу нинішнього села Молодове (Сокирянський район) було побудоване житло з черепів і кісток мамонтів.

У IV-III тисячолітті до н.е. тут процвітала Трипільська культура. В подальшому на цих землях жили слов'янські племінні союзи тиверців і хорватів. Наприкінці X століття князь Володимир приєднав ці землі до Київської Русі.

У послідовні роки землі Буковини постійно міняли господарів (поляки, турки, татари, росіяни, австрійці).

Місто Чернівці згадується з 1408 року, як прикордонне місто-митниця. Назва міста походить від міста фортеці Черн або Чорне місто, тобто від чорних дубових перекладених чорноземом стін фортеці.

Нині Чернівці є красивим містом, де п'яно пахне Європою, де тротуари підміталися букетами троянд, а книгарень було більше, ніж пекарень.

Лише у цьому місці можна пройтися Панською вулицею (нині О. Кобилянської), тротуари якої підміталися букетами троянд. На Турецькій площі б'є джерело, з якого пила воду Роксолана, улюблена дружина Сулеймана II.

Хоча місто розміщене не біля моря, але у місті існує будинок-корабель. Лише у цьому місті на вежі ратуші сурмач о 12:00 сповіщає, що “десь на тому боці, там живе Марічка...”.

З вежі найпрекраснішого архітектурного витвору – колишньої резиденції буковинських митрополитів, можна спостерігати не лише приміщення резиденції, але і все місто.

Унікальний своїми експонатами Чернівецький краєзнавчий музей, у якому є єдиний діючий механічний заводний язичково-щипковий музичний інструмент німецької фірми “Фортуна” (друга половина XIX ст.), фізгармонь (мініорган) та віденське фортепіано. Мене особливо приємно здивував мій колега, директор обласної лабораторії ветеринарної медицини Допіряк В.П., який, сівши за старинне фортепіано, зіграв декілька складних мелодій.

Та більше мене приваблювала Буковина і особливо Буковинські Кар-

пати. Направляюся автомобілем до районного центру Путила. Проїжджаю землями Сторожинецького району. Саме місто є одним з найдавніших на Буковині і розміщене у мальовничій долині річки Сірет. У місті знаходиться біля 30 архітектурних споруд, які є пам'ятниками архітектури XVIII-XIX ст. У місті діє лісовий коледж з унікальним дендропарком (800 видів дерев та кущів). Цей район найбагатший на зелені насадження, де на кожного жителя припадає 40 квадратних метрів насаджень. Тут неповторні краєвиди з первозданим ландшафтом. Нарешті перетинаю землі Вижницького району, який знаходиться у передгір'ї Карпат, за течіями річок Черемош та Сірет. Це самий наймальовничіший куточок Карпат. З міста Вижниця починається дорога до серця Карпат і місто є основними воротами до Карпат.

З цим славним містом пов'язане ім'я композитора В. Івасюка, ансамблю "Смерічка". Тут народилася всесвітньо відома пісня В. Михайлюка "Черемшина". У місті діє єдиний в Україні коледж прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка з неперевершеним музеєм.

Вижниччину справедливо рахують душею Буковини, де дивосвіт лісу і гір, з неповторними краєвидами, причаровує приїжджих.

Дорогою втамовую спрагу джерельною водою, яка струмить з голови бика чи красивого чайника.

Нарешті красива і загадкова річка Черемош. Про силу її гніву свідчать знесені мости та цілі кілометри доріг. Гірські річки слід поважати і оберігати, як і гори.

Землі Путильщини розташовані у зоні Карпат. Це край високих гір, струнких смерек та швидкоплинних річок (Білий Черемош, Путилка, Сучава, Сірет). Таємниче походження має єдине озеро Буковинських Карпат – Буковинське око, яке оточене столітніми ялицями та смереками.

Поселяюся у колеги Циганюка П.Г., який живе у приватному будинку. Лише у нього, як і у решти гуцулів, можна спостерігати автономний водовід. Джерельна вода прямо поступає у будинок, де відповідно нагрівається. Деякі гуцули у дворі роблять "домашній" ставочок і вирощують рибу.

Корови все літо вільно випасаються за межами домівки і господарі підіймаються на пасовище, щоб їх подоїти. Молоко, як і масло та сметана, мають особливий смак. Більшість гуцулів утримує 2 корови, декілька овець, коня та безліч птиці. Слід віддати належне радянській владі, при якій до кожної оселі було проведено електричний струм. Нинішня влада подібного не зробила б. Тож кожна гуцульська оселя має міські зручності. У горах нині індивідуальні господарства, хоча краще б виживали колективні (колгоспи).

На полонину Кричунівка (гора Вібчина, 1338м) мене супроводжує випускник Львівського університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького Захарюк І.І. Молодий спеціаліст, який з відзнакою закінчив університет та магістратуру, є неперевершеним хірургом у Карпатах. Лише у цьому році він скастрував біля 40 жеребців та провів декілька складних операцій. На виробництві його магістерська ступінь не оплачується і нікому не потрібна. Це ще раз свідчить про безглуздість реформ, які нині проводяться.

Шлях на полонину почався з хутора Ріпень вздовж однойменної річки. Обабіч нашого шляху височать гори Ріжа (1032м), Гребень (1046м), Стайка (1137м), Поломиста (1356м). Деякі з них ми пересікаємо, прямуємо все вище і вище. Спрагу тамуємо з джерел з дерев'яними жолобами, з яких п'ють воду свійські та дикі тварини. Нас обганяють вершники, які прямують на полонину за своєю часткою сиру. Нарешті полонина. Шлях у 8 км. я подолав босоніж. Це можна занести у книгу рекордів Гіннеса України. Таку відстань босоніж не проходила жодна людина у віці понад 70 років. Сюди слід додати ще й зворотній хід, тобто 16 км.

На полонині нас зустрічає ватаг Дмитро та його помічники.

Заходимо у колибу, головне місце якої займає відкрите вогнище (ватра, ватарник). На цій полонині зберігся особливий пристрій (кужба, берфела, зубець, кітловина) для підвішування над вогнищем котла. Пристрій складається з верклюга, розсохи (розвалини) та кужби. Верклюг (150 см) прикріплений до стіни і у верхню його частину задовбана розсоха (розвалина) завдовжки до 1,5 см. На розсосі існують вертикальні прорізи, в які вставляється дерев'яний гак (кужба) для підвішування котла.

Вже отримано з ранішнього молока перший грудковий сир (будз, дзер) внаслідок заквашування молока клягом (гlexом). Кляг (сичужний фермент) виготовляють зі шлунка (сичуга) теляти. Для цього ріжуть теля і очищають сичуг. Коли отелиться корова, то перше молоко (молозиво) наливають в підготовлений сичуг і додають перепалену сіль. Після цього сичуг зав'язують і підвішують в коміні (діє дим), щоб він сушився. Законсервований вміст сичуга називають риндза (риндзя), а наповнений сичуг – калюг (кілюх). Кілька таких калюхів ми побачили підвішеними у стаї (колибі).

Перший грудковий сир отримують через 20-40 хв, який ватаг руками збирає і кладе у цідило (будзов'єз, будзов'яз, будзівник), щоб витікала рідина. Ця рідина (стригат) не вживається у їжу, має розслаблюючі властивості. Через 6-12 годин грудка сиру (будз, буць, будзук, бодз, плесканка) ставиться у темне місце для вистоювання.

Із грудкового сиру виготовляється основний молочний продукт – бринза. Рідина (сироватка, неварка), що залишається, варять, добавивши свіже молоко і отримують жентицю, з якої виготовляють солодкий сир (вурда, гурда), який зберігають у дерев'яних посудинах (бербеницях). Рештки рідини (зварниця, жентиця) ватаг віддає свиням та коровам. Отримується надзвичайно цінна свинина чи гов'ядина, яку вживають лише горяни.

Нас пригощають бузом та надзвичайно смачною вурдою.

Наступає час обіднього доїння овець і вівчарі направляються до місця доїння (струнка, стринка, стринга).

Деталі життя пастухів та їх мова подано у моїй книзі “Мова українських тваринників” (Київ, 2003).

За триразове доїння вівця дає 1000-1500мл молока. Слід відмітити, що сир господарям видається лише у скоромні дні (вівторок, четвер, субота, неділя).

На полонині існує “пам'ятник” радянським чекістам, які примусили горян покинути селище і спуститися з гір. Це цвинтар і церква 12 апостолів (кінець XIX ст.). Кожного року 12 липня родичі померлих збираються біля цієї церкви.

Ми піднялися на полонину в особливий день – свято Прокіп'я (21 липня), коли не можна працювати, бо буде кивати (кусати) худобу горностаї чи ласка і наступить у тварин пухлення (як емкар).

Та час повертатися. Зворотна дорога дещо легша, але все ж довелося долати вершини та мати певні незручності.

У хуторі гуцули з подивом розглядали професора, який босоніж пройшов такий шлях. Важка праця горян виснажує їх і переді мною стояли беззубі та згорблені мої однолітки. Ще кілька сот метрів підйому і я вже у садибі Захарюка І.І. Добрий будинок, дві корови, кілька овець на полонині та молоді ягнята у дворі, свині, багато птиці, ставок – ось житло сучасного карпатського лікаря ветеринарної медицини.

Другого дня зустрічаюся з патріотом Буковини та ветеринарії Кравчуком В.Ф. Уроженець Хмельниччини він став гуцулом і працював на Путильщині головним лікарем району та директором лабораторії. Останні роки він пов'язав з Путильським лісництвом, як керівник інформаційного поста ДП “Путильський лісгосп”. Він активно працює, хоча йому вже далеко за сімдесят.

Кравчук В.Ф. організовує мені екскурсію до музею-садиби Ю.Федьковича, який розташований над річкою Путилкою, на краю великої левади. Земляки

шанують письменника, називають його Буковинським Соловієм. Відтворено дерев'яну, збудовану в зруб хату, в якій народився поет. У хаті зберігаються старовинні меблі, ікони, гуцульський посуд та інші ужиткові речі.

Поруч з хатою збереглися криниця та височезна модрина – сучасниця поета. П'ю смачну воду з криниці Ю.Федьковича та дякую директору музею Тарак В.В. за проведену екскурсію. Слід додати, не кожна область може мати здобутки, які має Путильщина. Тут щорічно проводять фестивалі фольклору та гумору Гуцульщини “Захарецький гарчик”. Крім музею-садиби Ю.Федьковича, є ще декілька музеїв: садиба Л.Кобилиці (с. Сергії), мистецьких робіт Ксенії Колотило (с. Підзахаричі), бойової слави (с. Шепіт), писанки (с. Яблуниця), скарбів рідного села (с. Мариничі), етнографії та ремісництва Гуцульщини (с. Підзахаричі), історії села Сергії, Довгопілля.

Прощаюся зі славними мешканцями Путили і направляюся до Чернівців, а далі до Києва. Вдячний за моє перебування на Буковині начальнику головного управління ветеринарної медицини Чернівецької області Тодорюку Б.В., випускнику Української сільськогосподарської академії.

С.К. Рудик,
академік

У музеї-садибі Федьковича Ю. Рудик С.К., Кравчук В.Ф., Циганюк П.Г.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ЛЕВ ТОЛСТОЙ ПРО ПЕТРА І

С Петра І начинаются особенно поразительные и особенно близкие и понятные нам ужасы русской истории... Беснующийся, пьяный, сгнивший от сифилиса зверь четверть столетия губит людей, казнит, жжёт, закапывает живьем в землю, заточает жену, распутничает, мужеложествует... Сам, забавляясь, рубит головы, кощунствует, ездит с подобием креста из чубуков в виде детородных органов и подобием Евангелий – ящичком с водкой... Коронует блядь свою и своего любовника, разоряет Россию и казнит сына... И не только не поминают его злодейств, но до сих пор не перестают восхваления доблестей этого чудовища, и нет конца всякого рода памятников ему” (ПСС, М., 1936, т. 26, с.568).

І тільки зараз Україна починає усвідомлювати прагнення великого Гетьмана: конституційна держава, нейтралітет, а не воєнний: союз, віра в рідне, гордість за своє, свідомий дух про родову минуле й майбутнє.

**“Відай рідне!
Відчуй рідне!
Віруй в рідне!”**

БЕРАЖЫ СЯБЕ, УКРАЇНА !

Нещодавно між Гродненським державним університетом (Республіка Білорусь) і НТУ ім. М.П. Драгоманова підписано договір про співпрацю, мета якого встановлення взаємовигідної співпраці у сфері академічних і культурних зв'язків, що передбачає паритетний обмін співробітниками і студентами. Гродненські побратими подарували драгоманівцям вірш відомого білоруського поета С. Законникові.

Край святы паўстае на руінах	Бережаны роднай мовы пачатак
Каб задыхаць на поўныя грудзі	Хай надзеяй засвецяцца вочы
Беражы сябе, Украіна,	Гарных парубкаў і дзяўчатак
Бо другой Украіны не будзе!	Што цябе шчасця і долю прарочаць

Беражы ад ліхіх чужаніцаў
Родны сцяг, што з'яднаў у калоссях,
Залатыя полі пшаніцы
І блакіт неабдымных нябёсаў.

Каб далей не бываць на руінах,
Каб не быць пад прыгнётам ніколі.
Беражы сябе Украіна,
Беражы сябе Украіна,
Ад цябе мы навучымся волі!

• Польська нафтогазова компанія PGNiG подасть позов до арбітражного суду на російського газового монополіста ВАТ “Газпром”, якщо до жовтня сторони не домовляться про зниження ціни на російське блакитне паливо. Про це заявив заступник керівника PGNiG Радослав Дудзинський. “Якби ми не були переконані, що існують підстави, і при тому досить серйозні, для того, щоб понизити передбачену в договорі ціну, ми не починали б ці переговори. Термін цих розмов, згідно з контрактом, завершується в жовтні. Тому готуємося до того, що якщо до того часу не вдасться домовитися, то, на жаль, будемо вимушені шукати справедливості і з’ясування бізнес-суперечок в арбітражному суді”, – підкреслив Дудзинський.

У січні 2010 року PGNiG і “Газпром” домовилися про продовження існуючої між країнами угоди (підписаної у 1993 році) про постачання газу в Польщу до 31 грудня 2037 і збільшення його об’ємів з нинішніх 7 до 10,2 млрд. кубометрів газу. Крім того, договір передбачає продовження нинішнього контракту на транзит газу територією Польщі в Європу до 2045 року на тих же умовах. Нагадаємо, через суд знижок на газ від “Газпрому” добилися вже Греція та Італія. Наразі по ціні палива судиться з російською компанією Німеччина, яка є найбільшим європейський споживачем газу. Як відомо, Україна також намагається домовитися з “Газпром” про перегляд формули ціноутворення на газ. На сьогоднішній день вже було проведено декілька раундів безрезультатних переговорів. “Нафтогаз” намагався “надавити” на російського експортера погрозами підвищення вартості транзиту блакитного палива через свою територію, проте такі заяви очікуваного ефекту не мали. У відповідь російська сторона заявила, що буде всіляко намагатися скоротити обсяги транзиту газу через Україну. Як варіант виходу з ситуації “Газпром” пропонував продавати Україні паливо за європейською ціною, але зі знижкою у 40% в обмін на створення СП з “Нафтогазом”. Україна від такої пропозиції відмовилась. Пізніше російський газовий монополіст запропонував Україні

співпрацю за “білоруським сценарієм”, який передбачає продаж частини ГТС в обмін на дешевий газ. Кабмін такий варіант відкинув.

Як повідомлялося, ціна імпортного природного газу, що постачається російським “Газпромом” “Нафтогазу України” у другому кварталі збільшилася до 295,6 доларів за тисячу кубометрів. У третьому кварталі вона виросте до 350 дол. і в четвертому – 400 дол. за тисячу “кубів”.

- Позиції Києва й Москви щодо вирішення Азово-Керченської проблеми відрізняються. Про це заявив заступник міністра закордонних справ РФ Григорій Карасін на зустрічі з журналістами в четвер у Києві. “Позиції сторін відрізняються одна від одної. Ключ – у визначенні статусу Керченської протоки та питаннях розмежування”, – повідомив він. Дипломат також додав, що сторони домовилися в спокійному режимі продовжувати вирішення цього питання. Щодо демаркації спільного сухопутного кордону, за словами Карасіна, вирішені всі практичні питання в цьому напрямку. “Зараз створюються відповідні структури, які при взаємодії будуть реалізовувати прийняті рішення”, – підкреслив заступник голови МЗС РФ. На його переконання, питання демаркації не є проблемою і розуміння, як його вирішити, є і в Києва, і в Москви. Що стосується обсягу фінансування робіт з демаркації, то Карасін повідомив, що кошторису поки немає, але “відповідні витрати вже передбачені в бюджетах наступних роки”.

- 9 червня у Блакитній залі відбувся круглий стіл “Реформа вищої освіти: погляд студентства”, ініційований Національним студентським союзом та студпарламентом Чернівецького університету. З учасниками обговорення, студентами ЧТЕІ КНТЕУ, Буковинського університету, БДМУ та ЧНУ, зустрівся віце-президент з організаційних питань НСС Юрій Кращенко. Предметом розмови стала нова редакція Закону України “Про вищу освіту”. НСС провів анкетування серед молоді, аби врахувати думку кожного учасника дискусії. Усього було опитано понад 40 студентів з різних ВНЗ України.

Серія подібних круглих столів уже відбулася у вітчизняних вищих навчальних закладах (у Сумах, Одесі, Івано-Франківську та ін.). Підсумки обговорення направлять до розробників законопроекту про вищу освіту.

- У Празі (Чехія) відбувся Чемпіонат Європи з боротьби самбо серед юнаків 1993-1994 року народження. Тривали змагання з 14 по 18

квітня. Участь взяли спортсмени з 18 країн європейського континенту. Наставник нашої збірної – заслужений тренер України Володимир Володимирович Наконечний. Чернівецьку область представляв студент Пкурсу географічного факультету ЧНУ Едуард Думан.

За результатами Чемпіонату збірна України здобула III місце в командному заліку, Псходинку вибороли спортсмени з Білорусії, а I – посіли самбісти з Росії.

Загальна кількість медалей, які вибороли наші юнаки, -16: 3 золоті, 3 срібні, 10 бронзових. 4 спортсменів здобули V-VI місця у турнірних таблицях, що також є вагомим результатом.

Наш студент Едуард Думан у ваговій категорії понад 87 кг посів п'яту сходинку. Отримана під час поєдинку травма не дозволила юнакові продовжити змагання. Проте бути п'ятим на змаганнях такого високого рівня, як Чемпіонат Європи, – неабияке досягнення для юнака. “Потрапити в шістку кращих спортсменів Європи – це дуже престижно”, – переконаний викладач кафедри фізичного виховання для природничих факультетів М.А. Гончерюк.

Щиро вітаємо нашого студента з відзнакою на Чемпіонаті Європи та бажаємо йому подолання нових вершин у спорті та навчанні!

- На факультеті історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ відбулася I Всеукраїнська конференція “Студентські історичні студії”, присвячена 165-річчю від заснування Кирило-Мефодіївського братства.

Тема наукової зустрічі – “Національне відродження слов'янських народів: від національної ідеї до національної держави”. Серед її учасників – студенти нашого університету, Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського та Інституту міжнародних відносин при Національному авіаційному університеті м. Київ.

У рамках конференції відбувся круглий стіл “Ідея “руського мира” як повторення історичного уроку галицького москвофільства”.

По завершенні наукової частини зустрічі учасники побували на ознайомчій екскурсії Чернівцями, а також на студентській вечірці.

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Президія Академії наук вищої освіти України щиро вітає Вас, дорогі ювіляри, і зичить плідної творчої праці в ім'я процвітання нашої Держави!

ЛИСТОПАД:

БОРТНИК СЕРГІЙ ЮРІЙОВИЧ – 50
БУРМІСТР МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ – 60
ВЛАДИКА ДИМИТРІЙ (РУДЮК ВАДИМ МИКОЛАЙОВИЧ) – 40
ГАЙЧЕНКО ВІТАЛІЙ АНДРІЙОВИЧ – 65
КОЧЕРГАН МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ – 75
КУРИЛО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ – 50
НАДОЛЬНИЙ ІВАН ФЕДОТОВИЧ – 75
ПОЛОЖЕНЕЦЬ ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ – 65
РАЧ ВАЛЕНТИН АНАТОЛІЙОВИЧ – 60
РУДА СВІТЛАНА ПЕТРІВНА – 75

ГРУДЕНЬ

БУГАЙЦОВ СЕРГІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ – 45
ГРЖОН ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ – 55
КОЖУШКО ГРИГОРІЙ МЕФОДІЙОВИЧ – 65
МІРЕНСЬКИЙ ІГОР ГРИГОРОВИЧ – 70
ТОЦЬКИЙ ВЛАДЛЕН МИКОЛАЙОВИЧ – 75
ТУМАНОВ ВІКТОР АНДРІЙОВИЧ – 75
ШУКАЄВ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ – 55

НЕКРОЛОГ

ЄВГЕНІЯ МАЧЕРЕТ

Після тривалої хвороби померла відомий вчений-медик Мачерет Євгенія Леонідівна, доктор медичних наук, професор Медичної академії післядипломної освіти ім.Л.П.Шупика.

Народилася вона в 1929 році. Закінчила Київський медичний інститут (1955 р.) та клінічну ординатуру на кафедрі неврології Київського інституту вдосконалення лікарів (1960 р.). З 1964 р. – кандидат, а з 1971 р. – доктор медичних наук. З 1976 р. – професор, а з 1978 р. – завідувач кафедрою неврології та рефлексотерапії Київської академії післядипломної освіти ім. Л.П.Шупика. Вона заслужений діяч науки; лауреат Державної премії України.

Працювала над проблемами судинної патології центральної нервової системи, патології периферичної та автономної нервової системи, механізмів лікувальної дії акупунктури, лазерного випромінювання, розробки нових методів акупунктурної діагностики та лікування. Автор понад 350 наукових праць, частина з них вийшли іноземними мовами, 12 монографій, 8 навчальних посібників, ряду рекомендацій та патентів. Брала участь у підготовці 20 кандидатів і 5 докторів наук.

До АН ВО України була прийнята в 1993 році

Президія АН ВО України сумує з приводу смерті Євгенії Леонідівни і висловлює співчуття рідним та близьким покійної.

Президія АН ВО України

ІВАН ЗАБОЛОТНИЙ

14 жовтня 2011р. трагічно обірвалось життя завідувача кафедри “Електричних мереж” Донецького національного технічного університету, академіка відділення “Енергетики та ресурсозбереження” АН ВО України Заболотного Івана Петровича.

В свої 63 роки він багато зробив для вітчизняної енергетики, віддавши понад 45 років свого життя цій справі. Проїшов шлях від асистента до завідувача кафедри відомого в Україні та за її межами Донецького національного технічного університету “ДПТ”. Був людиною високої моралі, принциповим викладачем, гідним продовжувачем Донецької школи з енергетики, керівником нової формації зі знанням сучасних методів та технологій дослідження, методів та прийомів навчання. Був частим гостем на конференціях та симпозиумах, співголовою міжнародної науково-технічної конференції “Керування режимами роботи об’єктів електричних і електромеханічних систем (КРЕС)”, що проводилась в стінах рідного університету. Під його керівництвом було виконано великий обсяг робіт з автоматизації керування режимів електричних станцій та електричних мереж, впровадження в них комп’ютерних технологій та систем підтримки рішень оперативного персоналу. На основі розробок виканано ряд дисертацій, вийшли в світ та підготовлені до друку монографії та навчальні посібники.

Крізь коротке життя Іван Петрович проніс любов до людей, а всю свою працю спрямовував задля добра і блага людей. Тому найвищою нагородою за його велику й сумлінну працю буде добра пам’ять про нього величезної кількості його учнів та соратників, які працюють в багатьох закладах науки, освіти та виробництва. Саме вони донесуть щедрий дар знань і світлу пам’ять про Івана Петровича.

Президія АН ВО України висловлює щирі співчуття рідним та близьким Івана Петровича в зв’язку з передчасною його смертю.

Його ім’я і справи навічно залишаться в пам’яті тих, хто мав щастя працювати і спілкуватися з ним.

Президія АН ВО України

**Усі, хто має намір видавати
навчально-методичну
літературу!**

**Усі, хто пише
підручники, посібники,
монографії і піклується
про їх найшвидше і
найкваліфікованіше
видання! -**

**На вас чекають у видавництві
АН ВО України
Наш телефон:
(044) 486-17-16**

Науково-інформаційне видання

Науково-інформаційний вісник АН ВО України
№ 5(76)
березень-квітень

Відповідальний за випуск – акад. Зозуля І.С.
Ректор – Шевчук С.В.

Набір – Серeda Н.Ф.
Верстка – Швець Р.М.

Технічний редактор – Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Підписано до друку _____ 2011 р.
Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 10.23
Наклад 450 прим. Зам. № 247

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26..